

А.В.Гапонов

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ
ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ У КОНТЕКСТІ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ
УКРАЇНИ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

А.В.Гапонов

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ У КОНТЕКСТІ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ
УКРАЇНИ**

Маріуполь
2021

УДК 342.565.5

Г - 12

*Рекомендувала до друку
Вчена рада Маріупольського державного університету
(протокол №10 від 20.12.2021)*

Рецензенти:

Шелухін М. Л. – доктор юридичних наук, професор, Маріупольський державний університет

Любчик О. А. – доктор юридичних наук, професор, Луганський державний університет внутрішніх справ ім.Е.О. Дідоренка

Гапонов А.В.

Г-12 Адміністративно-правові засади організації та функціонування апеляційних судів у контексті реформування системи правосуддя України : монографія: монографія. Київ: Алерта, 2022. 358 с.

ISBN 978-617-566-723-1

У монографії схарактеризовано теоретичні та практичні питання, що стосуються роботи апеляційних судів. На підставі дослідження й аналізу національного та зарубіжного законодавства, судової практики запропоновано зміни до чинного законодавства щодо забезпечення права на справедливий суд. Простежено підвищення ефективності діяльності апаратів апеляційних судів. Вивчено та узагальнено досвід зарубіжних країн із правового регулювання організації та функціонування апеляційних судів і можливість його застосування в Україні.

Нормативно-правові акти, наведені в монографії, є чинними станом на 01 жовтня 2021 року.

Монографія може бути корисною науковцям, викладачам, аспірантам та студентам вищих навчальних закладів, практичним працівникам судової системи, а також усім, кого цікавить аналізована проблематика.

УДК 342.565.5

ISBN 978-617-566-723-1

© Гапонов А.В., 2022

З М І С Т

Вступ	5
Розділ 1 Теоретико-методологічні засади організації та функціонування апеляційних судів в Україні	
1.1 Роль і місце апеляційних судів у системі судової влади	9
1.2 Право на апеляційне оскарження як конституційна гарантія судового захисту	34
1.3 Історико-правові витоки та еволюція феномену апеляційних судів в Україні	63
1.4 Сучасний стан наукових досліджень щодо проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні	81
Висновки до розділу 1	100
Розділ 2 Організаційно-практичні засади функціонування апеляційних судів України	
2.1 Формування суддівського корпусу апеляційних судів та призначення суддів на адміністративні посади в них	105
2.2 Удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів	124
2.3 Судовий контроль та судовий нагляд за діяльністю місцевих судів	144
Висновки до розділу 2	182
Розділ 3 Світовий досвід правового регулювання організації та функціонування апеляційних судів і можливість його застосування в Україні	
3.1 Досвід функціонування судів другої інстанції в країнах Європейського Союзу	186
3.2 Досвід країн американського континенту з апеляційного перегляду судових рішень у цивільному та кримінальному судочинстві	215
3.3 Нормативне забезпечення перегляду справ першої інстанції в країнах Центральної Азії	243
Висновки до розділу 3	270
Висновки	274
Список використаних джерел	285
Додатки	323

В С Т У П

Можливість апеляційного оскарження судових рішень є гарантією захисту права особи на справедливий судовий розгляд. Право на апеляційне оскарження як конституційну гарантію судового захисту закріплено на всіх рівнях національного законодавства, зокрема в Конституції України.

Від рівня законодавчої регламентації процесуальних вимог, умов та порядку апеляційного провадження залежить реальність захисту права на справедливий судовий розгляд, а наявність зрозумілих, логічно побудованих процесуальних норм сприяє повазі до судової влади, посиленню правосвідомості та правової культури.

Для забезпечення якісної процедури з відправлення правосуддя під час перегляду судового рішення в апеляційному порядку надважливу роль відіграє процедура формування суддівського корпусу, яка нині за національним законодавством перебуває в процесі реформування.

Проблема нормативного врегулювання побудови ефективної системи правосуддя в Україні, зокрема таких її елементів, як процедури відбору (добору) кадрів суддівського корпусу, дисциплінарного провадження стосовно суддів, а також компетенції апеляційних судів, є нагальною, про що свідчить тривала судова реформа правосуддя, окремі елементи якої періодично змінюються, так і не реалізувавшись.

Актуальність дослідження зумовлено проблемними питаннями, що стосуються постійного стрімкого зростання

навантаження на суддів апеляційних судів, незакінченої реформи органів, що здійснюють дисциплінарне провадження стосовно суддів та безпосередньо цієї процедури, проблем удосконалення реалізації механізмів добору та відповідальності суддів. Науково-теоретичною основою розвідки стали напрацювання вітчизняних і закордонних учених. Її підґрунтя склала опрацьована вітчизняна та зарубіжна наукова література. Документальною та фактологічною основою монографії слугували національне законодавство та міжнародні правові стандарти, які регулюють відносини у сфері забезпечення справедливого правосуддя, з-поміж яких варто виокремити праці Є.Б. Аблаєвої, К.А. Бабенка, А.П. Гуськової, Е.П. Єрмакової, М.С. Шаваріна, Ю.А. Коршунова, М.І. Маняк, Є.Є. Матякіна, А.В. Полякова, О.В. Шпотаківської. Наукові погляди стосовно розвитку тематики адміністративно-правового статусу апеляційних судів в Україні викладені в роботах таких українських фахівців, як: В. Беднарська, Ю. Бортник, Т. Галайденко, В. Зіньков, М. Кобилецький, О. Костюченко, О. Крижова, Р. Крусян, А. Кубишкіна, В. Кузьмишин, В. Мартиненко, Ф. Марчук, С. Нечипорук, С. Обрусна, О. Овчаренко, Н. Охотницька, Є. Петров, А. Руденко, В. Смірнова, О. Улютіна, М. Цитович, Д. Цихоня, О. Хотинська-Нор, М. Шелухін, В. Ярема та ін.

Наукову працю виконано відповідно до «Національної стратегії у сфері прав людини», затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 № 501/2015; «Стратегії

реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.», схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 № 276/2015; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року» від 07.09.2011 № 942 та в межах науково-дослідницьких робіт Маріупольського державного університету «Проблеми та перспективи розвитку національної правової системи України в умовах європейської міждержавної інтеграції» (номер державної реєстрації 0116U000048) і «Розвиток та практична реалізація правової доктрини в Україні в умовах європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0121U109366).

Основою наукової розвідки стали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють правовідносини у сфері організації та функціонування апеляційних судів в Україні, а також законодавство країн ЄС, американського континенту, Південної Європи та Центральної Азії в цій галузі. Інформаційну та емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практики застосування окремих норм законодавства України, довідкові та енциклопедичні видання, публікації в періодичних виданнях, узагальнені статистичні матеріали щодо забезпечення функціонування апеляційних судів в Україні.

Робота містить практичні рекомендації, які можуть бути використані під час проведення загальнотеоретичних

та галузевих досліджень з питань удосконалення організації та функціонування апеляційних судів у контексті реформування системи правосуддя України; низку пропозицій до перспективного законодавства стосовно правового регулювання організації та функціонування апеляційних судів в Україні. Рекомендації можуть бути використані в процесі формування суддівського корпусу апеляційних судів та призначення суддів на адміністративні посади в них, удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів, здійснення судового контролю та судового нагляду за діяльністю місцевих судів; під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Цивільний процес», «Кримінальний процес», «Судові та правоохоронні органи України».

Принадно висловлюємо щире подяку рецензентам монографії – докторам юридичних наук Шелухіну Миколі Леонідовичу та Любчику Олександрові Антоновичу, за допомоги яких вдалося не лише чіткіше сформулювати низку важливих для розуміння теми положень, а й удосконалити порядок викладення матеріалу, поліпшити стилістику та посилити аргументацію окремих положень праці. Дякуємо всім, хто так чи так сприяв з'яві цієї наукової розвідки, адже подеколи цінні зауваження й поради були висловлені під час спілкування з друзями, колегами, які працюють у вищій школі, наукових та науково-дослідних установах, у судових та правоохоронних органах України.

Щирісердно дякуємо всім, хто долучився до виходу цієї праці у світ.

Будемо вдячні читачам за відгуки, критичні зауваження та побажання (e-mail: avg05@ukr.net).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

1.1 Роль і місце апеляційних судів у системі судової влади

Можливість апеляційного оскарження судових рішень є гарантією захисту права особи на справедливий судовий розгляд. Від рівня законодавчої регламентації процесуальних вимог, умов та порядку апеляційного провадження залежить реальність захисту права на справедливий судовий розгляд, а наявність зрозумілих, логічно побудованих процесуальних норм сприяє повазі до судової влади, посиленню правосвідомості та правової культури.

Тому цілком очевидною є важливість якісної нормативної регламентації організації та функціонування апеляційних судів в Україні.

Водночас, поняття апеляційних судів, їх правовий статус, роль та місце у системі судової влади недоречно розглядати без з'ясування сутності судової влади.

Згідно зі ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

У чинній редакції Конституції України правове визначення судової влади зведено лише до констатації її як складової державної влади, поряд із законодавчою та виконавчою.

Крім цього, частина 2 статті 6 Конституції України носить бланкетний характер та відсилає до чинного національного законодавства.

Стаття 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [122] не наводить легальне визначення судової влади, незважаючи на назву статті. При цьому, у статті наведено перелік суб'єктів її здійснення (незалежні та безсторонні суди, утворені законом), а також перелік суб'єктів, що її реалізують (судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур).

Через брак легального визначення цього поняття необхідно звернутись до доктринальних тлумачень.

Згідно з Великою українською юридичною енциклопедією, під поняттям «судова влада» розуміється незалежна і самостійна гілка державної влади, яка здійснюється судами [15, С. 762].

В.Є. Теліпко зазначає про існування декількох підходів до тлумачення поняття «судова влада». На його думку, існують організаційний, функціональний та організаційно-функціональний підходи [157]. Проте сутності поняття він не надає, а дотримується організаційно-функціонального підходу.

Н.В. Заяць зазначає, що судова влада – це вид влади, яку здійснюють відповідні органи. Влада – це не тільки ті чи інші установи, посадові особи, але й ті функції, які їм належать, здійснення цих функцій та їх реалізація. Це те, що орган може зробити в силу своїх можливостей, це повноваження, функція, але не її виконавець. І тому говорячи про будь-яку владу, необхідно вести мову не про орган чи систему органів, що її здійснюють, а про право, засноване на праві, можливість цих органів виконувати відповідні дії та саме виконання цих дій [158, С. 84].

На нашу думку, в основі такого підходу лежить безпосередньо функція органу (установи), та не включає в себе особу безпосереднього виконавця. З цією позицією важко погодитись, адже особистість та кваліфікація виконавця у процесі реалізації функцій судової влади (здійсненні правосуддя професійним суддею) є запорукою її належного здійснення.

Інші дослідники під поняттям «судова влада» розуміють самостійне публічно-правове утворення, що являє собою систему спеціальних державних та муніципальних органів, що мають визначені законом владні повноваження, спрямовані на з'ясування істини, поновлення справедливості, вирішення спорів та покарання винуватих, рішення яких обов'язкові до виконання особами, яких вони стосуються [76].

На нашу думку, поняття «судова влада» недоречно розглядати через систему спеціальних органів, оскільки вони є елементом системи судоустрою держави. Крім цього, для системи судоустрою України не є характерним створення та функціонування системи спеціальних муніципальних органів, що мають повноваження для вирішення судових спорів. Також, до завдань судової влади

України за чинним законодавством не належить покарання винуватих осіб.

Знаходимо такі особливості, зокрема незалежність, самостійність, характерними, окрім судової, також і для законодавчої гілки влади. Тому ми не можемо у повній мірі погодитись із виокремленням саме зазначених особливостей, що, нібито притаманні лише судовій гілці влади.

З урахуванням викладеного, пропонуємо розглядати поняття судової влади як виду державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку.

З метою подолання прогалини у правовому регулюванні та його легального закріплення пропонується внести зміни до ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», доповнивши її частиною першою наступного змісту:

«1. Судова влада в Україні є видом державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом

порядку». Частини 1 та 2 статті 1 вважати, відповідно, частинами 2 та 3.

Статтею 129 Конституції України серед засад судочинства передбачено, зокрема, забезпечення права на апеляційний перегляд справи [61].

Ця засада покликана забезпечити судовий захист у формі нормативного механізму реалізації права на оскарження судового рішення, яке зачіпає права та законні інтереси скаржника.

Зазначене кореспондується зі змістом статті 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Згідно з ч. 3 ст. 17 вказаного закону, суб'єктами реалізації цього механізму є апеляційні суди як невід'ємні елементи системи судоустрою України.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є

апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. Апеляційними судами з розгляду господарських справ є, відповідно, апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах [121].

З легального визначення апеляційних судів робимо висновок про те, що апеляційні суди переглядають (розглядають) судові справи за всіма вищевказаними процесуальними кодексами України, тобто до їх юрисдикції належить перегляд (у визначених законом випадках – розгляд) усіх судових справ, підсудних місцевим судам.

Іншими словами, у легальному визначенні апеляційних судів присутній лише функціональний елемент, що є лише одним з багатьох складових адміністративно-правового статусу апеляційного суду.

Слід зазначити, що нормативне визначення поняття адміністративно-правового статусу апеляційного суду у національному законодавстві відсутнє.

Тому є доречним дослідити зміст понять «правовий статус», «адміністративно-правовий статус», «адміністративно-правовий статус державного органу» та

перейти до формулювання змісту поняття «адміністративно-правовий статус апеляційного суду».

За доводами О.І. Беспалової та Д.О. Горбача, поняття «адміністративно-правовий статус» є одним з видів поняття «правовий статус». Його особливістю є характеристика правового статусу з урахуванням норм адміністративного права [8]. О.Ф. Скакун визначає термін «правовий статус» як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві» [138, С. 377, 381].

З урахуванням досліджень С.В. Ківалова та О.І. Лавренової, під адміністративно-правовим статусом державного органу розуміємо його правове положення в системі державного управління у адміністративно-політичній сфері, що визначається шляхом закріплення у чинному адміністративному законодавстві мети та процесу його створення, завдань, функцій, компетенції, гарантій діяльності та відповідальності, що дозволяє йому бути учасником адміністративно-правових відносин [3, С. 96-99].

Враховуючи, що апеляційний суд є державним органом, його адміністративно-правовому статусу притаманні всі вищевказані ознаки, з урахуванням певних особливостей.

Так, О.А. Улютіна до елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів включає: процес утворення та структуру апеляційних судів в Україні; завдання та функції апеляційних судів в Україні; повноваження апеляційних судів в Україні; принципи та організацію діяльності апеляційних судів в Україні; відповідальність посадових та службових осіб апеляційного суду [163].

К.А. Бабенко до змісту правового статусу апеляційних адміністративних судів відносить такі елементи: нормативно закріплене правове становище, сукупність прав та обов'язків, мета та основні принципи їх функціонування [4].

На нашу думку, вказаний перелік ознак адміністративно-правового статусу потребує уточнення, оскільки у ньому не виокремлено відповідальність окремих категорій посадовців, а саме професійних суддів, посадовців патронатної служби та державних службовців.

Необхідність акцентування на виділенні відповідальності окремих категорій посадовців в різні групи є необхідною через неоднакове нормативне регулювання їх статусу.

У результаті комплексного аналізу чинного адміністративно-правового регулювання діяльності апеляційних судів приходимо до визначення обов'язкових елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів, кожний з яких закріплено на відповідному рівні законодавства, що складається з наступного:

- процес утворення та припинення;
- структура;
- принципи (засади) та організація діяльності;
- завдання та функції;
- повноваження (компетенція);
- відповідальність суддівського корпусу;
- відповідальність службовців апарату суду.

Ґрунтовно розглянемо нормативне регулювання вказаних елементів.

Процес утворення та припинення (ліквідації) суду врегульовано статтею 125 Конституції України, відповідно до якої суд утворюється, реорганізується і ліквідується законом, проєкт якого вносить до Верховної Ради України

Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Цій нормі кореспондують норми статті 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

У вказаній конституційній нормі та відповідній нормі згаданого закону присутня своєрідна юридична прогалина, оскільки процедура «консультацій» наразі не є законодавчо врегульованою. На цей недолік звертав увагу ще Верховний суд України у своєму висновку до проєкту вищевказаного Закону, затвердженого Пленумом Верховного Суду України 01.06.2016. На думку суддів Верховного Суду України, зважаючи на принципову важливість (з точки зору забезпечення права кожного на справедливий суд) питання утворення чи ліквідації судів, вважаємо, що термінологічна невизначеність змісту поняття «після консультацій» та відсутність процедури таких консультацій може призвести до вкрай негативних і непередбачуваних наслідків.

З огляду на зазначене в частині другій статті 19 суддями запропоновано законодавчо врегулювати процедуру цих «консультацій», передбачивши при цьому, що з боку Вищої ради правосуддя її позиція щодо результатів консультування надається у формі «подання» [18].

Водночас, зазначені пропозиції не були взяті до відома під час процедури прийняття чинної редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Окрім цього, згідно зі статтею 3 Закону України «Про вищу раду правосуддя», до її повноважень належить, зокрема, видання нормативних актів у формі рішень, а також процедурних документів у формі подань та консультативних висновків.

Таким чином, наразі у Конституції України, Законі України «Про судоустрій і статус суддів» та Законі України «Про Вищу раду правосуддя» наявне протиріччя саме між конституційною нормою прямої дії щодо консультацій Президента України з Вищою радою правосуддя перед направленням законопроєкту про утворення, реорганізацію або ліквідацію суду, та відсутністю такої норми серед повноважень Вищої ради правосуддя, передбачених спеціальним законом.

З урахуванням викладеного, пропонується внести зміни до частини 1 статті 125 Конституції України, виклавши її у наступній редакції:

«Суд утворюється, реорганізується і ліквідується законом, проєкт якого вносить до Верховної Ради України

Президент України після отримання консультативного висновку Вищої ради правосуддя».

Окрім цього, запропоновано викласти частину 2 статті 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у наступній редакції:

«2. Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після отримання консультативного висновку Вищої ради правосуддя».

Процес затвердження штатної чисельності судового корпусу кожного суду належить до відання Державної судової адміністрації України. Згідно зі статтею 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

Структура суду (на прикладі апеляційного суду загальної юрисдикції) складається з двох основних частин: судового корпусу на чолі з головою відповідного апеляційного суду, його заступниками та секретарями

відповідних судових палат, та апарату суду, який очолює керівник апарату.

Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про обрання секретаря судової палати приймаються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду.

Положення про апарат суду розробляється на підставі типового положення про апарат суду та затверджується зборами суддів відповідного суду. Типове положення про апарат суду затверджує Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя.

Під поняттям принципів (засад) діяльності суду розуміються, передусім, конституційні засади судочинства, викладені у частині 1 статті 129 Конституції України.

Окрім цього, даний напрям досить ґрунтовно регламентований у чинному законодавстві, зокрема процесуальними кодексами України, а також науковим співтовариством, тому зупинятись на характеристиці засад судочинства у межах цього дослідження не є доцільним.

Організація діяльності судів регламентована на рівні Конституції України, законів України, зокрема «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до судових рішень»,

«Про державну службу» тощо, підзаконними актами, зокрема Кабінету міністрів України, Державної судової адміністрації України, органів суддівського самоврядування тощо. Відповідальність за втручання в роботу органів суду передбачена окремими складами кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVIII Кримінального кодексу України [116; 115; 65].

Завданням апеляційних судів України є визначене статтею 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечення кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Вказане завдання є доречним для всіх судів України.

При дослідженні змісту терміну «функції суду» необхідно зазначити, що нормативно цей термін у національному законодавстві не визначено. Так, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» єдиною згадкою щодо функцій суду є закріплена у статті 5 заборона на делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами.

Якщо розглянути переклад терміну функція (від латинського *functio* – «виконання, завершення»), у його загальному значенні його розуміють як «діяльність, обов'язок, роботу; призначення»; «робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось» [148, С. 630].

Найбільш схожим за змістом до терміну «функція» у сфері здійснення судочинства є термін «юрисдикція», що означає «право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання» [148].

Виходячи з цього, юрисдикція судів закріплена у статтях 22, 27, 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», конкретизована у процесуальних кодексах України, а також у відповідних положеннях Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Питання відповідальності суддівського корпусу будуть предметом дослідження у Розділі 2 цієї роботи.

Чинним законодавством врегульовано приводи та підстави, а також процедуру притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців апарату суду.

Згідно зі ст. 65 Закону України «Про державну службу», підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення.

Цим же законом передбачено 15 видів дисциплінарних проступків та 4 види дисциплінарного стягнення.

Особливий порядок процедури дисциплінарної відповідальності передбачено для керівництва апарату судів.

Так, згідно з положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів», на голів місцевих та апеляційних судів, Верховного Суду, а також на голів апеляційних палат вищих спеціалізованих судів покладено обов'язок контролювати ефективність діяльності апарату суду, погодження призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, внесення подання про

застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Безпосередньо накладають стягнення на керівництво апаратів судів голова Державної судової адміністрації України а також начальники територіальних управлінь Державної судової адміністрації України відповідно до рівня суду, в якому обіймає посаду держслужбовець.

Зупинимось на ґрунтовному розгляді поняття повноважень апеляційного суду, оскільки саме вони обумовлюють роль апеляційних судів у національній системі судоустрою.

Так, у чинній редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до повноважень апеляційного суду віднесено: здійснення правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом; аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення судової практики відповідних місцевих судів, Верховний Суд; надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства; здійснення інших повноважень,

визначених законом. При цьому, легального визначення поняття «повноваження» у законі не наведено.

Слід зазначити, що наразі у сучасній науці також не усталено єдиного підходу до поняття «повноваження». В деяких тлумачних словниках синонімом поняття «повноваження» виступає поняття «компетенція» [13].

При цьому термін «компетенція» необхідно розуміти як «... сукупність встановлених в офіційній – юридичній чи не юридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення...» [13]

Водночас, тлумачний словник під терміном «повноваження» у широкому сенсі вбачає право, надане кому-небудь для здійснення чого-небудь [148].

Таким чином, визначення напрямів діяльності апеляційного суду терміном «повноваження» свідчить про наявність у нього лише прав для їх здійснення.

Проаналізувавши зміст наведених понять, необхідно зробити висновок, що термін «компетенція» та «повноваження» співвідносяться як ціле та його складова. Адже компетенція містить у собі не лише правомочність

органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, а й відповідне коло обов'язків.

Обов'язки апеляційного суду щодо прийняття рішень згідно його повноважень виходять зі змісту приписів процесуальних кодексів України. Наприклад, стаття 398 Кримінального процесуального кодексу України передбачає імперативну норму щодо передачі апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції, судді-доповідачеві не пізніше наступного дня. А повноваження апеляційного суду щодо можливості винесення варіантів судового рішення зазначені у частині 1 статті 407 цього ж Кодексу [66].

Аналогічні за своїм змістом норми щодо обов'язків та повноважень апеляційного суду щодо перегляду судових рішень закріплені у ст. 357 та ст. 374 Цивільного процесуального кодексу України [169].

З урахуванням викладеного приходимо до висновку, що термін «повноваження», використаний законодавцем у статті 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», не відображає у повній мірі зміст діяльності апеляційного суду.

Для подолання нормативно закріпленої невідповідності змісту поняття «повноваження» основним

напрямам діяльності судів апеляційної інстанції пропонується змінити назву статті 27 закону України «Про судоустрій і статус суддів» з «Повноваження апеляційного суду» на «Компетенція апеляційного суду» [28].

З метою чіткого з'ясування місця та ролі апеляційних судів у національній системі судоустрою звернемося до досвіду законодавчого регулювання перегляду судових рішень, що не набрали законної сили, зарубіжних країн.

Система судоустрою Сполучених Штатів Америки являє собою систему федеральних судів та систему судів окремих штатів.

Основною особливістю судової системи штатів у США є те, що суб'єкти федерації часто мають свою конституцію та законодавство, що відбивається на системі судоустрою штату.

Так, суди штатів розглядають більшість цивільних та кримінальних справ в США та є першою судовою інстанцією. Їх рішення можуть бути переглянуті апеляційним судом штату. Найвищою ланкою для апеляції на рівні штату є відповідний Верховний суд штату. У разі, якщо судова справа стосується норм федерального законодавства, рішення Верховного суду штату може бути оскаржено до

Верховного Суду США (який має дискреційні повноваження щодо можливості відмови від їх розгляду).

Особливістю системи судоустрою США є те, що вона суттєво відрізняється у різних штатах.

Так, штат Каліфорнія має 58 місцевих (окружних) судів штату. Апеляційний суд штату має 6 округів. Штат Алабама має 41 окружний суд та окремі Апеляційний суд штату з цивільних справ та Апеляційний суд штату з кримінальних справ. Штати Мен та Нью Гемпшир мають лише по одному суду штату (першої інстанції) та Верховному суду відповідного штату, апеляційна ланка у цих штатах взагалі відсутня [209; 210].

Законодавством Японії передбачено досить унітарну систему судоустрою, яка, втім, має свої особливості.

Окружні суди, як правило, є судами першої інстанції у цивільних та кримінальних справах, за виключенням юрисдикції сумарних судів (судів «первісної інстанції»). Стосовно останніх, окружні суди наділені компетенцією перегляду їх рішень. Розгляд таких справ здійснюється колегіально трьома суддями.

Високі (вищі) суди розташовані у восьми найкрупніших містах Японії. Вони здійснюють апеляційний перегляд будь-

яких судових рішень окружних судів, судів у сімейних справах та сумарних судів, якщо процесуальними кодексами не передбачено компетенцію Верховного суду Японії. Розгляд відбувається колегіально, як правило, у складі трьох суддів.

Функції апеляційного перегляду судових рішень здійснює також і Верховний Суд Японії у наступних випадках:

- у разі рішення високого суду по першій інстанції у кримінальній справі;

- у разі звернення із оскарженням рішення, винесеного по першій інстанції окружним судом, судом у сімейних справах, сумарним судом у кримінальній справі;

- у разі, якщо апеляцію подано до високого суду із особливих підстав;

- у разі подання спеціальної скарги на розпорядження суду або постанову суддів, які, як правило, не передбачають оскарження, у разі їх суттєвого протиріччя судовому прецеденту або конституційного порушення.

Справи з апеляційного перегляду судових рішень проводяться колегіально, як правило, у складі трьох суддів.

Рішення Верховного Суду є остаточними та не передбачають судового перегляду.

Можливість оскаржувати рішення судів у Верховному суді у цивільних або сімейних справах допускається, якщо у клопотанні оскаржується конституційність рішення або якщо суд розглядає клопотання у зв'язку із наявністю питань, що стосуються тлумачення законодавства [197].

Визначено роль і місце апеляційних судів в системі судової влади як гаранта захисту права особи на справедливий судовий розгляд, шляхом можливості апеляційного оскарження судових рішень.

Поняття апеляційного суду характеризується його адміністративно-правовим статусом державного органу, з особливостями, притаманними судовій гілці влади. Компетенція апеляційних судів визначає їх місце та роль у національній системі судоустрою. Адміністративно-правовий статус апеляційних судів складається з: процесу утворення та припинення; структури; принципів (засад) та організації діяльності; завдань та функцій; повноважень; відповідальності суддівського корпусу; відповідальності службовців апарату суду.

Поняття судової влади запропоновао розглядати як виду державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку.

1.2. Право на апеляційне оскарження як конституційна гарантія судового захисту

Однією із найважливіших конституційних гарантій забезпечення та захисту прав та свобод особи є закріплення права на судовий захист та справедливе судочинство.

Воно належить до невідчужуваних та непорушних. Кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості.

Проголошуючи людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищими соціальними цінностями, Конституція України визнає, що права та свободи людини й їх гарантії визначають зміст і

спрямованість діяльності держави. Утвердження та забезпечення цих прав і свобод є головним обов'язком держави. Апеляційне оскарження є важливим інструментом для підвищення якості судових рішень. Воно дозволяє виявляти та виправляти помилки, допущені судами першої інстанції, що сприяє прийняттю справедливих, законних і обґрунтованих судових рішень. Актуальність дослідження права на апеляційне оскарження, як конституційної гарантії судового захисту, обумовлена його ключовою роллю у забезпеченні справедливого правосуддя, захисту прав громадян, уніфікації судової практики та підвищенні довіри до системи правосуддя [31].

Перш ніж досліджувати зміст права на апеляційне оскарження як конституційної гарантії судового захисту, необхідно зафіксувати поняття «право на апеляційне оскарження» та «конституційні гарантії судового захисту».

Апеляційне оскарження є ключовим елементом системи правосуддя, забезпечуючи можливість перегляду судових рішень вищими інстанціями та виправленню судових помилок. Це право гарантує захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб, сприяє утвердженню принципу

справедливості, забезпечує єдність судової практики, тим самим підвищуючи довіру до судової системи.

Право на апеляційне оскарження – це передбачена процесуальним законодавством можливість для учасників процесуальних правовідносин оскаржити судові рішення або ухвалу суду першої інстанції повністю або частково у визначений строк. Це право забезпечує порушення функціональної діяльності суду апеляційної інстанції для нового (повторного) розгляду відповідної справи та перевірки рішень і ухвал на відповідність їх вимогам законності та обґрунтованості. Апеляційне оскарження – це процесуальна можливість сторін у справі оскаржити судові рішення першої інстанції в апеляційному порядку. Метою апеляційного провадження є перевірка законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції. Це право надає можливість учасникам судового процесу звернутися до вищого суду з проханням переглянути рішення, які вони вважають неправомірними або необґрунтованими [31].

Право на апеляційне оскарження має важливе значення для забезпечення судового захисту. Воно дозволяє виправляти помилки, допущені судами першої інстанції, що сприяє підвищенню якості судових рішень.

Крім того, апеляційне оскарження сприяє уніфікації судової практики, що є важливим фактором для забезпечення правової визначеності та стабільності. Це право також підвищує довіру громадян до судової системи, оскільки забезпечує додаткову можливість захисту їх прав [31]

Право на апеляційне оскарження в сучасній юридичній науці трактується як гарантована Конституцією України та законами можливість суб'єкта права, фізичної чи юридичної особи, ініціювати перегляд рішення суду першої інстанції у встановленому процесуальному порядку. Це право є інструментом забезпечення правової визначеності та справедливості, яке реалізується через подання апеляційної скарги до суду вищого рівня. Реалізація цього права залежить від дотримання певних умов, таких як строки подання апеляції, дотримання встановленої форми скарги та обґрунтованість її вимог. Таким чином, право на апеляційне оскарження не лише гарантує можливість захисту порушених прав, свобод чи інтересів, але й сприяє підвищенню рівня якості судочинства через багаторівневий контроль судових актів [148; 24; 25; 130; 35; 55].

Як зазначає Сліпченко В.І., досліджуючи апеляційне провадження в кримінальному процесі, здійснення

контрольної та правовідновлювальної функції забезпечує виконання головного завдання апеляційного провадження – надання новим судовим розглядом справи додаткової гарантії справедливості судового рішення, реалізації права на судовий захист. Ця гарантія полягає в тому, що, по-перше, сам факт подвійного розгляду дозволяє уникнути помилки, що могла виникнути при першому розгляді справи. По-друге, внаслідок того, що рішення по суті приймають дві різні інстанції, зменшується ризик судової помилки. По-третє, краще забезпечується дотримання законності, оскільки друга інстанція наділена більш владними повноваженнями, а саме може виправити помилки як допущені під час досудового слідства, так і судового розгляду залежно від того, на якій стадії кримінального процесу була зроблена помилка. Це, у свою чергу, формує початкову єдність судової практики, оскільки рішення суду вищого рівня є орієнтиром для першої інстанції, що сприяє також зростанню кваліфікації суддівського корпусу. Крім того, судді апеляційного суду більш неупереджені, оскільки не піддані так званому місцевому впливу як судді першої інстанції [141, с. 83].

Право на апеляційне оскарження закріплено в Конституції України як невід'ємна частина права на судовий захист та одна із засад судочинства. Згідно зі ст. 129 Конституції України, кожен має право на апеляційний перегляд справи в суді вищої інстанції. Це положення підкреслює важливість забезпечення доступу до справедливого суду на всіх етапах судового процесу та гарантує можливість оскарження судового рішення, яке, на думку заявника, є незаконним і необґрунтованим. Це конституційне положення дозволяє виправляти помилки, допущені судами першої інстанції, що сприяє підвищенню якості судових рішень. Це положення є основоположним для забезпечення доступу до справедливого правосуддя та захисту прав і свобод громадян [61].

Право на апеляційне оскарження є невід'ємною частиною принципу справедливого судового процесу, який впливає із положень Конституції України, процесуальних кодексів, та є невід'ємною складовою частиною міжнародних правових актів (стандартів) у сфері правосуддя. Справедливий судовий процес передбачає можливість перегляду судових рішень вищою інстанцією для забезпечення об'єктивності та неупередженості

правосуддя. Це право дозволяє сторонам у справі оскаржити рішення, які вони вважають неправомірними або необґрунтованими, що є важливим для забезпечення справедливості [31].

Україна, як член міжнародного співтовариства, зобов'язана дотримуватись міжнародних стандартів у сфері прав людини. Відповідність вітчизняної системи правосуддя міжнародним стандартам є важливим для інтеграції України в міжнародне правове співтовариство та забезпечення дотримання прав людини на національному рівні [31].

Право на апеляційне оскарження є одним з основних елементів такого стандарту, закріпленого в численних міжнародних актах, зокрема, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ця конвенція та практика ЄСПЛ є одними з найважливіших джерел права в національному законодавстві, а також практики Європейського суду з прав людини [117; 109].

При цьому необхідно зауважити, що за українським законодавством Україна має виконувати лише ті рішення ЄСПЛ, у яких вона є стороною. Водночас, зважаючи на те, що ЄСПЛ у своїй практиці намагається однаково тлумачити норми Конвенції 1950 року, зміст рішень суду стосовно

тлумачення тих чи інших норм Конвенції 1950 року щодо інших країн, є також прийнятним і для України [31; 109].

Конституційне право на апеляційне оскарження відповідає вимогам статей 6 та 13 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує кожному право на ефективний засіб правового захисту перед національними органами. Це означає, що кожна особа повинна мати можливість ефективно оскаржити рішення, яке порушує її права, у незалежному та неупередженому суді. Таким чином, апеляційне оскарження є важливим інструментом для реалізації цього права.

ЄСПЛ у рішенні у справі «Воловік проти України» зазначив, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо апеляційне оскарження існує в національному правовому порядку, держава зобов'язана забезпечити особам під час розгляду справи в апеляційних судах, в межах юрисдикції таких судів, додержання основоположних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції, з урахуванням особливостей апеляційного провадження, а також має братися до уваги процесуальна єдність судового провадження в національному правовому порядку та роль в ньому апеляційного суду [214].

Право на апеляційне оскарження як конституційна гарантія судового захисту забезпечується нормативним закріпленням безпосередньо цього права, вимогами до здійснення своїх професійних обов'язків суддями з дотриманням вимог верховенства права, а також нормами державного примусу для особи, що посягає на ці права. Воно надає можливість виправляти помилки, допущені судами першої інстанції, що сприяє захисту прав та інтересів осіб, які беруть участь у судовому процесі [31].

Можливість апеляційного оскарження сприяє підвищенню якості правосуддя, оскільки забезпечує додатковий контроль за діяльністю судів першої інстанції. Апеляційний перегляд рішень дозволяє виправляти помилки, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих і справедливих судових рішень. Це забезпечує стабільність правовідносин та запобігає можливим конфліктам і суперечкам, що можуть виникати внаслідок прийняття неправомірних рішень, а також зміцнює довіру громадян до судової системи та сприяє її ефективності [31].

Право на апеляційне оскарження є важливою конституційною гарантією судового захисту, яка забезпечує виправлення судових помилок, ефективний захист прав

громадян, правову визначеність та стабільність, вдосконалення судової системи та зміцнення демократичних інститутів. Це право є невід'ємною частиною системи правосуддя, що сприяє справедливості, об'єктивності та неупередженості судового процесу. Завдяки апеляційному оскарженню особи мають змогу ефективно захищати свої права та отримати ефективний судовий захист [31].

Право на апеляційне оскарження є конституційною гарантією судового захисту завдяки своєму закріпленню в Конституції України, відповідності принципам справедливого судового процесу, захисту прав і свобод громадян, уніфікації судової практики, відповідності міжнародним стандартам правосуддя. Це право є невід'ємною частиною системи правосуддя, що забезпечує справедливість, об'єктивність та неупередженість судового процесу [31].

Таким чином, право на апеляційне оскарження – це гарантована Конституцією та законодавством України процесуальна можливість сторін у справі звернутися до суду апеляційної інстанції з метою перегляду рішення суду першої інстанції, яке вони вважають неправомірним або

необґрунтованим. Це право забезпечує контроль за законністю та обґрунтованістю судових рішень, сприяє виправленню судових помилок, захисту прав і свобод громадян та забезпеченню прийняття законних і обґрунтованих судових рішень [31].

У Цивільному, Господарському процесуальних кодексах України, а також Кодексі адміністративного судочинства України право на апеляційний перегляд входить до переліку основних засад відповідного судочинства, надалі їх зміст конкретизується в окремих статтях.

У Кримінальному процесуальному кодексі України право на апеляційний перегляд судового рішення не включено до загальних засад кримінального провадження, передбачених статтею 7. Воно є лише складовою такої засади, як забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, конкретизованого статтею 24 згаданого Кодексу. На думку автора, подібне врегулювання права на апеляційне оскарження судового рішення зменшує його значення для системи гарантування права на справедливий судовий розгляд, а також є перепорою для уніфікації із переліком

засад судочинства, передбачених іншими процесуальними кодексами.

З урахуванням викладеного, пропонуємо внести наступні зміни до Кримінального процесуального кодексу України:

Доповнити частину 1 статті 7 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 23 наступного змісту:

«23) забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду».

Пункт 17 частини 1 статті 7 Кодексу викласти у наступній редакції:

«17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування».

Доповнити статтю 24-1 наступного змісту:

«Стаття 24-1. Забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду.

Гарантується право на апеляційний перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим

Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді».

Статтю 24 Кодексу викласти в наступній редакції:

«Стаття 24. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.

Кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора, слідчого під час досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом».

Підходи до нормативного врегулювання права на апеляційний перегляд судового рішення в Україні відповідають міжнародним принципам.

Так, стаття 14 Міжнародного пакту ООН про громадянські і політичні права 1966 року (надалі – Пакт 1966 року), який ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР у 1973 році, в контексті права на апеляційне оскарження зазначає про право засудженого на перегляд його засудження та вироку вищестоящою судовою інстанцією згідно з законом [140, С. 92; 118].

Вагоме місце у національному законодавстві у сфері забезпечення права людини на захист та справедливий суд

посідає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (надалі – Конвенція 1950 року) та відповідні протоколи до неї, а також рішення Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Вона та практика ЄСПЛ є одними з найважливіших джерел права в національному законодавстві [117; 109].

Положення щодо апеляційного перегляду наявні також у ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифікованого Україною у 1997 році.

Так, абзац 5 статті 14 Пакту 1966 року передбачає, що будь-хто, визнаний винним у вчиненні злочину, має право на перегляд свого вироку вищим трибуналом відповідно до законодавства. Як показує практика, ця гарантія не обмежується лише найтяжчими злочинами. Вислів «відповідно до закону» в даному положенні не має на меті залишити на розгляд держав-учасниць саме існування цього права, оскільки це право визнається Пактом, а не лише національним законодавством. Термін, відповідно до закону, стосується більше визначення умов, за допомогою яких має здійснюватися розгляд вищим трибуналом, а також того, який суд несе відповідальність за проведення

перегляду відповідно до Пакту. Абзац 5 статті 14 не вимагає забезпечення державами-учасниками кількох інстанцій звернення. Однак посилання на національне законодавство в цьому положенні має роз'яснюватися наступним чином: у випадку, якщо національне законодавство звертається для подальшого апеляційного розгляду в різних інстанціях, засуджений повинен мати постійний доступ до кожної з них.

Абзац 5 статті 14 не застосовується до процедури визначення прав та обов'язків у судовому процесі або будь-якому іншому процесі поза рамками кримінального оскарження, наприклад, до конституційних змін [43, С. 324-325].

З урахуванням викладеного, необхідно зауважити, що вищевказаний порядок прямо стосується лише судових рішень у кримінальному процесі.

Водночас, вбачається цілком логічним передбачити право на апеляцію й для цивільних та торгових (господарських, підприємницьких тощо) судових справ.

Підтримкою цієї тези виступає, зокрема, Рекомендація № R (95) 5 державам-членам Ради Європи щодо

запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і торгових справах [126].

Так, Рекомендацією передбачається введення до законодавства механізмів судового контролю як можливості контролю за будь-яким рішенням суду першої інстанції з боку суду другої інстанції. Крім цього, передбачено уведення обмежень на судовий контроль, у тому числі питання, що виключаються з права на апеляцію (наприклад, обмеження мінімальної суми позову, впровадження дозволу суду на подання скарги, встановлення присічних строків оскарження тощо), заходів щодо протидії зловживанням системою оскарження судових рішень тощо.

Вельми вагомий внесок у забезпечення гарантування права на справедливий судовий захист як системи, до якої, зокрема, належить й право на апеляційне оскарження судового рішення, у національне законодавство привносить практика Європейського суду з прав людини. При цьому необхідно зауважити, що за українським законодавством Україна має виконувати лише ті рішення ЄСПЛ, у яких вона є стороною. Водночас, зважаючи на те, що ЄСПЛ у своїй практиці намагається однаково тлумачити норми Конвенції

1950 року, зміст рішень суду стосовно тлумачення тих чи інших норм Конвенції 1950 року щодо інших країн, є також прийнятним і для України.

Для розуміння змісту права на апеляційне оскарження як елементу системи гарантування судового захисту та справедливого судового розгляду, на який орієнтується держава-учасниці Конвенції 1950 року, проаналізуємо зміст рішень ЄСПЛ з цієї тематики.

Так, у рішенні у справі «Белле проти Франції» ЄСПЛ зазначив, що «стаття 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів якого є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права у демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання в її права». Як засвідчує позиція ЄСПЛ, основною складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечено можливість звернутися до суду для вирішення певного питання, і держава, у свою чергу, не

повинна чинити правових чи практичних перешкод для здійснення цього права [180].

ЄСПЛ у рішенні у справі «Воловік проти України» зазначив, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо апеляційне оскарження існує в національному правовому порядку, держава зобов'язана забезпечити особам під час розгляду справи в апеляційних судах, в межах юрисдикції таких судів, додержання основоположних гарантій, передбачених статтею 6 Конвенції, з урахуванням особливостей апеляційного провадження, а також має братися до уваги процесуальна єдність судового провадження в національному правовому порядку та роль в ньому апеляційного суду [214].

Вказана точка зору в цілому підтримується науковцями, які опікуються проблемами нормативного забезпечення права на справедливий суд і, зокрема гарантіями права на апеляційне оскарження судових рішень [147; 176; 196; 194].

З урахуванням того, що право на апеляційне оскарження судового рішення є складовою конституційного права на судовий захист та належить до основних засад судочинства, до діяльності професійних суддів України з

приводу забезпечення цього права висуваються конкретні нормативно врегульовані вимоги.

Так, згідно зі статтею 6 Кодексу суддівської етики, дотримання вимог якого професійними суддями є обов'язковим, суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власної оцінки доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику [56].

Таким чином, до судді висуваються вимоги виконання своїх професійних обов'язків з урахуванням верховенства права.

Тлумачення терміну «верховенство права» в національному законодавстві надається у рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). У цьому рішенні зазначається:

«Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [130].

Поняття «професійних обов'язків» судді висвітлено у статті 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Зазначимо ті з них, що безпосередньо стосуються здійснення правосуддя, а саме:

- справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

- дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

- виявляти повагу до учасників процесу;

- не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

- систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

- звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж

п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання [57].

Зміст поняття «справедливого розгляду справи» закріплено в статті 6 ЄКПЛ, відповідно до якої кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. До гарантій справедливого розгляду справи ЄКПЛ також відносить публічність і гласність розгляду справи [57].

Національне законодавство України містить закріплення принципу справедливого розгляду справи в процесуальних кодексах. Зокрема, стаття 242 Кодексу адміністративного судочинства України вимагає, щоб судові рішення ґрунтувалося на принципах верховенства права, було законним, обґрунтованим та відповідало меті адміністративного судочинства. Відповідно до статті 2 цього Кодексу, завданням адміністративного судочинства є забезпечення справедливого, неупередженого та

своєчасного розгляду судом спорів у сфері публічно-правових відносин [57].

Аналогічні питання врегульовано статтями 263, 2 Цивільного процесуального, а також статтями 236, 2 Господарського процесуального кодексів України.

Водночас, серед завдань кримінального провадження, зокрема судочинства, та провадження у справах про адміністративні правопорушення відсутня ознака справедливого вирішення судом справи. Вказаний феномен пояснюється тим, що положеннями КПК України та КУпАП врегульовано не лише процес безпосередньо судочинства, а ще й процедуру прийняття рішень уповноваженими органами, не пов'язаними із судом.

Ще одним аспектом гарантування права на апеляційне оскарження є передбачена чинним законодавством система застосування до особи, що посягає на зазначене право, негативних наслідків кримінального характеру.

Негативні санкції за протиправну поведінку у сфері посягання на правосуддя передбачені окремими статтями Розділу XVIII Кримінального кодексу України, які можна згрупувати за критерієм спрямованості умислу.

Так, у деяких складах злочину умисел правопорушника спрямовано на спричинення шкоди об'єктові злочину – встановлений законом порядок здійснення правосуддя. До складів злочинів зазначеної категорії можна віднести втручання в діяльність судових органів та незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, передбачені статтями 376, 376-1 КК України.

До іншої групи відносимо склади злочинів, предметом яких виступають життя, здоров'я або майно суддів. Серед них: погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного, посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, закріплені статтями 377-379 КК України.

До останньої групи відносимо склади злочинів, об'єктом посягання яких є, у тому числі, процедура здійснення судочинства, втручання до якої несе конкретні юридичні наслідки, серед яких введення в оману суду або іншого уповноваженого органу та відмова свідка від

давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, передбачених статтями 384-385 КК України.

З урахуванням викладеного, право на апеляційне оскарження як конституційна гарантія судового захисту забезпечується нормативним закріпленням безпосередньо цього права, вимогами до здійснення своїх професійних обов'язків суддями з дотриманням вимог верховенства права, а також нормами державного примусу для особи, що посягає на ці права.

Наприклад, апеляційні суди Франції мають повноваження переглядати рішення, прийняті розташованими на території їх юрисдикції судами (трибуналами) першої інстанції. В даний час у Франції існує 35 апеляційних судів, у тому числі 5 апеляційних судів поза територією самої Франції (наприклад, на Таїті, в місті Папеете, у Французькій Полінезії), і 2 вищих апеляційних судах. Кожен суд має юрисдикцію щодо кількох департаментів (від 2 до 4) [155].

Апеляційні суди Італійської Республіки функціонують як інстанції перегляду судових рішень, ухвалених трибуналами першої інстанції. Їх діяльність переважно спрямована на

розгляд апеляційних скарг у справах цивільного та кримінального характеру. Розташовані ці суди в адміністративних центрах апеляційних судових округів, що забезпечують територіальну доступність правосуддя.

Організаційна структура апеляційних судів забезпечує створення кількох спеціалізованих відділів, які працюють відповідно до функціонального підрозділу. Серед них: галузеві відділення: цивільне, кримінальне, трудове; відділення за суб'єктним складом: наприклад, у справах, що стосуються неповнолітніх; функціональні відділення: до них належить наступне відділення та відділення, яке займається справами публічного водокористування. Кожне з цього відділу очікує суддя, який має статус магістра касаційного рівня, що забезпечує високий рівень професійної компетентності в розгляді апеляційних справ. Відповідно до спеціальних нормативних актів, галузеві відділи мають функції як фактичної, так і правової сторони рішень, прийнятих судами нижчої інстанції [75].

За Конституцією Республіки Корея апеляція розглядається з двох позицій.

Так, згідно з ч. 3 ст. 107 Конституції, апеляція на рішення адміністративного органу до суду може

здійснюватися як процедура, що передує судовому процесу.

Також, відповідно до ч. 2 ст. 110, Верховний суд має кінцеву апеляційну юрисдикцію над військовими судами.

Основною ланкою апеляційного перегляду судових рішень виступають окружні суди [211].

Конституція Китайської Народної Республіки взагалі не передбачає права на апеляційний перегляд будь-якого рішення.

Модель оскарження судових рішень у кримінальному процесуальному (як і в інших галузях) законодавстві КНР є суто касаційною, за якою вищестояща судова інстанція перевіряє лише законність судового рішення, переглядаючи виключно юридичну сторону справи, а саме дотримання при провадженні справи процесуального законодавства та правильність застосування кримінального закону, без можливості перегляду справи по суті, доведеності фактичних обставин справи та правильності призначення покарання.

Водночас, з 1997 року до КНР приєднано Гонконг, який увійшов до складу держави на правах Особливого адміністративного району Сянган. Судова система Сянгану

має структуру, відмінну від судової системи КНР, яку закріплено Конституцією спеціального адміністративного регіону Китайської народної республіки Гонконг [211].

Так, для неї характерна наявність апеляційної інстанції, яку реалізують підрозділи Високого Суду.

До структури Високого Суду входить Суд першої інстанції, який є апеляційною інстанцією для розгляду скарг на постанови Суду малих позовів й по адміністративних справах.

Апеляційна інстанція Високого Суду розглядає апеляційні скарги на постанови з цивільних та кримінальних справ Суду першої інстанції Високого Суду, а також Окружного суду та Суду з розгляду по земельних справах.

Апеляційний суд останньої інстанції є вищим судом Гонконгу. Він приймає до провадження апеляційні скарги на рішення Апеляційної інстанції Високого Суду Гонконгу у передбачених законодавством випадках. Рішення цього суду є частиною прецедентного права Гонконгу.

Право на апеляційне оскарження у Конституції Сполучених штатів Америки закріплено як апеляційна юрисдикція Верховного Суду США у статті III. Так, Верховний Суд США як апеляційна інстанція розглядає як у питаннях

права, так і за суттю спори щодо справи адміралтейства і морської юрисдикції, всі суперечки, однією із сторін яких є уряд Сполучених Штатів, усі суперечки між двома чи кількома штатами, між штатом і громадянами іншого штату, між громадянами різних штатів і громадянами одного штату у випадках, коли вони заявляють вимоги на землю, надану іншими штатами, а також між штатом та його громадянами і чужоземними державами, громадянами чи підданими. В усіх справах стосовно послів, інших повноважних представників і консулів, а також тих, де стороною є котрийсь штат, Верховний Суд є судом першої інстанції. В решті випадків, перелічених вище, Верховний Суд має бути апеляційною інстанцією як у питаннях права, так і за суттю, з додержанням винятків і правил, встановлених Конгресом [60].

У результаті аналізу складових поняття права на апеляційне оскарження та деяких доктринальних підходів до його розуміння, автором розкрито зміст права на апеляційне оскарження як конституційної гарантії судового захисту, як обумовленого певними обставинами права, можливості та здатності фізичної або юридичної особи офіційно подавати скаргу у вищу судову інстанцію на

рішення суду нижчої інстанції, що гарантовано Конституцією України та має найвищу юридичну силу, механізм реалізації яких закріплюється в установленому законом порядку.

Розглянувши досвід зарубіжних країн у напрямі закріплення права на апеляційний перегляд судового рішення як конституційної гарантії судового захисту, зазначимо, що досвід країн з федеративною формою державного устрою (або з її елементами) недоцільно імплементувати у чинне національне законодавство. Аналіз способів закріплення права на апеляційний перегляд судового рішення як конституційної гарантії судового захисту у зарубіжних країнах з унітарною формою державного устрою свідчить про прогресивність та сучасність його закріплення у національному законодавстві України. З метою недопущення зниження його статусу як конституційної гарантії наразі вбачається недоцільним змінювати його статус як однієї з основних засад судочинства.

1.3. Історико-правові витоки та еволюція феномену апеляційних судів в Україні

Відновлення у сучасному національному судочинстві інституту апеляційного оскарження судового рішення сталося відносно недавно. Тому для напрацювання доречних та коректних рекомендацій для подальшого його розвитку вбачається необхідним дослідити історико-правовий процес становлення сучасного механізму забезпечення права на апеляційне оскарження судових рішень в Україні.

Необхідно зазначити, що проблематиці історико-правових витоків та еволюції феномену апеляційних судів в Україні присвячені наукові роботи вчених-дослідників, серед яких варто виокремити В.Н. Шпілева, В.М. Беднарську, О.Ю. Костюченко, С.В. Юшкова, К.В. Гусарова, О.Ю. Дидича, Є.А. Чернушенко.

Водночас, більшість з них розглядає процес його становлення через призму процесуального судочинства як специфічної законодавчо визначеної процедури. При цьому, з точки зору еволюції стану юридичного забезпечення права на апеляційне оскарження судового рішення, як складової механізму захисту прав людини,

процес становлення інституту апеляційного оскарження не досліджено у достатній мірі.

Проаналізувавши наявні дослідження, вбачається можливим виділити наступні історичні періоди розвитку системи забезпечення права на апеляційне оскарження судового рішення на території сучасної України, зокрема:

- період Київської Русі;
- польсько-литовська доба;
- період Гетьманщини;
- період імперій (XIX століття – 1917 рік);
- радянський період;
- період незалежності.

Історія виникнення права на апеляційне оскарження судового рішення у цивільному та кримінальному судочинстві на територіях сучасної України бере свій початок з часів Київської Русі.

При цьому, у науковій дискусії відсутній єдиний погляд на можливість апеляційного перегляду судових рішень у цей історичний період [7, С. 32].

Водночас, О.Ю. Костюченко зазначає, що статус остаточних мали лише рішення князівських та церковних судів, не виключаючи можливості їх перегляду [64].

При цьому, у справах, оцінених менш рубля, пересуд не допускався, виключаючи справи про безчестя [52].

З урахуванням викладеного, незважаючи на численні, іноді діаметрально протилежні точки зору дослідників на період виникнення інституту перегляду судових рішень, під час існування Київської Русі відбувався процес становлення цього правового феномену як необхідного елемента для можливості отримання справедливого остаточного рішення по суті спору [27].

У часи польсько-литовського періоду інститут апеляційного оскарження судових рішень розвивався згідно із законодавством домінуючої країни, до складу якої входили українські території.

Уперше питання апеляційного оскарження справ докладно вирішувалось у Статуті Великого Князівства Литовського 1529 року (розділ VI Статуту).

Подальший розвиток норми щодо апеляційного оскарження отримали у Статутах Великого князівства Литовського 1566 та 1588 років. На думку вітчизняних дослідників, зокрема І.С. Полякова, ці юридичні документи є головними у цьому періоді історії становлення української держави [103]. погоджуємося із твердженнями І.С.

Полякова, зазначивши, що вказані юридичні документи стали, зокрема, підставою для розвитку подальшої юридичної регламентації інституту апеляційного оскарження судових рішень.

Після набрання чинності зазначеними Статутами вищим судом у державі став великокнязівський суд. Розгляд справ у цьому суді здійснювався за участі великого князя і панів-ради. Цей суд розглядав справи по суті або в порядку перегляду.

Великокнязівський суд працював сесійно. Правосуддя від імені великого князя здійснювали призначені ним або панами-радою спеціальні комісари. Підсудність справ господарському суду не було точно визначено. Спершу будь-яка справа могла бути розглянута в цьому суді по першій або другій інстанції. Кожна вільна людина мала право безпосередньо звернутися до великого князя зі скаргою (позовом) у будь-якій справі, минаючи місцевий суд.

У даний період скарга на суддю спочатку була єдиним способом оскарження рішення суду. З часом вона змінюється на апеляцію, яку можна було вносити на рішення усіх нижчих судів. Суд повинен був розглянути таку

скаргу й винести рішення, що підтверджувало або відхиляло доводи скарги. Апеляція не призупиняла виконання оскаржуваного рішення.

З 1581 року Головний Литовський Трибунал став основною апеляційною інстанцією [10].

Головний трибунал Великого Князівства був новоствореним центральним судовим органом на литовських землях, що розглядав справи по першій інстанції та апеляції на вироки земських, міських і підкоморських судів, а також панських судів стосовно шляхтичів, засуджених до смертної кари, тюремного ув'язнення або великого грошового штрафу. Рішення Головного трибуналу оскарженню не підлягали.

У Галичині, що з другої половини XIV століття перебувала у складі Королівства Польського, апеляційне оскарження судових рішень здійснювалося до вічових судів, які були вищими апеляційними установами. З XV століття апеляція здійснювалася до короля. Із судів західноукраїнських міст апеляції направлялися до суду м. Львова, а звідти – до комісарського суду м. Кракова. Згодом апелювання на рішення магістратських судів здійснювалося до королівського суду.

Після створення Речі Посполитої (укладення Люблінської унії 1569 року) під владою корони опинились майже всі українські землі. На них було запроваджено польський судоустрій, який характеризувався багатоманітністю судових органів. Скарги на рішення і вироки земських, гродських (замкових) і підкоморних судів, а в містах із магдебурзьким правом – міських судів, магістратів і ратушів, цехових судів, на території українських земель розглядав суд Великого князя.

Луцький трибунал, створений 1579 року, діяв як вища апеляційна інстанція для Брацлавського, Волинського, Київського, Подільського, Руського та Чернігівського воєводств. На рішення міських судів, які здійснювали судочинство за магдебурзьким правом, апеляція подавалась у Львівський суд.

Апеляційним судом третьої інстанції був «Німецький суд Краківського замку», після якого рішення можна було оскаржити до Королівського суду [54].

Після ліквідації Луцького трибуналу з 1590 року апеляції став розглядати загальний Люблінський трибунал [13].

Вельми розгалужена судова система функціонувала на теренах сучасної української держави за часів Гетьманщини (1648-1763 роки), що мала дуалістичну структуру: в ній фактично паралельно функціонували система козацького судочинства, що мала ознаки становості, та система міських та сільських судів.

Систему козацького судочинства можна охарактеризувати як розвинену, оскільки вона мала всі ознаки інститутів як апеляційного, так і касаційного перегляду.

Низову ланку в системі судочинства Гетьманщини займали сільські суди отаманів, що функціонували при селах.

Наступний рівень посідали сотенні суди, що існували при адміністративній одиниці – сотні. Сотенні суди мали право апеляційного перегляду рішень сільських судів отаманів. Окрім цього, сотенні суди мали повноваження для витребування будь-яких справ від сільських судів отаманів та розгляду їх по суті.

Право апеляційного перегляду рішень сотенних судів мали полкові суди. Останні створювались у центрах полкових округ як суди першої інстанції в цивільних та

кримінальних справах козацької старшини, а також сотенної та полкової знаті. Вони також користувались повноваженнями для розгляду по суті будь-яких справ, витребуваних з сільських та сотенних судів.

Генеральний військовий суд мав статус центральної судової установи Гетьманщини та функціонував при гетьманській резиденції. Мав повноваження апеляційної інстанції для перегляду судових рішень всіх рівнів. Поступово апеляції на його рішення стало можливим подавати до Генеральної військової канцелярії. При цьому, Головний військовий суд діяв як судова установа першої інстанції для членів генеральної старшини, полковників, бунчукових та гетьманських «протекціоністів», які були вилучені з-під юрисдикції інших судів і взяті під безпосередню протекцію Гетьмана.

З XVIII століття повноваження апеляційної судової інстанції для рішень Головного військового суду перейшли до Головної військової канцелярії.

Найвищою судовою установою в період Гетьманщини був Гетьманський суд, що очолювався гетьманом. До цього суду направлялись рішення Головного військового суду для перегляду та затвердження. У XVIII столітті без відповідного

погодження не можна було виконати важчих кримінальних вироків.

Система міських судів складалась з судів упревілейованих міст (магістратські або магдебурзькі суди) та міст без привілеїв з ратушею (ратушні або міські суди), які розглядали спори населення цих міст. Основною відмінністю можливості перегляду судових рішень цих судів було те, що рішення судів міст з упревілейованим управлінням можливо було оскаржити лише до вищої козацької судової установи. Апеляція ж на рішення ратушного суду подавалась до полкового суду.

Сільські суди вирішували цивільні і кримінальні справи селян у сільських громадах. Змішані селянсько-козацькі справи вирішував спільний селянсько-козацький суд. Апеляція на рішення сільського суду вносилась до ратушного суду.

Період після входження територій Лівобережної України до складу Російської імперії характеризується приведенням у відповідність до системи судоустрою, що виникла після судової реформи Петра I 1719-1722 років [12].

Так, протягом першої половини XVIII століття проведено колосальний обсяг робіт з кодифікації норм

права та, зокрема, елементів судоустрою, результатом якої став кодекс «Права, за яким судиться малоросійський народ» 1743 року [53].

Окрім констатування усталеної судової системи «Права...» детально регламентували процесуальне право: а) старанно регулювалися всі стадії судового процесу; б) називалися судові докази: зізнання; письмові свідчення; присяга; зізнання під тортурами (звільнялися «знатні чесні люди», божевільні, чоловіки дуже похилого віку, вагітні жінки); в) рішення в цивільних і вироки в кримінальних справах називалися декретами і могли бути оскаржені в порядку апеляції; г) перелічує звід існуючих в Україні видів покарань: проста і кваліфікована смертна кара; ув'язнення в монастир; калічницькі і болісні кари; догана; тюремне ув'язнення; позбавлення честі (шельмування); вигнання; відсторонення від посади; майнові покарання; церковні кари (так звані «куну» – залізний обруч на шию або праву руку з приковуванням до зовнішньої стіни церкви або дзвіниці [40]).

Не ставши чинним джерелом права, Кодекс є цінною пам'яткою систематизації правових норм, свідченням важливості інституту захисту прав людини, що в

подальшому зіграло важливу роль у розвитку правових ідей захисту прав людини в незалежній Україні.

Після судової реформи 1763 року гетьмана К. Розумовського, систему судоустрою Гетьманщини було значно спрощено, вона стала фактично дворівневою. Так, низовою ланкою стали земські, городоцькі та підкоморні суди, що відрізнялись підслідністю спорів. Апеляційною інстанцією для них став лише Генеральний військовий суд [95].

На українських землях під Російською імперією після недовгого перехідного періоду уведено в 1782 році станові суди: для дворян діяли верхні земські суди; справи міських мешканців розглядали городовий і губернський магістрати, селян – Нижня і Верхня розправи; кріпаків судили самі поміщики. У кожній губернії створено ще так звані совісні суди, які розглядали деякі цивільні та кримінальні справи про злочини, вчинені неповнолітніми та божевільними. Апеляційними інстанціями для всіх судів були губернські палати цивільного та кримінального суду, вироки яких затверджував губернатор, а у найважливіших справах – Сенат.

У результаті судової реформи 1864 року уведено новий

судоустрій, побудований більше за західними зразками. У новій системі виділено з загальних судів волосні суди, тобто нижчі суди для селянства для розгляду цивільних і кримінальних справ, та мирові суди для розгляду незначних цивільних і кримінальних справ за системою спрощення судочинства. Мирових суддів обирали повітові з'їзди або міські думи. Ці суди діяли в першій інстанції у складі одного судді, а в другій – колегіально в складі трьох мирових суддів. Окружні суди охоплювали кілька повітів і були компетентні для більших кримінальних і цивільних справ; вони діяли в складі трьох присяжних суддів. Судові палати діяли в судових округах (вони охоплювали кілька губерній) в складі трьох суддів як апеляційна інстанція (їх вироки розглядалися у касаційному порядку Сенатом), а також як суд першої інстанції в справах особливої ваги, зокрема про так звані державні злочини (тоді вони діяли у складі трьох постійних суддів і трьох станових представників).

В Україні апеляції розглядали три судові палати – Харківська, Київська й Одеська. Вироки судової палати були остаточними і могли бути оскаржені у касаційному порядку. Вироки ж окружного суду, постановлені за участю присяжних засідателів, були остаточними і могли бути

оскаржені або опротестовані прокурором у касаційному порядку в Сенат. Відзиви, скарги і протести подавалися у встановлений законом строк до того суду, на вирок якого вони були складені.

Окружних суддів і членів судових палат призначав цар за пропозицією міністра юстиції. Найвищою судовою установою в Російській імперії був Правлячий Сенат, касаційні департаменти якого діяли головним чином як найвищий касаційний суд для вироків окружних судів присяжних та вироків судових палат. Пізніші реформи обмежили діяння суду присяжних, а в 1889 році скасовано мирові суди із заміною їх міськими судами, а в селах – земськими начальниками [11; 173].

На українських землях під владою Австрійської імперії діяли спершу суди польської системи, але судовими реформами 1784-1787 років уведено два шляхетські суди (у Львові й Станіславі) та ряд міжстанових кримінальних судів з апеляційним судом у Львові і найвищим у Відні. Поступові реформи почалися після революції 1848 року. У 1867 році уведено неусуненість суддів і суду присяжних для найважливіших кримінальних та політичних справ. У судочинстві тоді було дозволено вживання української мови

(поряд з польською і німецькою). За судовою реформою 1895-1896 років утворено повітові суди (діючі одноособово) для дрібних цивільних і кримінальних справ, окружні – для важливіших справ та апеляцій від повітових судів, і апеляційний суд у Львові для апеляції для окружних судів. Найвищою ревізійною інстанцією був Найвищий Суд у Відні. Суддів призначав цісар на пропозицію міністра юстиції довічно, ґарантуючи їх незалежність. При окружних та апеляційних судах урядували прокуратори для обвинувачення у кримінальних справах; у повітових судах ці функції виконував представник адміністративної влади.

У жовтні 1917 року на території сучасної України, що на той час перебували під владою Російської імперії, після Жовтневої революції сформовано Раду Народних Комісарів (надалі – РНК) як Уряд Соціалістичної Російської держави (до створення РСФРР), яким 22.11.1917 видано Декрет «Про суд», що ліквідував систему загального, військового та морського судів, котрі існували у Російській імперії. Установлювались народні суди, що вибирались місцевими радами та складались з голови та двох народних засідателів. У цих судах розглядались усі цивільні справи за позовами, ціна яких не перевищувала 3000 рублів, та

кримінальні справи із покаранням не суворіше, ніж 2 роки позбавлення волі. Апеляційна інстанція була відсутня. Роль касаційної інстанції виконували уїзні суди та столичні з'їзди суддів.

Декретом «Про суд № 2» від 22.02.1918 створювались окружні народні суди в якості судів першої інстанції для розгляду цивільних та кримінальних справ, що не віднесені до підвідомчості місцевих народних судів за Декретом (№ 1). При цьому обумовлювалось, що справи зі шлюбно-сімейних правовідносин (у тому числі пов'язані з актами цивільного стану), а також «взагалі справи, що не підлягають оцінці» підсудні по першій інстанції місцевим народним судам, а справи на суму вище 3000 рублів – окружним судам.

Окружні суди вибирались місцевими Радами по територіях, що відповідали дореволюційним судовим округам (при цьому, місцеві Ради за своєю згодою мали право збільшити або зменшити таку територію). Члени суду також вибирались місцевими Радами з правом наступного відкликання.

В окружних судах уведено принцип розгляду справ виключно колегіально. Цивільні справи розглядались у

складі трьох постійних суддів та чотирьох народних засідателів, кримінальні – у складі одного головуючого судді та дванадцяти чергових засідателів та двох запасних.

Апеляційний порядок розгляду справ остаточно скасовано. Допускалась можливість касаційного оскарження рішень та вироків окружних судів, для чого в якості касаційної інстанції вводився інститут обласних народних судів (які фактично створені не були).

Декрет № 3 від 13.07.1918 розмежував підвідомчість справ між місцевими народними судами, окружними судами та революційними трибуналами.

Усі кримінальні справи (за виключенням справ про посягання на людське життя, зґвалтування, розбій та бандитизм, хабарництво та спекуляцію) віднесені до підвідомчості місцевих народних судів. При цьому, справи про хабарництво та спекуляції одночасно вилучались із трибуналів.

Місцеві народні суди могли призначати покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років, «керуючись декретами Робітничого та Селянського Уряду та соціалістичною совістю».

Цивільні справи з ціною позову до 10 тисяч рублів були також підвідомчі місцевим народним судам.

Допускалась можливість касації рішень і вироків місцевих судів, за якими накладено стягнення більше 500 рублів або позбавлення волі більше 7 днів. Касаційною інстанцією визначались Ради місцевих суддів.

Розгляд цивільних справ в окружних судах повинен був здійснюватися у складі одного судді та чотирьох засідателів.

У цей період апеляційну інстанцію у сучасному її розумінні не сформовано. Перегляд судових рішень можливий лише шляхом касаційного оскарження і протестів (з боку прокурора) рішень, що набрали законної сили.

На території незалежної України інститут апеляційного перегляду судових рішень закріплено серед основних засад судочинства у ст. 129 Конституції України 1996 року та відповідних законах України від 2001 року щодо внесення змін до КПК та ЦПК України.

При дослідженні історико-правових витоків та еволюції феномену апеляційних судів в Україні зазначено, що становлення інституту апеляційних судів на території земель сучасної України розпочалося у період Київської Русі та згодом він дістав розвитку до юридично визначеної

регламентованої законодавством системи апеляційних судів в Україні. Становлення та розвиток інституту проходили з урахуванням історико-правових особливостей, що призвели до його оформлення у сучасний стан.

Розвиток інституту апеляційного судочинства на українських землях проходив під впливом реформ, що проводились домінуючими державами, в результаті яких процедури апеляційного оскарження перейняли основні засади здійснення судочинства з нормативного законодавства країн Європи.

Основними етапами розвитку інституту апеляційного судочинства на українських землях є наступні: період Київської Русі, польсько-литовська доба, період Гетьманщини, період імперій (XIX століття – 1917 рік).

Після фактичної ліквідації процедури апеляційного оскарження у радянський період цей інститут розпочав своє відновлення після прийняття Конституції України 1996 року в якості однієї з основних засад судочинства. Подальший розвиток інститут отримав у 2001 році в результаті внесення комплексних змін до процесуальних кодексів.

1.4. Сучасний стан наукових досліджень щодо проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні

Не викликає сумнівів теза, що належний стан відправлення правосуддя можливо забезпечити лише при наявності сприятливих умов, під якими розуміється якісна організація та забезпечення функціонування судової системи держави.

Не є виключенням й суттєва роль належної організації та функціонування ланки апеляційних судів для забезпечення здійснення їх повноважень.

Проблемам організації та функціонування апеляційних судів в Україні присвятили наукові праці багато вітчизняних вчених, зокрема А.В. Руденко, О.М. Овчаренко, С.В. Нечипорук, Д.Ю. Цихоня, Н.Р. Бобечко, В.М. Коваль, О.В. Красноборов, Т.В. Галайденко, В.В. Смірнова, В. Чорнобук, Н.В. Охотницька, В.М. Кузьмишин, С.Ю. Обрусна, О.З. Хотинська-Нор, С.В. Кулик, А.О. Кубишкіна, Р.А. Крусян, Д.О. Дубінко та інші. Проте, поза межами сучасних наукових досліджень залишаються актуальні проблемні питання, що стосуються проблем

внутрішньої організації та функціонування апеляційних судів, постійного стрімкого зростання навантаження на суддів, відсутності нормативів навантаження на суддів, які б відповідали вимогам сьогодення в умовах незакінченої судової реформи та кадрового голоду суддівського корпусу.

Водночас, перш ніж перейти до дослідження наукових розробок за тематикою, що вивчається, необхідно визначитись із змістом та об'ємом понять «організація системи» та «функціонування системи» (в нашому випадку – судової).

Відповідно до тлумачення Словника української мови, організація – це особливості побудови чого-небудь; структура [145].

Згідно з ним же, функціонування – це дія від слова «функціонувати», що, у свою чергу, означає виконувати свої функції, буди в дії, діяти, працювати [147].

З урахуванням викладеного, предметом дослідження є розгляд наукових розробок та напрацювань у сфері проблематики побудови та структури апеляційних судів в Україні, а також проблеми здійснення ними своїх функцій.

Досліджуючи наукові розробки вітчизняних науковців, приходимо до висновку про існування декількох основних

напрямів юридичних розробок проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні.

До першого можливо віднести проблематику організації та функціонування судів апеляційної інстанції у зв'язку із здійсненням правосуддя.

У своєму дисертаційному дослідженні С.В. Нечипорук ґрунтовно розглядає проблематику організації та функціонування судової влади крізь конституційні засади (принципи), серед яких – принципи законності, верховенства і прямої дії Конституції України, принцип самостійності і незалежності судової влади, а також принцип незмінюваності суддів. До основних конституційних принципів функціонування судової влади вона відносить принципи: незалежності та недоторканості суддів; гласності у діяльності судів; державної мови судочинства та діловодства у судах; змагальності та рівноправності сторін; здійснення правосуддя виключно судами [81].

Окремі аспекти проблем функціонування апеляційних судів через впровадження принципів судочинства у своєму дисертаційному дослідженні розглядає і А.В. Руденко, яким запропоновано класифікацію принципів адміністративного

судочинства за двома основними групами – принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя, та принципи, що відображають сутність адміністративного судочинства як процесу з його окремими самостійними стадіями. Така класифікація, на його думку, дозволяє простежити послідовність реального втілення принципів на різних стадіях адміністративного судочинства [136]. На нашу думку, запропонована класифікація принципів адміністративного судочинства є вельми універсальною та має право на застосування до інших видів судочинства.

О.М. Овчаренко у монографії «Доступність правосуддя» досліджує поняття та зміст принципу доступності правосуддя, забезпечення його гарантій, а також проблемні питання, зокрема проблеми забезпечення доступності правосуддя в апеляційній інстанції. Ним, між іншим, аналізуються норми процесуальних кодексів, що містять вимоги до апеляційних скарг, а також порівнюються межі апеляційного перегляду, передбачені Кримінальним, Цивільним та Господарським процесуальними кодексами України, а також Кодексом адміністративного судочинства України. У результаті автор приходить до висновку, що з

точки зору свободи подання апеляцій положення процесуальних кодексів України відповідають позиції Європейського суду з прав людини [84].

Процесуальними особливостями перегляду судових рішень, у тому числі в апеляційному порядку, переймається і Д.Ю. Цихоня. У своєму дисертаційному дослідженні він розглядає теоретико-правові засади оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції, загальні умови та порядок їх оскарження, а також процесуальний механізм, передбачений Цивільним процесуальним кодексом України для їх оскарження. На його думку, суттєвою складовою змісту права на оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції, є право на отримання судового захисту за результатами розгляду скарги у судах апеляційної та касаційної інстанцій, забезпечене процесуальним обов'язком судів вищої інстанції використати передбачені процесуальним законом можливості для встановлення та усунення суддівської помилки, допущеної судом першої інстанції, та забезпечення реального виконання судового акту [170].

Аналогічні проблеми з точки зору кримінального процесуального законодавства комплексно досліджує у

дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук також Н.Р. Бобечко. У своїй роботі ним акцентовано увагу на проблематиці щодо розмежування понять «перевірка судового рішення» та «перегляд судового рішення», а також меж апеляційного та касаційного розгляду у кримінальному процесі.

Таким чином, науковці цього напрямку зосереджують свої дослідження на конституційних засадах судочинства, їх класифікації та впливу на функціонування судів апеляційної інстанції, процедурі апеляційного перегляду рішень судів першої інстанції за процесуальними кодексами України.

Іншим напрямом доктринальних розробок є дослідження питань функціонування судової гілки влади, у тому числі апеляційних судів, з точки зору забезпечення внутрішньої діяльності суду, що надає змогу виконувати свої функції. Цій проблематиці присвячено низку дисертаційних досліджень вітчизняних юристів-правників.

Заступник голови Господарського суду Тернопільської області Н.В. Охотницька у своєму дисертаційному дослідженні аналізує, серед іншого, принципи побудови судової системи, їх взаємопов'язаність з нормами права,

наводить їх класифікацію, обґрунтовує їх вплив на судову систему при здійсненні правосуддя [94].

Суддя Донецького апеляційного суду В.В. Смірнова у своїй роботі досліджує окремі засади судочинства, зокрема незалежність та недоторканість суддів, провадження в апеляційній інстанції на засадах рівності сторін перед законом і судом, в якості принципів формування правомірності рішень судів апеляційної інстанції в кримінальному процесі.

Голова Сьомого апеляційного адміністративного суду В.М. Кузьмишин досліджує проблемні питання адміністрування апеляційних судів загальної юрисдикції, а також організаційно-правові проблеми управління у системі апеляційних судів, виокремлюючи такий юридичний феномен, як суддівське самоуправління як складова частина системи адміністрування суду [69].

Головний консультант Секретаріату Комітету з питань правової політики Верховної ради України Т.В. Галайденко розглядає проблеми фінансової незалежності судової гілки влади. Вона приходить до висновку, що забезпечення фінансування та функціонування органів судової влади на визначених Конституцією України засадах є обов'язковою

умовою належного захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, розвитку демократичного суспільства, розбудови правової держави [22].

Питання незалежності судової влади та суддів у контексті верховенства права розглядає суддя Рівненського міського суду Рівненської області О.Г. Крижова, яка до обов'язкових складових частин незалежності правосуддя відносить незалежність судової гілки влади від інших гілок влади, незалежність окремого судді у рамках судової системи та поза її межами під час здійснення ним правосуддя, відповідальність судді та судової влади, матеріальне та кадрове забезпечення здійснення правосуддя [64].

Таким чином, вищезгадана група науковців досліджує переважно внутрішні чинники, що мають вплив на організацію та управління судовою системою держави. Серед них – принципи побудови судової системи, їх взаємопов'язаність з нормами права, їх вплив на судову систему при здійсненні правосуддя, окремі засади судочинства, зокрема незалежність та недоторканість суддів, провадження в апеляційній інстанції на засадах рівності сторін перед законом і судом з точки зору

формування правомірності рішень судів апеляційної інстанції, інші проблемні питання адміністрування апеляційних судів загальної юрисдикції, зокрема матеріальне та кадрове забезпечення здійснення правосуддя.

Окреме коло наукових розробок присвячено шляхам подальшого реформування судової гілки влади, зокрема апеляційних судів.

Результати вже проведених з моменту проголошення незалежності України судових реформ, а саме реформи 2001 року та її наслідків аналізує науковий консультант відділу нормативно-правової роботи науково-експертного управління Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ О.З. Хотинська-Нор [168].

С.Ю. Обрусна у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Адміністративно-правові засади реформування судової системи України» досліджує проблематику проведення успішного реформування судової системи через поступову демократизацію судового управління [83].

Кандидат юридичних наук А.О. Кубишкіна у своєму дисертаційному дослідженні розглядає напрями вдосконалення організації діяльності апеляційних судів в Україні, а також вказує на недоліки формування апеляційних судів по апеляційних округах, що не співпадають із областями, визначеними Конституцією України [68].

Тенденціями законодавчого забезпечення реформування системи судоустрою України опікується і кандидат юридичних наук, слідчий Державного бюро розслідувань Р.А. Крусян. У своєму дисертаційному дослідженні він бачить можливість подальшого розвитку законодавства щодо системи судоустрою у подальшій регламентації діяльності Вищого антикорупційного суду та вищого суду з питань інтелектуальної власності, подальшої імплементації інституту суду присяжних, розвитку інститутів суддівського самоврядування [67].

Д.О. Дубінко обґрунтовує процес розвитку та демократизації українського судочинства як закономірність в умовах соціальних змін. При цьому, у дисертаційній роботі одним з головних напрямів демократизації судочинства в Україні він вважає розвиток доступності судочинства, у тому

числі з використанням електронних технологій. Він же звернув увагу на особливості підсудності кримінальних проваджень за вельми новим інститутом зміненої підсудності, визначеного у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [41].

Таким чином, науковці цього напрямку виходять з аналізу результатів попередніх реформ у сфері судочинства та на їх основі роблять висновок про основні подальші напрями подальшого реформування судової системи, зокрема проведення успішного реформування судової системи через поступову демократизацію судового управління, у тому числі з використанням електронних технологій, подальшу розробку законодавства щодо системи судоустрою у подальшій регламентації діяльності Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності, подальшої імплементації інституту суду присяжних, розвитку інститутів суддівського самоврядування.

Слід зазначити, що з боку держави також вживаються певні зусилля, спрямовані на подальше реформування судової влади.

Так, 21.06.2019 Президентом України видано Указ № 421/2019 «Про комісію з правової реформи», яким утворено Комісію з питань правової реформи як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Основним завданням Комісії з питань правової реформи є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням міжнародних зобов'язань України.

Пріоритетними напрямками роботи цієї Комісії визначено підготовку та подання Президентові України пропозицій щодо внесення змін до Конституції України і законів України, спрямованих на забезпечення реалізації конституційних норм і принципів, а саме пріоритетності захисту фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, удосконалення територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, подальший розвиток законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя, удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства України, реформування органів правопорядку, а також створення

умов для реінтеграції в єдиний конституційний простір України тимчасово окупованих територій України та населення, що на них проживає [116].

07.08.2019 Указом Президента України № 584/2019 затверджено відповідне Положення про зазначену Комісію, а також затверджено її персональний склад. До Комісії увійшли робочі групи з питань підготовки пропозицій щодо внесення змін до Конституції України, з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя, з питань розвитку кримінального права, з питань реформування кримінальної юстиції, з питань розвитку юридичної освіти, з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій [97].

18.11.2019 робочою групою з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя цієї Комісії прийнято рішення затвердити за основу проєкт Концепції вдосконалення законодавства про судоустрій і статус суддів, судочинство та суміжні правові інститути [177].

Зазначена Концепція має низку фундаментальних напрямів, своєрідний план «намірів», до якого увійшли, зокрема, блоки заходів щодо вдосконалення організації

судової влади, перегляду засад касаційного судочинства, удосконалення правового регулювання діяльності Вищої ради правосуддя, створення єдиного органу для розгляду дисциплінарних проваджень щодо суддів та прокурорів, створення єдиного кваліфікаційного органу, відповідального за здійснення добору і кар'єру суддів та прокурорів, удосконалення порядку кваліфікаційного оцінювання суддів, уведення інституту виготовлення судом неповного (скороченого) рішення, а також удосконалення поточного законодавства тощо. Усього проєкт Концепції налічує 51 захід.

Окреме місце серед наукових досліджень проблемних питань функціонування, зокрема судів апеляційної ланки, посідають роботи практикуючих юристів, спрямовані на удосконалення системи механізму розрахунку навантаження на суддів з розгляду судових справ для отримання можливості визначення оптимальної кількості штатних одиниць суддів з метою забезпечення здійснення ефективного та якісного правосуддя.

Розв'язанням зазначеної проблеми опікувались начальник науково-дослідної частини Академії суддів України Ф.М. Марчук та М.М. Цитович, викладач Академії

суддів України, суддя Верховного Суду України у відставці, які у 2011 році запропонували приблизний механізм розрахунку нормування навантаження на суддів при розгляді кримінальних справ [74].

Своє бачення для розв'язання проблеми розрахунку навантаження на суддів при розгляді цивільних та адміністративних справ запропонував В.І. Зіньков [46].

Подальший розвиток вказана проблематика отримала у роботах суддів судів різних інстанцій В.А. Яреми, І.В. Дем'яненка [179; 38].

Водночас, наукова розробка вказаної тематики наразі вбачається недостатньою для розв'язання цієї практичної ситуації.

Так, проаналізувавши дані судової статистики про стан здійснення правосуддя за 2016-2019 роки, приходимо до висновку, що середньомісячне надходження справ і матеріалів на одного суддю апеляційного суду з 2016 по 2019 роки зросло з 16,94 до 33,26, тобто майже у 2 рази, при тенденції до зниження кількості суддів з 1589 осіб у 2016 році до 964 осіб у 2019 році [153].

З урахуванням викладеного, постає проблема тенденції зростання навантаження на суддів при скороченні їх фактичної чисельності.

Питання навантаження на суддів, зокрема апеляційної інстанції вже було предметом дослідження опосередковано з боку держави. Так, згідно зі звітом проєкту USAID «Справедливе правосуддя» у 2015-2016 роках проводилося дослідження з визначення чисельності суддів, необхідної для обробки справ та збалансування навантаження на суддів. Частиною цього дослідження було проведення опитування суддів щодо витрат часу на розгляд типових справ за категоріями та розрахунку на їх основі коефіцієнтів навантаження на суддів.

Отримані результати, представлені у Звіті, підтверджено науковим експертним висновком Інституту економіко-правових досліджень НАН України від 10 травня 2016 року. Експерти зазначеного Інституту встановили, що в цілому Звіт є науково обґрунтований методологією, а середні витрати часу на розгляд справ певної категорії можуть бути використані як базові при розрахунку навантаження на суддів [89].

Базуючись на результатах цього звіту, рішенням Ради суддів України від 09.06.2016 № 46 затверджено Рекомендовані показники середніх витрат часу на розгляд справ та коефіцієнтів складності справ за категоріями [176].

Наразі ці Рекомендації залишаються чинними.

Розглянувши додаток № 3 «Рекомендовані показники середніх витрат часу на розгляд справ та коефіцієнтів складності справ за категоріями в загальних апеляційних судах», приходимо до наступного.

Для сприйняття дослідження з додатку використаємо середні витрати часу (у годинах) на розгляд кримінальних та цивільних справ. Виходячи з цих показників, приймаючи до уваги статистичні дані про середньомісячне надходження справ та матеріалів на 1 суддю апеляційного суду загальної юрисдикції у 2016 році (16,94), приходимо до висновку, що суддя повинен був витратити близько 39 годин на тиждень лише на безпосередній розгляд справ зазначеної категорії. У 2019 році цей показник сягнув 80 годин на тиждень, або 16 годин на день (з урахуванням п'ятиденного робочого тижня, за умови праці судді без відпусток та «лікарняних» тощо).

З урахуванням викладеного, навантаження на одного суддю за період з 2016 по 2019 рік збільшилось удвічі. Тому, на думку автора, цілком логічним є те, що при такому об'ємі судових справ, які необхідно розглянути судді, раніше або пізніше почнуть з'являтися неякісні судові рішення [24].

Проаналізувавши сучасний стан наукових досліджень щодо проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні, необхідно зазначити, що останні наукові дослідження з проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні здійснюються за наступними напрямками:

- наукові розробки, пов'язані із дослідженням проблематики у сфері організації і функціонування апеляційних судів з приводу здійснення ними функції правосуддя;
- наукові дослідження, пов'язані із забезпеченням внутрішньої діяльності суду, що надає змогу виконувати свої функції;
- дослідження у сфері напрямів та можливостей подальшого реформування системи судоустрою України;

– дослідження у сфері визначення моделі розрахунку нормативного навантаження на суддів різних судів (на прикладі суддів апеляційних судів загальної юрисдикції).

В умовах законодавчих змін вищевказані напрями наукових розробок не втрачають своєї актуальності та потребують подальшого поглибленого наукового обґрунтування.

Розуміючи необхідність забезпечення механізму здійснення безперебійного та якісного правосуддя науковці, серед яких більшість – особи з практичним досвідом роботи, приділяють уваги необхідності подальшого удосконалення нормативного врегулювання системи судової влади, зокрема нормативному врегулюванню системи розрахунку навантаження на суддів, що в подальшому надасть змогу здійснити розрахунки потреб як штатної чисельності суддівського корпусу та спеціалізації його представників, так і спрощення розрахунку об'ємів потреб бюджетного фінансування.

Поза межами сучасних досліджень залишаються актуальні проблемні питання, що стосуються постійного стрімкого навантаження на суддів апеляційних судів, незакінченої реформи органів, що здійснюють

дисциплінарне провадження стосовно суддів, проблеми удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів.

Висновки до розділу 1

1. Проаналізувавши останні наукові дослідження з проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні, встановлено, що переважна більшість з них здійснюється за наступними напрямками:

- наукові розробки, пов'язані з дослідженням проблематики у сфері організації і функціонування апеляційних судів з приводу здійснення ними функції правосуддя;

- наукові дослідження, пов'язані із забезпеченням внутрішньої діяльності суду, що надає змогу виконувати свої функції;

- дослідження у сфері напрямів та можливостей подальшого реформування системи судоустрою України.

– дослідження у сфері визначення моделі розрахунку нормативного навантаження на суддів різних судів (на прикладі суддів апеляційних судів загальної юрисдикції).

Поза межами цих сучасних досліджень залишаються актуальні проблемні питання, що стосуються постійного стрімкого зростання навантаження на суддів апеляційних судів, незакінченої реформи органів, що здійснюють дисциплінарне провадження стосовно суддів, проблем удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів, що обумовлює актуальність цього дослідження.

2. Становлення інституту апеляційних судів на території земель сучасної України розпочалося ще у період Київської Русі та згодом він дістав розвитку до юридично визначеної регламентованої законодавством системи апеляційних судів в Україні. Становлення та розвиток інституту проходили з урахуванням історико-правових особливостей.

Розвиток інституту апеляційного судочинства на українських землях проходив під впливом реформ, що проводились домінуючими державами, в результаті яких процедури апеляційного оскарження перейняли основні засади здійснення судочинства з нормативного законодавства країн Європи.

Основними етапами розвитку інституту апеляційного судочинства на українських землях є: період Київської Русі; польсько-литовська доба; період Гетьманщини; період імперій (XIX століття – 1917 рік).

Після фактичної ліквідації процедури апеляційного оскарження у радянський період цей інститут розпочав своє відновлення після прийняття Конституції України 1996 року в якості однієї з основних засад судочинства. Подальший розвиток інститут отримав у 2001 році в результаті внесення комплексних законодавчих змін до процесуальних кодексів.

3. У результаті аналізу складових понять та доктринальних підходів, вивчення досвіду зарубіжних країн автором:

– запропоновано розглядати поняття судової влади як виду державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку;

– сформульовано авторське поняття визначення права на апеляційне оскарження як конституційної гарантії судового захисту, обумовленого певними обставинами права, можливості та здатності фізичної або юридичної

особи офіційно подавати скаргу у вищу судову інстанцію на рішення суду нижчої інстанції, що гарантовано Конституцією України та має найвищу юридичну силу, механізм реалізації яких закріплюється в установленому законом порядку;

– визначено, що досвід країн з федеративною формою державного устрою (або з її елементами) недоцільно імплементувати у чинне національне законодавство. Аналіз способів закріплення права на апеляційний перегляд судового рішення як конституційної гарантії судового захисту у зарубіжних країнах з унітарною формою державного устрою свідчить про прогресивність та сучасність його закріплення у національному законодавстві України.

4. Поняття апеляційного суду характеризується його адміністративно-правовим статусом державного органу, з особливостями, притаманними судовій гілці влади. Компетенція апеляційних судів визначає їх місце та роль у національній системі судоустрою.

До обов'язкових елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів автором віднесено: процес утворення та припинення; структура; принципи (засади) та організація діяльності; завдання та функції; повноваження;

відповідальність суддівського корпусу; відповідальність службовців апарату суду.

Модель побудови ланки судів апеляційної інстанції у Україні є характерною для країн з унітарною формою державного устрою. На відміну від зарубіжних країн, вона характеризується чіткою структурою із нормативно регламентованими юрисдикційними повноваженнями.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

ФУНКЦІОНУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ УКРАЇНИ

2.1. Формування суддівського корпусу апеляційних судів та призначення суддів на адміністративні посади апеляційних судів

Ефективна судова система держави, що відповідатиме міжнародним стандартам у сфері судочинства, прямо пов'язана із формуванням професійно підготовленого суддівського корпусу. Таким чином, життєво необхідною для належного її функціонування є ефективна модель підбору, добору, підвищення кваліфікації та службової кар'єри судді, оскільки «... на суддів покладається обов'язок приймати остаточне рішення з питань життя і смерті, свободи, прав, обов'язків і власності громадян» [90].

Про визнання важливості професійної підготовки суддів свідчить прийняття низки міжнародних актів, серед яких: Основні принципи ООН незалежності судових органів, документи Ради Європи, зокрема Рекомендація CM/Rec (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам

щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, Європейська хартія про статус суддів, Висновки Консультативної ради Європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи №№ 1-11], Бангалорські принципи поведінки суддів та інші [127; 42; 154; 6].

За даними обліку Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, станом на 31 грудня 2019 року кількість суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, становить 3230, з них 3061 є діючими (не звільнено з посади судді або повноваження судді не припинено).

Зокрема, станом на 01.01.2020 ситуація з укомплектуванням посад в апеляційних судах виглядає наступним чином:

- визначена штатна чисельність суддів загальних апеляційних судів – 964, з них: фактично працює 640 суддів, 605 з яких – із повноваженнями, а 32 не пройшли кваліфікаційне оцінювання;

- визначена штатна чисельність суддів господарських апеляційних судів – 218, з них: фактично працює 169 суддів, 160 з яких – із повноваженнями, а 20 не пройшли кваліфікаційне оцінювання;

– визначена штатна чисельність суддів адміністративних апеляційних судів – 257, з них: фактично працює 203 судді, 195 з яких – із повноваженнями, а 16 не пройшли кваліфікаційне оцінювання.

З викладених статистичних даних з'ясовано, що відсоток суддів, що наділені повноваженнями щодо здійснення правосуддя, у загальних апеляційних судах складає 63%, у господарських апеляційних судах – 73%, в адміністративних апеляційних судах – 76% [119].

Таким чином, ситуація, що склалась із комплектуванням штату суддів апеляційних судів в Україні, свідчить про нагальну актуальність нормативного забезпечення вирішення існуючих проблемних питань, що знижують ефективність системи підбору кадрів для суддівського корпусу апеляційних судів України.

Питаннями формування суддівського корпусу та виникаючими в ході цього процесу практичними проблемами опікувалися вітчизняні вчені-правознавці, зокрема Л.В. Скомороха, С.В. Прилуцький, В.М. Мартиненко, Н.С. Слободяник [138; 105; 73; 143].

При наявності наукових досліджень щодо окремих аспектів формування судового корпусу в Україні поза полем

їх зору залишились питання удосконалення системи формування суддівського корпусу апеляційних судів в Україні в умовах триваючої судової реформи.

Для дослідження системи формування суддівського корпусу апеляційних судів необхідно визначитись із поняттям суддівського корпусу, зокрема апеляційних судів, та змістом поняття його формування.

У результаті аналізу різних точок зору більшість науковців – практикуючих юристів, як вітчизняних, так і зарубіжних, під поняттям «суддівський корпус» розуміють штат професійних суддів, які є громадянами країни, які відповідно до законодавства призначені суддями, займають штатну суддівську посаду в одному з судів держави і здійснюють правосуддя на професійній основі [24; 105; 106; 63; 139; 156].

Згідно офіційних сайтів апеляційних судів України, під поняттям суддівського корпусу апеляційного суду розуміється колектив суддів відповідного апеляційного суду, включаючи суддів, що перебувають на адміністративних посадах відповідного суду [93].

Систему формування суддівського корпусу, зокрема апеляційних судів, необхідно розглядати як

багатоелементну схему, що включає в себе норми, що містять нормативи, зокрема вимоги до стажу суддів судів різних рівнів, а також норми, що розкривають спосіб застосування процедурних аспектів реалізації механізмів всієї системи.

Проаналізувавши чинну нормативно-правову регламентацію процедури формування суддівського корпусу в Україні, вбачається доцільним класифікувати їх за рівнем суду, на посаду судді в якому претендує кандидат.

За запропонованою ознакою класифікація процедур формування суддівського корпусу виглядатиме наступним чином:

1. Процедура добору кандидатів на посаду судді місцевого суду із подальшим конкурсом та підставі рейтингу, отриманому за результатами складання кваліфікаційного іспиту та подальшим призначенням на посаду судді.

2. Процедура добору кандидатів на посаду судді апеляційного суду із подальшим конкурсом на підставі рейтингу, отриманому за результатами кваліфікаційного оцінювання.

3. Процедура добору кандидатів на посаду судді вищих спеціалізованих судів.

4. Процедура добору кандидатів на посаду судді Верховного суду.

У рамках цього дослідження ґрунтовно зупинимось на процедурі формування суддівського корпусу апеляційних судів.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено особливі вимоги до кандидата на посаду судді апеляційного суду, що є очікувано жорсткішими у порівнянні із вимогами до кандидата на посаду судді місцевого суду. Так, суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя в апеляційному суді, а також відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення, щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1-3 цих вимог, щонайменше сім років.

З вищевказаних кваліфікаційних вимог витікає, що суддею апеляційного суду може стати як особа, що має суддівський стаж не менше п'яти років, так і особа, що його взагалі не має.

Відповідно до ст. 81 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», порядок призначення на посаду судді апеляційного суду визначено спеціальною процедурою. Таким чином, окрім загальних кваліфікаційних вимог, умовою для участі у конкурсі на посаду судді апеляційного суду від кандидата вимагається проходження кваліфікаційного оцінювання з метою підтвердження здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді та з відповідною спеціалізацією.

Відповідний конкурс на зайняття вакантної посади судді апеляційного суду проводиться на підставі Положення

про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді [100], яким передбачено декілька основних етапів.

Так, відповідний конкурс оголошується на підставі рішення Комісії. У рішенні Комісії визначається найменування судів, кількість вакантних посад, порядок та строки подання заяви для участі в конкурсі, перелік документів, що додаються до заяви, та вимоги до них, умови його проведення, дата, час і місце проведення конкурсу, повноваження палат (колегій) Комісії щодо проведення конкурсу, інша необхідна інформація. Оголошення про проведення конкурсу Комісія розміщує на своєму офіційному веб-сайті і веб-порталі судової влади та публікує у визначених Комісією друкованих засобах масової інформації не пізніше як за місяць до дня проведення конкурсу. Кандидат на посаду судді, який перебуває в резерві на заміщення вакантних посад суддів, або який є суддею, звертається до Комісії в порядку, визначеному рішенням про оголошення конкурсу, та подає заяву про участь у конкурсі із переліком відповідних документів [129].

Крім цього, також вимагаються документи, що підтверджують дотримання однієї з вимог кваліфікаційних вимог, визначених частиною першою статті 28 Закону, а

саме відомості про стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років або підтвердження наукового ступеню у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років або підтвердження досвіду професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років або наявність сукупного стажу (досвіду) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених попередніми переліченими пунктами, щонайменше сім років.

За результатами розгляду поданих документів ВККСУ ухвалюється рішення про допуск до участі у конкурсі.

Стосовно кандидатів, які відповідають встановленим вимогам до відповідної посади, проводиться спеціальна перевірка. Перевірка відомостей стосовно кандидата під час проведення спеціальної перевірки проводиться шляхом направлення письмових запитів до компетентних органів згідно їх компетенції. Матеріали спеціальної перевірки долучаються до досьє (особової справи) кандидата.

Кваліфікаційне оцінювання проводиться стосовно кандидатів, які за результатами спеціальної перевірки допущені до оцінювання. Комісія ухвалює рішення про

призначення кваліфікаційного оцінювання кандидатів, у якому зазначає перелік та групи кандидатів, що підлягають оцінюванню, склад колегій Комісії, які будуть проводити оцінювання, та графік його проведення, а також іншу необхідну інформацію. За результатами кваліфікаційного оцінювання кандидата Комісія ухвалює рішення про підтвердження або не підтвердження здатності такого кандидата здійснювати правосуддя у відповідному суді [99].

Вивчивши та проаналізувавши нормативно-правові акти та практичні результати стосовно проведення конкурсів на вакантні посади суддів апеляційного суду встановлено, що під час проведення конкурсу виникають певні проблемні питання практичного характеру [70; 49; 110; 123].

Зокрема, розділом III Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді передбачено форму подання документів, а саме паперова, під якою розуміється подання документів кандидатом особисто до ВККСУ, та електронна тобто через офіційний веб-сайт ВККСУ.

Необхідно зазначити, що електронна форма подання документів кандидатом для допуску до кваліфікаційного оцінювання не передбачена вищезгаданим Законом.

Водночас, на практиці вже на етапі подання документів виникають деякі юридичні незгодженості.

Так, в оголошенні ВККСУ про конкурс від 09.08.2019 на зайняття 346 вакантних посад суддів в апеляційних судах визначено форму надання документів для кандидатів для допуску до кваліфікаційного оцінювання, а саме за допомогою поштового зв'язку. Необхідно зазначити, що подання документів для участі у конкурсі з метою проходження кваліфікаційного оцінювання за допомогою поштового зв'язку не передбачено ані вищезгаданим Законом, ані Положенням про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді [87].

Крім цього, незрозумілою є вимога до кандидата на посаду судді, який є суддею, про подання ним окремо декларації доброчесності судді, хоча вона входить до переліку документів, визначених пунктами 2-13 частини першої статті 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Окрім цього, зазначена декларація заповнюється

на офіційному веб-сайті ВККСУ та подається суддею щорічно у період з 1 по 31 січня.

Також встановлено, що умовами про проведення конкурсу, всупереч приписів ч. 3 ст. 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», розширено перелік матеріалів, що подаються для участі у конкурсі. Так, пп.16 п.7 згаданих умов визначено необхідним подання компакт-диску зі сканованими копіями документів, визначених Умовами, та інформацією про кандидата. При цьому, на офіційному сайті відсутні будь-які документи ВККСУ з питань упорядкування та вимог з технічного захисту при роботі з інформацією, що міститься на цих носіях, яка є конфіденційною, оскільки містить персональні дані кандидатів на посаду.

Вища рада правосуддя. ВРП є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції та законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Одними з нових важливих

функцій ВРП є сприяння формуванню суддівського корпусу контроль; перехід до повноважень судової влади повноцінної кадрової функції – звільнення суддів із посади; можливість надання згоди на затримання суддів чи утримання їх під вартою [32].

Певної уваги викликає нормативна регламентація процедури прийняття рішення Вищою радою правосуддя щодо внесення подання або відмову в його внесенні Президенту України про призначення судді на посаду.

Відповідно до п. 5.8. Регламенту Вищої ради правосуддя, засідання Ради у пленарному складі, на якому розглядається питання щодо внесення подання про призначення судді на посаду, є повноважним, якщо в ньому беруть участь не менше чотирнадцяти членів Ради.

Окрім того, частина 19 статті 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що Вища рада правосуддя може відмовити у внесенні Президентові України подання про призначення судді на посаду з підстави наявності обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у

зв'язку з таким призначенням. Ці підстави Вища рада правосуддя визначає, керуючись власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей.

Таким чином, за умови, що у пленарному засіданні бере участь чотирнадцять членів Ради, позитивне рішення про внесення подання Президентіві України про призначення судді на посаду може бути прийнято ними лише одностайно, що, на думку автора, досить суттєво обмежує можливості претендента на отримання посади судді через можливу незгоду хоча б одного з членів Вищої ради правосуддя.

На відміну від національного законодавства, законодавством інших держав передбачено більш жорсткі вимоги до суддів.

Наприклад, найширший перелік вимог з порівнюваних країн стосовно кандидатів на посаду судді передбачений у ст. 29 Конституційного закону Республіки Казахстан «Про судову систему та статус суддів Республіки Казахстан». Відповідно до нього, кандидати на посаду судді піддаються процедурі перевірки шляхом поліграфологічного дослідження у випадках, передбачених Законом Республіки

Казахстан «Про Вищу Судову Раду Республіки Казахстан» [82; 112].

Суддею обласного суду може бути громадянин, який відповідає вимогам, що пред'являються до кандидата на посаду судді районного суду, має стаж роботи з юридичної професії не менше п'ятнадцяти років або стаж роботи суддею не менше п'яти років, а також отримав позитивний висновок пленарного засідання відповідного обласного суду.

Окрім документів, що підтверджують відповідність особи, що претендує на посаду судді обласного суду Республіки Казахстан, кваліфікаційним вимогам, кандидат на посаду обласного суду Республіки Казахстан повинен подати висновок пленарного засідання обласного або прирівняного до нього суду за місцем проживання або роботи та висновок Ради зі взаємодії із судами за місцем проживання або роботи.

Як відзначив член Вищої Судової Ради РК суддя М.А. Хожабергенов, ради зі взаємодії із судами утворені при обласних судах РК для оцінювання моральних якостей кандидатів на посаду судді, які беруть участь у пленарних засіданнях обласних судів. Пленарне засідання обласного

або прирівняного до нього суду є органом суду, який функціонує у складі голови суду, голів судових колегій та суддів обласного суду. Цей орган бере участь на всіх етапах підготовки й добору суддів [125; 166].

Згідно із розділом V Регламенту Вищої Судової Ради РК, відбір кандидата на вакантну посаду судді обласного та прирівняного до нього суду здійснюється Радою на конкурсній основі [124].

Рада в кінці попереднього року затверджує графік проведення конкурсів на суддівські посади та прийому документів кандидатів.

На інтернет-ресурсі Ради публікуються відомості про наявні і прогнозовані суддівські вакансії. Кандидати після опублікування графіка і відомостей про наявні та прогнозовані суддівські вакансії можуть направляти заяву з документами, зазначеними в цьому Регламенті.

Учасниками конкурсу є громадяни Республіки Казахстан, які подали необхідні документи до Ради після опублікування оголошення про конкурс.

Кандидатами на зайняття вакантної посади голови і судді районного суду, голови судової колегії та судді

обласного суду, а також судді Верховного Суду є особи, допущені до конкурсу.

При конкурсному відборі кандидатів на вакантні посади суддів може застосовуватися весь спектр HR-технологій і інструментів оцінки, що застосовуються при оцінці кандидатів у судді.

За рішенням Конкурсної комісії може проводитися додаткова оцінка діючих суддів, які беруть участь в конкурсі, на основі вивчення відеозаписів судових процесів суддів, якості складання судових актів, винесених суддями, проведення тестування на знання законодавства при зміні суддями спеціалізації.

Список осіб, рекомендованих Радою на заняття вакантних суддівських посад Президентові Республіки Казахстан для призначення на посади, публікується на інтернет-ресурсі Ради протягом двох робочих днів з дня підбиття підсумків конкурсу.

Судді місцевих та інших судів призначаються на посаду Президентом Республіки Казахстан за рекомендацією Вищої Судової Ради.

Особа, яка вперше обрана чи призначена на посаду судді, складає присягу, після чого набуває прав для здійснення правосуддя.

З урахуванням проаналізованого досвіду іноземних держав, з метою удосконалення процедури добору суддівського корпусу апеляційних судів в Україні вбачається доцільним внести зміни до частини другої статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», виклавши п. 3 у наступній редакції:

«3) має чи мав судимість незалежно від її зняття або погашення».

Крім цього, вбачається доцільним доповнити її пунктами 4 та 5 наступного змісту:

«4) має статус підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

5) має громадянство іноземної держави або вид на постійне місце проживання або інший документ, що підтверджує право на постійне проживання громадянина України на території іноземної держави».

Задля усунення незгодженостей у правовому регулюванні щодо захисту персональних даних кандидатів на посаду суддів, які подають документи у встановленому

законом порядку, вбачається доцільним доповнити частину 1 статті 71 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» абзацом 15 наступного змісту:

«14) електронний носій (компакт-диск або флеш-накопичувач) зі сканованими копіями документів, визначених Умовами, та інформацією про кандидата. Скановані копії документів не повинні містити персональні дані кандидата на посаду у розумінні Закону України «Про захист персональних даних».

З урахуванням запропонованих змін необхідно внести кореспондуючі зміни до п. 3.7 вищезгаданого Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді.

З метою сприяння демократизації такого етапу призначення судді на посаду, як прийняття рішення Вищою радою правосуддя щодо внесення подання або відмову в його внесенні Президенту України про призначення судді на посаду, пропонується внести зміни до абзацу 2 пункту 10.5 Регламенту Вищої ради правосуддя, виклавши його в наступній редакції: «Рішення про внесення подання Президентові України про призначення судді на посаду

вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало не менше двох третин від присутніх членів Ради».

До механізму формування суддівського корпусу апеляційних судів та призначення суддів на адміністративні посади віднесено законодавчо визначену процедуру, що включає в себе такі складові елементи, як прийом переліку необхідних документів від кандидатів на посаду судді апеляційного суду, їх перевірку, допуск до процедури конкурсу, проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді апеляційного суду, а також процес погодження обраного кандидата та його призначення на посаду.

З урахуванням результатів аналізу нормативно-правового забезпечення, наукових досліджень та релевантного зарубіжного досвіду під поняттям суддівського корпусу апеляційного суду пропонується розуміти у вузькому сенсі колектив суддів відповідного апеляційного суду, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах відповідного суду, а в широкому – спільноту суддів всіх апеляційних судів України, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах вищевказаних судів, та здійснюють правосуддя на професійній основі.

Враховуючи конструктивний досвід іноземних держав з нормативного регулювання аналогічних правовідносин, з метою удосконалення процедури добору суддівського корпусу апеляційних судів в Україні вбачається доцільним запропонувати відповідні зміни та доповнення до норм Законів України «Про судоустрій і статус суддів», а також Регламенту Вищої ради правосуддя стосовно розширення кола обставин, що виключають можливість призначення громадянина суддею, положень для підвищення гарантій захисту персональних даних кандидатів на посаду судді апеляційного суду, а також зниження вимог для мінімальної необхідної кількості голосів членів Вищої ради правосуддя, достатніх для ухвалення рішення про внесення подання Президентові України про призначення судді на посаду.

2.2. Удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів апеляційних судів

Відповідно до ч. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», незалежність судді

забезпечується, у тому числі, особливим порядком притягнення до відповідальності.

Дослідження підстав і процедур притягнення суддів до відповідальності здійснювали такі вітчизняні вчені, як С.В. Подкопаєв, Л.Є. Виноградова, А.В. Маляренко, А.В. Шевченко, О.Л. Польовий, О.М. Овчаренко [98; 17; 71; 174; 102; 84].

Незважаючи на істотну кількість наукових розробок окремих аспектів щодо відповідальності суддів, в умовах триваючої судової реформи відсутні актуальні дослідження щодо удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів апеляційних судів для підвищення рівня легітимації судової влади у суспільстві та досягнення балансу між принципами невідворотності покарання за вчинення суддею правопорушення і забезпечення його процесуальної незалежності під час відправлення правосуддя.

З урахуванням цього, необхідно розглянути поняття юридичної відповідальності, механізму відповідальності суддів апеляційних судів, а також дослідити міжнародне та національне нормативне регулювання його механізму, проаналізувати зарубіжний досвід та напрацювати пропозиції для вдосконалення цього механізму.

Сьогодні у сучасній юридичній науці існує декілька підходів до розуміння терміну «юридична відповідальність».

Деякі науковці визначають юридичну відповідальність як специфічний правовий захід, що реалізується у формі державного примусу, спрямованого на притягнення суб'єкта до відповідальності за вчинене протиправне діяння [36; 34]. Інші вчені розуміють юридичну відповідальність як охоронні правовідносини, що виникають в результаті порушення суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин і порушення цими протиправними діями норм права, які передбачають можливість застосування санкцій на випадок вчинення порушення [20, С. 353].

М.М. Терещук визначає юридичну відповідальність у публічному праві як нормативний, гарантований і забезпечений державним переконанням або примусом публічно-юридичний обов'язок щодо дотримання та виконання норм публічного права, реалізований у правомірній поведінці суб'єкта права, що схвалюється і (або) заохочується державою, а у випадку його порушення – обов'язок правопорушника перетерпіти осуд, обмеження

прав особистого, матеріального та організаційного характеру [159, С. 83].

З урахуванням викладених точок зору можливо констатувати, що до змісту поняття юридичної відповідальності входить як її позитивний аспект, а саме правомірна поведінка суб'єкта, що схвалюється і (або) заохочується державою, так і її негативний аспект, що полягає в обов'язку правопорушника отримати та перенести передбачені законодавством санкції за вчинення правопорушення.

Такий специфічний вид юридичної відповідальності, як юридична відповідальність суддів, є предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців вже тривалий час, оскільки проблема здійснення справедливого та заснованого на законі правосуддя не втрачає своєї актуальності.

О.М. Овчаренко розглядає юридичну відповідальність судді як відповідальність спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними повноваженнями з відправлення правосуддя і статутними гарантіями незалежності в системі стримувань і противаг державної влади, яка виконує подвійне призначення у демократичному суспільстві, а

саме: забезпечує дотримання носієм судової влади покладеного на нього обов'язку з утвердження принципу верховенства права у правовідносинах і є необхідною умовою легітимації ухваленого судового рішення для адресатів останнього [109, С. 6].

Досить вдалим вбачається її підхід до розмежування юридичної відповідальності судді на таку, що пов'язана з виконанням ним своїх функцій носія владних повноважень, особливості якої пов'язані з його спеціальним статусом, та юридичну відповідальність особи, яка обіймає посаду судді, не пов'язаною з її професійною діяльністю, тобто юридичну відповідальність фізичної особи.

Ми розділяємо точку зору вчених-правознавців щодо своєрідної дуалістичності юридичної відповідальності суддів, що включає в себе її позитивний та негативний аспекти.

З урахуванням викладеного, враховуючи вищевикладені доктринальні підходи до визначення юридичної відповідальності суддів, пропонуємо визначити поняття юридичної відповідальності суддів апеляційних судів як заходи державного примусу, що застосовуються до спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними

повноваженнями з відправлення правосуддя, в результаті порушення останнім суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин, із додержанням статутних гарантій незалежності судової гілки влади.

У теорії права, залежно від галузевої структури права, розрізняють конституційний, матеріальний, дисциплінарний, адміністративний, цивільно-правовий та кримінальний види юридичної відповідальності [5, С. 436].

У межах цього дослідження зосередимось на механізмі дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних судів України.

Механізмам дисциплінарної відповідальності суддів у всьому світі приділяється особлива увага через високу соціальну значимість професійної діяльності суддів, що знайшло своє відображення у прийнятті міжнародних документів, що закріплюють вимоги до визначення підстав для відповідальності суддів як обов'язкового елементу їх статусу.

До них відносяться такі міжнародні документи, як Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р.; Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146

Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р.; Європейський статут судді, прийнятий Європейською асоціацією суддів у 1993 р.; Європейська хартія про закон «Про статус суддів» 1998 р.; Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань); Висновки першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, висновки Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи № 1 (2001) про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів; висновок Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи № 3 (2002) від 19.11.2002 про принципи й правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість; Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р.; Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів від 27 вересня 2007 р.; Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради

Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 р. тощо.

У більшості з цих документів лейтмотивом щодо дисциплінарної відповідальності суддів є необхідність чіткого законодавчого визначення підстав та процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності.

У національному законодавстві підстави дисциплінарної відповідальності суддів визначено статтею 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Зазначена стаття містить перелік діянь у формі дій або бездіяльності, за які суддю можливо притягнути до дисциплінарної відповідальності. Наразі налічується 25 окремих підстав для ініціювання процедури притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. При цьому поняття дисциплінарного проступку нормативно не закріплено.

Проаналізувавши їх можливо стверджувати, що підстави дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних судів не мають специфічних особливостей порівняно із суддями інших інстанцій, що надавало б можливість їх виокремлення до окремої групи.

Особливою підставою для дисциплінарної відповідальності судді у формі подання про звільнення судді з посади є вчинення істотного дисциплінарного проступку. У ч. 9 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дано вичерпний перелік таких проступків.

Факти, викладені у поданні Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя про звільнення судді, що свідчать про вчинення останнім істотного дисциплінарного проступку, мають бути встановлені Вищою радою правосуддя на пленарному засіданні, в якому бере участь більшість від її складу.

За результатами розгляду питання про звільнення судді внаслідок вчинення істотного дисциплінарного проступку, Вища рада правосуддя виносить вмотивоване рішення, оскарження якого носить особливий порядок.

Так, згідно з ч. 2 ст. 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», рішення про звільнення судді з вищевказаної підстави може бути оскаржене та скасоване.

Аналіз міжнародного досвіду правового регулювання підстав дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних (обласних) судів надає можливість для твердження про

вельми різноманітні підходи до врегулювання цього питання.

У законодавстві Республіки Казахстан підстави дисциплінарної відповідальності суддів передбачені Главою 2 Конституційного Закону РК «Про судову систему та статус суддів РК».

Статтею 39 вказаного закону закріплено єдину підставу – вчинення дисциплінарного проступку, а також наведено його нормативне визначення. Відповідно до частини 2 цієї статті існує дві групи дисциплінарних проступків зокрема:

- грубе порушення законності при розгляді судових справ;
- вчинення ганебного проступку, що протирічить суддівській етиці.

Вказані групи проступків конкретизуються національним законодавством.

Згідно з національним законодавством, єдиним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, є Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя в порядку, визначеному законом України «Про Вищу раду правосуддя».

До складу кожної Дисциплінарної палати входить щонайменше чотири члени Вищої ради правосуддя. При формуванні Дисциплінарних палат Вища рада правосуддя має забезпечити, щоб щонайменше половина, а якщо це неможливо – принаймні значна частина членів кожної Дисциплінарної палати були діючими суддями або суддями у відставці.

Засідання Дисциплінарної палати є повноважним, якщо в ньому бере участь більшість від складу Дисциплінарної палати відповідно.

Механізм дисциплінарного провадження щодо суддів врегульовано Главою 4 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Відповідно до її положень, приводом для порушення дисциплінарного провадження стосовно судді є отримання Вищою радою правосуддя відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» дисциплінарної скарги на суддю, що стосується дисциплінарного проступку судді, повідомлення про вчинення дисциплінарного проступку суддею або після самостійного виявлення членами Вищої ради правосуддя з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення суддею дисциплінарного

проступку, або за ініціативою Дисциплінарної палати, Комісії з питань доброчесності та етики чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Процедура дисциплінарного провадження щодо судді має декілька етапів:

- попереднє вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову у її відкритті;

- розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.

У разі відкриття дисциплінарної справи доповідач здійснює підготовку справи до розгляду Дисциплінарною палатою, визначає свідків чи інших осіб, які підлягають виклику або запрошенню взяти участь у засіданні тощо.

Розгляд дисциплінарної справи відбувається у відкритому засіданні Дисциплінарної палати, в якому беруть участь суддя, скаржник, їх представники, свідки та інші особи, які були викликані або запрошені взяти участь у засіданні, які заслуховуються під час засідання.

Учасники дисциплінарної справи мають право подавати докази, надавати пояснення, заявляти клопотання про виклик свідків, ставити запитання учасникам дисциплінарної справи, висловлювати заперечення, заявляти інші клопотання або відводи, ознайомлюватись з матеріалами справи. Для ознайомлення можуть надаватися матеріали, які безпосередньо пов'язані зі скаргою, із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних щодо знеособлення персональних даних. Суддя має право надати письмові пояснення по суті скарги.

Рішення ухвалюється відкритим голосуванням, якщо інше не встановлено Законом, за допомогою електронної системи в такий спосіб, що унеможлиблює голосування іншої особи замість члена Ради.

Дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження.

У разі, якщо рішенням Європейського суду з прав людини встановлені факти, які можуть бути підставою для

застосування дисциплінарного стягнення до судді, зазначений строк обраховується з дня набуття таким рішенням Європейського суду з прав людини статусу остаточного.

Рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржено до Вищої ради правосуддя.

З метою вирішення питання про напрями удосконалення процедури притягнення суддів апеляційних судів до дисциплінарної відповідальності, розглянемо досвід нормативного регулювання схожих процедур у зарубіжних країнах.

За законодавством Республіки Казахстан державним органом, уповноваженим розглядати дисциплінарні справи стосовно суддів, є Судове журі, що діє на підставі відповідного Положення та складається з шести суддів, а також двох представників громадськості та членів Вищої Судової Ради з числа суддів (останні мають право дорадчого голосу) [82].

Дисциплінарне провадження щодо судді може бути розпочато не пізніше трьох місяців з дня виявлення проступку, за винятком випадків звернення фізичних та

юридичних осіб, і не пізніше одного року з дня вчинення проступку та має бути закінчено в двомісячний термін з дня його початку, не рахуючи часу службової перевірки та відсутності судді на роботі з поважної причини.

Розгляд дисциплінарної справи проводиться з обов'язковою участю судді щодо якого розпочато дисциплінарне провадження. Суддя, до якого розглядається справа, може брати участь у дослідженні матеріалів, давати пояснення по суті, подавати додаткові матеріали, заявляти клопотання.

У необхідних випадках на засідання Судового журі для дачі пояснень можуть бути запрошені голова суду, де працює суддя, або голова відповідної судової колегії, а також інші особи.

Рішення за результатами розгляду справи приймається членами Судового журі більшістю голосів в умовах, що виключають можливість будь-якого впливу на його членів.

За результатами розгляду дисциплінарної справи Судовим журі виноситься рішення про накладення дисциплінарного стягнення або про припинення дисциплінарного провадження.

Копії рішень Судового журі направляються судді, щодо якого прийнято рішення, а також до відповідного обласного суду або Верховного Суду. Копії рішень про звільнення з посади судді за вчинення ним дисциплінарного проступку або невиконання встановлених законодавством вимог направляються до Вищої Судової Ради Республіки Казахстан.

Дисциплінарне стягнення діє протягом одного року з дня його накладення. Якщо протягом року з дня накладення стягнення суддю не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення.

За національним законодавством за рішенням у дисциплінарній справі до судді може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді:

- попередження;
- догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця;
- суворої догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців;
- подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням

права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсів підвищення кваліфікації, визначених органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді;

- подання про переведення судді до суду нижчого рівня;

- подання про звільнення судді з посади [149].

Окрема категорія підстав передбачена для останнього найсуворішого дисциплінарного стягнення, що застосовується у разі:

- вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;

- порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна [149].

Рішення про внесення Вищій раді правосуддя подання про звільнення судді з підстави порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження

майна може бути ухвалено, у разі якщо на вимогу органу, що здійснює дисциплінарне провадження, суддя не підтвердив законність джерела походження майна [149].

Право на порушення провадження про дисциплінарну відповідальність стосовно судді апеляційного суду у законодавстві аналізованих країн належить різним державним інституціям з різними правовими статусами. Зокрема, за законодавством України, виключним правом на порушення дисциплінарного провадження стосовно судді, зокрема апеляційного суду, наділена Вища рада правосуддя, у законодавстві РК дисциплінарні справи стосовно суддів апеляційних судів розпочинає Судове Журі.

Аналізуючи систему передбачених законодавством стягнень, що застосовуються до суддів за вчинення останніми дисциплінарних порушень, можна констатувати, що єдиним стягненням, що застосовується у дисциплінарній практиці стосовно суддів усіх аналізованих країн, є дострокове звільнення судді. Воно застосовується у виключних випадках внаслідок вчинення суддею істотного грубого умисного правопорушення норм чинного законодавства.

На підставі проведеного аналізу чинного законодавства держав щодо систем притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності для національного законодавства вбачається доцільним передбачити наступне.

Необхідно нормативно закріпити поняття дисциплінарного проступку як єдиної підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

З цією метою пропонується внести зміни до статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», виклавши частину першу у наступній редакції:

«1. Підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку.

Дисциплінарним проступком судді є вчинення умисного діяння при здійсненні службових обов'язків або у позаслужбовий час, у результаті якого суддею порушено положення цього Закону, що призвело до приниження авторитету судової влади, у тому числі грубого умисного порушення прав учасників процесу». Частини 1 та 2 статті 106 вважати частинами 2 та 3 відповідно.

У результаті проведеного аналізу процедури притягнення судді апеляційного суду до дисциплінарної

відповідальності, з урахуванням закордонного досвіду, у національному законодавстві встановлено перелік юридичних неузгодженостей.

У Законі України «Про Вищу раду правосуддя» наявні юридичні неточності у термінології.

Пунктом 1 частини 3 статті 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено процедуру попереднього вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку.

Водночас у статті 43 цього ж Закону йдеться про процедуру попередньої перевірки дисциплінарної скарги, що містить у собі алгоритм дій, що необхідно виконати відповідальній особі перед направленням відповідних матеріалів на розгляд Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя.

Зміст процедури попередньої перевірки дає можливість стверджувати, що саме вона є процедурою попереднього вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, про яку йдеться у п.1 ч.3 ст. 42 згаданого закону [25].

З урахуванням викладеного, для виключення неоднозначного тлумачення юридичної термінології,

пропонується внести зміни до п. 1 ч. 3 ст. 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», замінивши слова «попереднє вивчення матеріалів» на «попередня перевірка дисциплінарної скарги».

При здійсненні аналізу шляхів та напрямів удосконалення реалізації механізму дисциплінарної відповідальності суддів та визначення напрямів його подальшого удосконалення визначено, що в Україні впроваджено досить дієвий та ефективний механізм здійснення дисциплінарного провадження стосовно судді. Водночас, відповідна нормативно-правова база його функціонування не є досконалою та потребує внесення певних коригувань. Встановлено нагальну необхідність нормативного закріплення поняття дисциплінарного проступку як єдиної підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Запропоновано доктринальне визначення юридичної відповідальності судді апеляційного суду як заходів державного примусу, що застосовуються до спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними повноваженнями з відправлення правосуддя, в результаті порушення останнім суб'єктивних прав та інтересів інших

учасників суспільних відносин, із додержанням статутних гарантій незалежності судової гілки влади.

2.3. Судовий контроль та судовий нагляд за діяльністю місцевих судів

Необхідно зазначити, що здійснення судового контролю за примусовим виконанням судового рішення є розповсюдженою світовою практикою, що втілена, у тому числі, в Рекомендації Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання. Згідно з п. 4 Розділу IV останньої, службовці, відповідальні за примусове виконання, при виконанні своїх обов'язків у відносинах зі сторонами мають бути безсторонні, а також підлягати професійному наглядові й контролю, котрий може включати й судовий контроль [128].

Для дослідження змісту понять судового контролю та судового нагляду за діяльністю місцевих судів з боку апеляційних судів необхідно визначитись із особливостями змісту юридичної термінології.

Так, під поняттям «контроль» розуміють «перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось» [148].

Поняття нагляду є похідним від слова «наглядати», що, у свою чергу, означає «пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін.» [145].

Таким чином, тлумачний словник роз'яснює ці два терміни один через іншого та навпаки, тобто з цих понять не витікає суттєвої різниці їх змісту.

Під поняттям «державний контроль» розуміється діяльність державних органів щодо запобігання, виявлення та припинення дій, що суперечать встановленим державою нормам і правилам.

Під поняттям «державний нагляд» розуміється вид державного контролю, що полягає у забезпеченні законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, що містяться у законах та підзаконних актах [15].

Приведені тлумачні розуміння вищевказаних термінів не надають можливості чіткого розмежування цих двох понять, тому звернемося до наукових доктринальних розробок вчених-правознавців.

З приводу розуміння поняття судового контролю В.Б. Авер'янов у своєму визначенні підкреслює, що він є комплексним правовим феноменом, що поєднує основні характеристики судової влади та юрисдикційної діяльності державних органів [2]. Такий підхід визначає судовий контроль як широке явище, що охоплює різноманітні аспекти судочинства. Більш конкретне розуміння судового контролю наводить Р.В. Кайдашев, акцентуючи на його сутності як самостійної правової форми реалізації судової влади, яка полягає у встановленні правомірності дій (бездіяльності) чи актів відповідних органів або посадових осіб [48]. Деякі науковці деталізують поняття судового контролю, виділяючи його різновиди залежно від специфіки судочинних процедур. Зокрема, О.М. Сасевич розглядає контроль за виконанням судових рішень як окремий правовий інститут, що має власну систему правових норм, спрямованих на регулювання відносин, пов'язаних із контролем за виконанням судових актів. Цей інститут визначає суб'єктів контролю, повноваження державних органів, права і обов'язки фізичних та юридичних осіб, процедури та санкції за невиконання судових розпоряджень [137]. І.В. Жукевич, аналізуючи підходи до

судового контролю в цивільних справах, доходить висновку, що цей контроль виступає особливою формою правосуддя. Він включає діяльність суду, пов'язану з виконанням судових актів у цивільних справах, що відбувається у формі «контрольного санкціонування» виконання певних процесуальних дій у межах виконавчого провадження. Це включає розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців і виступає важливою гарантією захисту прав осіб на етапі постсудового провадження та у випадках, пов'язаних із примусовим виконанням рішень. Ним же запропоновано класифікацію видів судового контролю за виконанням судових рішень за 11 ознаками [45]. А.О. Фокіна зазначає, що судовий контроль у широкому розумінні – це вид державного контролю, який здійснюється судовою гілкою влади за рішеннями, діями та бездіяльністю органів державної влади з питань, які належать до її компетенції. Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах – це самостійний вид судового контролю, який здійснюється у адміністративному процесі з метою своєчасного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів

юридичних осіб, а саме швидкого виконання рішення суду [162].

Враховуючи думку вказаних вчених, з урахуванням галузевої спрямованості наведених визначень вбачається, що під судовим контролем в адміністративному, цивільному та господарському судочинствах розуміється специфічна судова діяльність з контролю за виконанням судового рішення.

Певні особливості має судовий контроль у кримінальному процесі, що характеризується його стадією, а саме його реалізація відбувається на стадії досудового розслідування.

Л.Д. Удалова та інші вчені у колективній монографії «Функція судового контролю у кримінальному процесі» визначають судовий контроль у кримінальному процесі як виключну самостійну функцію суду, а саме функцію судового контролю за дотриманням прав свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, яку, відповідно до норм КПК України, здійснює слідчий суддя [164].

М.С.Абакасов розглядає процедуру судового контролю на досудових етапах досудового судочинства як особливий

самостійний вид судової діяльності, спрямований на забезпечення прав, свобод людини та громадянина, та їх захист та негайне поновлення, у випадку, якщо у зацікавлених осіб виникли підстави для сумнівів, що їх права та свободи органом дізнання, дізнавачем, слідчим чи прокурором порушені, а законні інтереси – проігноровані [1].

Обов'язковість виконання судового рішення є важливою складовою права особи на справедливий суд, що гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, та однією з основних засад судочинства, визначених ст. 129-1 Конституції України. На обов'язковість виконання судового рішення як складової права на справедливий судовий захист, постійно наголошує Конституційний Суд України [131].

Водночас, у державі існують певні проблеми із фінансуванням видатків на виконання рішень судів.

Згідно з інформацією Державної Казначейської служби України, Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» затверджено на виконання бюджетних програм: КПКВК 3504030 «Відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання,

досудового слідства, прокуратури і суду, відшкодування громадяниніві вартості конфіскованого та безхазяйного майна стягнутого в дохід держави, відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб» – 50,00 млн гривень; КПКВК 3504040 «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» – 600,00 млн гривень.

При цьому, станом на 19.01.2021 у Державній Казначейській службі України обліковано судових рішень за КПКВК 3504040 «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» у кількості 59077 на загальну суму 4,955 млрд гривень, а за КПКВК 3504030 «Відшкодування шкоди, завданої громадяниніві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, відшкодування громадяниніві вартості конфіскованого та безхазяйного майна стягнутого в дохід держави, відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб» – 421 судове рішення на суму 213,8 млн гривень [91].

Державним бюджетом на 2021 рік за бюджетною програмою КПКВК 3504030 «Відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, відшкодування громадянинові вартості конфіскованого та безхазяйного майна стягнутого в дохід держави, відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб» передбачено видатків на 150 млн. грн, а за КПКВК 3504040 «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» – лише 100 млн гривень [114].

Вказаний стан справ щодо виконання судових рішень в Україні призводить до численних звернень громадян до ЄСПЛ з приводу, зокрема, невиконання рішень національних судів.

Виходячи з практики Європейського суду з прав людини та, зокрема, рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року, виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист та має розцінюватися як складова частина судового розгляду. Виконання рішення суду будь-якої інстанції

необхідно розглядати як важливу частину «судового провадження» відповідно до статті 6 (Hornsby v. Greece (Горнсбі проти Греції), § 40; Romańczyk v. France (Romańczyk проти Франції), § 53, стосовно виконання рішення щодо відшкодування боргу за аліменти) [175].

Про актуальність проблеми незадовільного стану організації виконання судових рішень в Україні свідчить, серед іншого, статистика з кількості звернень до ЄСПЛ щодо порушення п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, а саме права на справедливий суд. Так, у рішенні Великої Палати ЄСПЛ у справі «Бурмич проти України» від 01.12.2017 Суд установив порушення п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини щодо невиконання рішення національного суду, а також постановив передати 12143 заяви, що знаходились на розгляді у Суді з аналогічних підстав, на розгляд Комітету Міністрів Ради Європи для розгляду в рамках вжиття заходів загального характеру для виконання зазначеного пілотного рішення у справі «Іванов проти України», у тому числі щодо надання відшкодування за невиконання або тривале виконання рішень національних судів, як це передбачено у п'ятому пункті

резолютивної частини зазначеного рішення, та сплати боргу за рішенням національного суду [14].

Такий незадовільний стан примусового виконання судових рішень обумовлює актуальність дослідження шляхів підвищення ефективності контролю за виконанням судового рішення. Одним з таких шляхів є нормативно закріплений у національному законодавстві інститут судового контролю за виконанням судового рішення.

У чинному національному законодавстві зміст поняття судового контролю включає в себе процедуру спеціального судового провадження, передбаченого чинними процесуальними кодексами України. З урахуванням цього пропонується розглянути особливості процедур судового контролю, що застосовуються апеляційними судами у різних видах судочинства.

Кодексом адміністративного судочинства України визначено наступні форми судового контролю:

– можливість зобов'язання суб'єкта владних повноважень надати звіт про виконання судового рішення (ч. 1-2 ст. 382 КАС України, із можливістю подальшого накладення штрафу за результатами розгляду звіту (або

його неподання) про виконання судового рішення (ч. 2 ст. 382 КАС України);

– визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такого рішення суду (ст. 383 КАС України);

– визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені державним виконавцем чи іншою посадовою особою органу державної виконавчої служби або приватним виконавцем (ст. 287 КАС України).

Верховним Судом активно формується судова практика щодо удосконалення застосування цієї форми судового контролю, а саме накладання штрафів на посадову особу, що не виконала у повному обсязі рішення суду, що встановлено при розгляді звіту про виконання судового рішення. Зокрема, за результатами розгляду в касаційному порядку адміністративної справи за позовом фізичної особи до Головного управління Пенсійного фонду України в Хмельницькій області про визнання дій неправомірними та зобов'язання вчинити дії, Верховний Суд скасував накладений штраф на начальника обласного управління ПФУ, накладений на останнього судом першої інстанції у

формі судового контролю за результатами розгляду звіту про неналежне, на думку суду, виконання судового рішення.

ВС також сформулював правову позицію, відповідно до якої застосування процесуальних засобів судового контролю не повинно зумовлювати порушення основоположних засад адміністративного судочинства, зокрема пропорційності, необхідності дотримання оптимального балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи та цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія). Такі засоби не можуть бути надмірними за визначених умов і не мають призводити до порушення прав, гарантованих Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [104].

Чинною редакцією ГПК України функцію судового контролю унормовано у контексті судового контролю за виконанням судового рішення, відповідно до Розділу VI.

Вказана функція передбачає процесуальне право сторін виконавчого провадження звернутися до суду із скаргою, якщо вони вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу

державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права. Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.

Юрисдикцію апеляційного суду при цьому виді судового контролю зведено лише до розгляду оскаржуваних ухвал суду першої інстанції щодо розгляду скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця.

Водночас, деякі юристи-практики на доктринальному рівні значно розширюють поняття та процедури судового контролю у господарському судочинстві.

Зокрема, П.В. Хотенець, заступник голови Господарського суду Харківської області, до специфічного виду судового контролю відносить контрольну діяльність господарських судів, здійснювану в процесі реалізації ними функції правосуддя у справах господарської юрисдикції. Юрисдикція апеляційних господарських судів щодо здійснення судового, за позицією П.В. Хотенця, контролю розповсюджується на справи щодо оскарження рішень третейських судів, про видачу наказів на примусове

виконання рішень третейських судів, що розглядаються ними як судами першої інстанції за місцем розгляду справи третейським судом [167].

Як і в господарському судочинстві, у юридичній цивілістичній науці існує два основних напрями наукових поглядів на судовий контроль у цивільному судочинстві, а саме його вузьке та широке розуміння.

Прихильниками вузького, позитивістського підходу до розуміння судового контролю у цивільному судочинстві є В.І. Бобрик, О.І. Харитонова та інші, які розуміють зміст судового контролю у цивільному судочинстві як певну процедуру, нормативно закріплену Розділом VII Цивільного процесуального кодексу України [10].

Розуміння судового контролю у широкому сенсі пропонують Ю.В. Білоусов, С.Я. Фурса, І.В. Жукевич та інші, які до змісту судового контролю у цивільному провадженні включають не лише процедуру Розділу VII ЦПК України, а й інші, зокрема викладені у Розділі VI ЦПК України (наприклад, процедуру поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документу до виконання) [165; 45].

Ми розділяємо думку вчених щодо широкого розуміння терміну судового контролю у цивільному судочинстві, оскільки безпосередній судовий контроль за виконанням судових рішень, викладений у Розділі VII ЦПК України, є за своєю сутністю порядком оскарження діянь державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення. Водночас, у ході реалізації процедури виконання судового рішення виникають питання, що безпосередньо не пов'язані із оскарженням діяльності посадових осіб та органів виконавчої служби, але сприяють меті виконавчого провадження як заключного етапу виконання судового рішення. Порядок їх розгляду передбачений Розділом VI ЦПК України.

Особливою формою судового контролю з боку апеляційних судів загальної юрисдикції є провадження з визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів, передбачене Розділом IX ЦПК України, які апеляційні суди вказаної юрисдикції розглядають відповідно до чч. 2, 3 ст. 20 ЦПК України.

Певні особливості, на відміну від розглянутих вище видів судочинства, має судовий контроль у кримінальному провадженні.

Якщо в адміністративному, господарському та цивільному судочинствах нормативна процедура судового контролю обмежувалась можливістю впливу на діяльність посадових осіб та органів, що здійснюють виконання судового рішення, то в кримінальному процесі судовий контроль є засобом забезпечення законності в досудовому кримінальному провадженні. Аналогічної думки дотримується вчені-правознавці Д.А. Пеший, Р.І. Тракало та інші [96; 160].

Предметом судового контролю у кримінальному провадженні є дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, водночас деякі вчені розглядають предмет судового контролю з точки зору його можливості для використання щодо забезпечення доведення винуватості в законному порядку на стадії досудового розслідування, тобто крізь призму прав та свобод підозрюваного. На наш погляд, такий підхід істотно звужує предмет судового контролю в кримінальному провадженні, оскільки, згідно з чинною редакцією КПК

України, одним з завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів саме учасників кримінального провадження, яке є значно ширшим, ніж права та законні інтереси особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення [161].

Розрізняють види судового контролю за різними критеріями за стадіями кримінального процесу, зокрема:

- на стадії внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

- на стадії досудового розслідування;

- на стадії підготовчого судового провадження;

- на стадії судового розгляду;

- на стадії постановлення вироку [80; 79].

Під час забезпечення судового контролю на стадії досудового розслідування у кримінальному провадженні окрему значну роль відіграє суд апеляційної інстанції.

Його повноваження зі здійснення судового контролю можливо умовно розділити на дві окремі, не пов'язані між собою групи, а саме оскарження ухвал слідчих суддів під час досудового розслідування та розгляд клопотань про надання дозволів на проведення негласних слідчих

(розшукових) дій. Ґрунтовно розглянемо ці групи повноважень.

Згідно зі ст. 247 КПК України, розгляд клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Основною метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначено можливість отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які його вчинили.

При цьому, до обґрунтування необхідності проведення негласних слідчих (розшукових) заходів законодавцем не встановлено формальних вимог або критеріїв. Досить слушним є підхід до обґрунтування необхідності та доцільності проведення негласних слідчих (розшукових) заходів судді Вищого антикорупційного суду В.В. Михайленко, яка вказує, що «слідчий, прокурор має надати слідчому судді підтвердження того, що в цей період орган

досудового розслідування плідно працював у питанні здобуття доказової інформації, ним проведено всі можливі процесуальні дії, але їх результатів недостатньо для повідомлення про підозру або встановлення повного кола учасників кримінального правопорушення. Лише в такому випадку звернення до слідчого судді за дозволом на проведення НСРД у довготривалих кримінальних провадженнях може вважатися виправданим, а дозвіл, відповідно, наданий. Якщо ж тривалість кримінального провадження розумно не співвідноситься з обсягом і змістом проведених процесуальних дій, а слідчий, прокурор звертається за дозволом, так би мовити, з експериментальною метою, в подальшому дослідженні обґрунтованості клопотання немає необхідності, воно не підлягає задоволенню» [78].

У цілому підтримуючи викладену вище точку зору, звернемо увагу на те, що об'єктивне надання оцінки доцільності й обґрунтованості надання дозволу на проведення запитуваних негласних слідчих (розшукових) дій незацікавленим у її результаті суб'єктом (слідчим суддею), а також перевірка доцільності надання дозволу та тимчасове обмеження конституційних прав та свобод

людини і громадянина вбачається за порукою законного втручання у вищевказані права і свободи.

Іншою групою повноважень суду апеляційної інстанції при реалізації судового контролю є повноваження щодо перегляду оскаржуваних ухвал слідчого судді на досудовому розслідуванні в порядку апеляційного перегляду.

Чинна редакція статті 309 КПК України передбачає можливість оскарження 21 вид ухвал слідчого судді.

Частина 2 вказаної статті фіксує цей перелік як вичерпний. Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.

Відповідно до ст. 422 КПК України, отримавши апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді, суддя-доповідач невідкладно витребує з суду першої інстанції відповідні матеріали та не пізніше як за день повідомляє особу, яка її подала, прокурора та інших зацікавлених осіб про час, дату і місце апеляційного розгляду. Апеляційна скарга на ухвалу

слідчого судді розглядається не пізніш як через три дні після її надходження до суду апеляційної інстанції.

Водночас, при таких стислих термінах прискореного розгляду апеляційної скарги виникають складності їх додержання у практичній діяльності.

Так, ще у 2013 році О.І. Коровайко, будучи головою Апеляційного суду Херсонської області, зазначав про специфічні ускладнення, пов'язані із стислим терміном розгляду апеляційних скарг цього виду. На його думку, вимоги ст.ст. 396, 398, 399 КПК України повинні також поширюватися і на процедуру апеляційного перегляду ухвали слідчого судді [62].

Практичною проблемою є законодавча прогалина щодо можливості оскарження ухвал слідчого судді, не передбачених ч. 1 ст. 309 КПК України.

Наразі вказаний законодавчий недолік натепер виправлено судовою практикою.

Так, 27 липня 2017 року слідчий суддя Слов'янського міськрайонного суду Донецької області розглянув клопотання слідчого у кримінальному провадженні про призначення комплексної позапланової перевірки щодо законності та цільового використання земельної ділянки

посадовими особами ТОВ «НВО «Синтоп» і своєю ухвалою у справі № 243/6671/17 надав дозвіл на проведення такої перевірки.

30 серпня 2017 року суддя-доповідач Апеляційного суду Донецької області ухвалою відмовив у відкритті провадження за апеляційною скаргою представника ТОВ «НВО «Синтоп» на згадану ухвалу слідчого судді.

Не погодившись із ухвалою Апеляційного суду Донецької області від 30.08. 2017, ТОВ «НВО «Синтоп» через свого представника оскаржило її в касаційному порядку.

Оскільки слідчий суддя Слов'янського міськрайонного суду Донецької області прийняв рішення про надання дозволу на проведення комплексної позапланової перевірки, яке не передбачене КПК України, то суду апеляційної інстанції під час вирішення питання про відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою на це рішення слід було керуватися приписами ч. 6 ст. 9 КПК України щодо застосування загальних засад кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 7 КПК України. Однією з таких засад є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Велика Палата Верховного Суду вважає, що апеляційні суди

зобов'язані відкривати апеляційне провадження за скаргами на ухвали слідчих суддів про надання дозволу на проведення позапланових перевірок.

Підсумовуючи викладене, необхідно відмітити, що, не применшуючи ролі рішень Великої Палати Верховного Суду, необхідність у законодавчому вноормуванні описаної нормативної прогалини натепер не втратила актуальності [23].

Слід зазначити, що доктринально та нормативно поняття судового нагляду в українській юридичній науці ґрунтовно не розроблено [13]. Водночас за своїм змістом воно збігається із процедурою перегляду судового рішення (в апеляційному, касаційному порядках, за нововиявленими обставинами тощо).

Вітчизняна юридична спільнота в цілому одностайно додержується думки, що головною запорукою права на судовий захист була і залишається можливість оскарження і перегляду судового рішення. Серед прибічників цього підходу можна перерахувати як вчених, так і посадовців-юристів державних органів та професійних суддів [52; 171; 44; 132].

Зокрема, Конституційний Суд України у своїй правотлумачній практиці послідовно підтримує висновок про те, що встановлене законодавством апеляційне оскарження судових рішень є складовою права кожного на судовий захист, оскільки перегляд таких рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина [133; 134].

З позиції права на судовий захист, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, розуміється можливість апеляційного перегляду судового рішення. При цьому, у тексті Конвенції прямо не встановлено гарантій апеляційного перегляду судових рішень, а практикою Європейського Суду з прав людини не встановлено вимог до держав щодо створення системи апеляційних та касаційних судів. Проте у державах, де такі суди функціонують, гарантії ст. 6 повинні також забезпечувати ефективний доступ заявникам до цих судів [190; 195; 193].

Разом с тим, практикою ЄСПЛ неодноразово констатувались порушення з боку держави Україна права на доступ до суду у розумінні ст. 6 Конвенції [203]. Зазначене

вказує на актуальність подальшого вдосконалення норм, що стосуються судового нагляду з боку судів апеляційної інстанції за рішеннями судів першої інстанції.

Відданість таким необхідним аспектам, як єдність судової практики, демонструють і члени суддівського самоврядування, що знайшло своє вираження у Стратегії розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки, затвердженої Радою суддів України 11.12.2014. Зокрема, Радою суддів України відмічається, що належним чином побудована система апеляції є важливим фактором для можливості суддів вищих судів зосередитись на дотриманні принципу єдності судової практики [151].

Окремими проблемними питаннями судового нагляду, зокрема апеляційного перегляду судових рішень по суті опікується ряд вітчизняних вчених, зокрема Є.А. Чернушенко, М.І. Балюк та Д.Д. Луспеник, В.І. Темерецький, В.І. Маринів, Д.Ю. Цихоня, Р.П. Кайдашев та інші [172; 5; 158; 72; 171; 47].

Проте, з урахуванням набрання чинності 15 грудня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу

адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017, яким було суттєво змінено, частково уніфіковано схожі процесуальні моменти у всіх трьох вищевказаних процесуальних кодексах, окремі аспекти процесуального регулювання потребують подальшого додаткового вивчення [113].

Апеляційний перегляд судового рішення, постановленого судом першої інстанції по суті, в адміністративному судочинстві врегульовано Главою 1 Розділу III КАС України.

Проаналізувавши зміст процесуальних норм, приходимо до висновку про наявність наступних основних стадій апеляційного провадження з оскарження судових рішень по суті:

– відкриття апеляційного провадження (ст.ст. 298-305 КАС України).

– апеляційний розгляд (ст.ст. 306-325 КАС України).

Аналогічну процедуру та повноваження щодо постановлення окремих ухвал судами апеляційної інстанції передбачено також у цивільному (ст. 262 ЦПК України) та господарському (ст. 246 ГПК України) судочинствах.

Ролі сутності окремих ухвал в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві приділено певної уваги з боку вчених-правознавців, погляди на її роль є досить дискусійними.

Так, В.Г. Бобко підтримує класичну позицію Чуйкова Ю.Н. про те, що окрема ухвала – це акт, що виходить від суду та має обов'язковий характер для адресата [9].

Адвокат А. Діденко вважає, що правова природа окремої ухвали – це інструмент реагування суду на певні порушення законодавства та/або прав особи [39].

На нашу думку, можливо погодитись із обома викладеними висновками, оскільки вони характеризують поняття окремої ухвали з різних точок зору.

Водночас, усі три кодекси судочинства неоднаково регламентують зобов'язання суду щодо її постановлення у разі наявності відповідних підстав для її постановлення.

Як вже зазначалось, після набрання чинності законом України № 2147-VIII, процедура апеляційного оскарження у господарському та цивільному судочинстві має послідовність, майже аналогічну процедурі апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції по суті в

адміністративному судочинстві. З урахуванням цього, вважаємо за можливе повторно не розглядати стадії процедури апеляційного оскарження, натомість необхідно зосередитись на суттєвих відмінностях, притаманних саме господарському та цивільному судочинствам.

Розгляд справи судом апеляційної інстанції, передбачені ЦПК України, має деякі особливості. Так, відповідно до ч. 5 ст. 367 ЦПК України, суд апеляційної інстанції повинен переглянути справу у повному обсязі, якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилася очевидна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження. Аналогічне положення відсутнє у КАС України та ГПК України.

Повноваження суду апеляційної інстанції за результатами судового розгляду у господарському та цивільному судочинствах є аналогічними повноваженням суду апеляційної інстанції в адміністративному судочинстві.

Судові рішення судів апеляційної інстанції оскаржуються в касаційному порядку у випадках, передбачених цими Кодексами.

Постанови суду апеляційної інстанції в усіх трьох видах судочинства набирають законної сили з дати їх прийняття.

Ухвали суду апеляційної інстанції за ГПК України, ЦПК України та КАС України набирають законної сили з моменту їх проголошення.

Аналізуючи положення КПК України щодо апеляційного перегляду судових рішень, постановлених по суті справи, приходимо до висновку, що процес апеляційного оскарження у кримінальному судочинстві має досить багато спільного із процедурами, викладеними у процесуальних кодексах цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Водночас, процес апеляційного оскарження судових рішень по суті справи має деякі особливості. Розглянемо їх ґрунтовно.

На відміну від інших процесуальних кодексів, КПК України нормативно врегулював суб'єктів апеляційного оскарження судового рішення по суті справи. Статтею 393 КПК України врегульовано обмежене, у порівнянні з іншими видами судочинства, право на апеляційне оскарження конкретними суб'єктами оскарження з конкретних підстав. В якості прикладу можна навести право подання апеляційної скарги з боку обвинуваченого, стосовно якого

ухвалено виправдувальний вирок, його законного представника чи захисника – в частині мотивів і підстав виправдання; цивільного позивача та відповідача, їх представників або законних представників – у частині, що стосується вирішення цивільного позову тощо.

Також певні особливості має регламентація процедур оскарження окремих судових рішень по суті справи, передбачена ст. 394 КПК України.

Наприклад, неможливість апеляційного оскарження судового рішення суду першої інстанції з підстав заперечення обставин, які ніким не оспорювалися під час судового розгляду і дослідження яких було визнано судом недоцільним, а саме тих обставин, які ніким не оспорювались, особливості оскарження вироку на підставі угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим, на підставі угоди про визнання винуватості тощо.

На відміну від інших видів судочинства, у кримінальному судочинстві апеляційна скарга на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції подається через суд, який ухвалив судові рішення. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Особливості меж перегляду судом апеляційної інстанції продиктовані сутністю та особливістю кримінальних процесуальних правовідносин.

Як і в інших видах судочинства, суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги.

За аналогією до ч. 5 ст. 308 КАС України, ч. 5 ст. 269 ГПК України, ч. 5 ст. 367 ЦПК України, ч. 4 ст. 404 КПК України позбавляє суд апеляційної інстанції права розглядати обвинувачення, що не було висунуте в суді першої інстанції.

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: залишити вирок без змін; змінити вирок; скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; скасувати вирок і закрити кримінальне провадження; скасувати вирок і призначити новий розгляд у суді першої інстанції [88].

Окремою особливістю кримінального судочинства є вплив принципу недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого на рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги.

Перелік цих умов вичерпно регламентовано ст. 421 КПК України.

Судові рішення суду апеляційної інстанції ухвалюються, проголошуються, видаються, роз'яснюються або надсилаються учасникам судового провадження в загальному порядку, передбаченому для всіх судових рішень по суті справи.

За аналогією з іншими видами судочинства, у кримінальному судочинстві передбачено інститут добровільного визнання стороною захисту вини у вчиненні кримінального правопорушення та, як правило, відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, в обмін на застосування до підозрюваного, обвинуваченого менш тяжкого покарання.

Види угод, що укладаються, розрізняються за сторонами, що їх укладають (угода про примирення укладається між підозрюваним, обвинуваченим та потерпілим, угода про визнання винуватості укладається між підозрюваним, обвинуваченим та прокурором).

При цьому, сторони угоди у разі її укладення та затвердження погоджуються на звуження їх процесуальних

прав на подальше оскарження вироку, ухваленого на її підставі.

Відповідно до ч.ч. 3-4 ст. 394 КПК України, вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим або угоди між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений в апеляційному порядку у чітко визначених випадках.

Процедура судового нагляду у формі апеляційного перегляду судових рішень, постановлених судами першої інстанції по суті, наявна і в інших країнах. Разом з тим, незважаючи на їх концептуальну схожість, всі вони мають певні особливості. Розглянемо їх ґрунтовніше.

У практиці Європейського суду з прав людини процедури перегляду судового рішення в порядку нагляду є в тому, що жодна сторона не має права вимагати перегляду кінцевого та зобов'язального судового рішення з метою його повторного розгляду та ухвалення нового рішення по суті. Повноваження вищих судів щодо перегляду повинні використовуватися для виправлення судових помилок, неправомірних судових рішень, а не для того, щоб підмінити перегляд. Перегляд в порядку нагляду не може

розглядатись як замаскована апеляція, а можливість існування двох поглядів на питання не є підставою для повторного розгляду справи. Відступи від цього принципу є виправданими, лише якщо вони є необхідними в обставинах суттєвого та неспростовувального характеру.

У процесуальному законодавстві РК порядок апеляційного перегляду судового рішення по суті передбачено Главою 48 КПК РК та Главою 52 ЦПК РК.

Так, за загальним для кримінального та цивільного процесуального законодавства РК, правилом апеляційною інстанцією обласного чи прирівняного до нього суду розглядаються апеляційні скарги та клопотання прокурора на судові рішення (вироки), що не набрали законної сили, винесені районними та прирівняними до них судами (у кримінальному судочинстві до цієї категорії судів додатково відносяться спеціалізовані міжрайонні суди з кримінальних справ та спеціалізовані міжрайонні суди зі справ неповнолітніх). Апеляційні скарги, клопотання прокурора подаються через суд, який виніс рішення. Скарга, клопотання прокурора, що надійшли безпосередньо до апеляційної інстанції, підлягають направленню до суду, який ухвалив рішення.

Підсумовуючи результати аналізу доктринальних поглядів вітчизняних та іноземних вчених, а також іноземний досвід нормативного регулювання відповідних процедур, під визначенням терміну «судовий контроль» у широкому сенсі пропонується розуміти самотійну функцію суду, спрямовану на забезпечення прав, свобод людини та громадянина, їх захист та поновлення, не пов'язану із прийняттям судового рішення по суті справи.

Зміст цього терміна у вузькому сенсі, на наше переконання, повинен формулюватись виходячи з його мети, особливої для кожного виду судочинства.

Зокрема, під поняттям судового контролю у вузькому сенсі у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах пропонується розуміти визначений законодавством перелік процесуальних повноважень суду, що реалізуються на розсуд суду з метою забезпечення ефективного виконання судового рішення.

При цьому, зміст судового контролю з боку суду апеляційної інстанції у вузькому сенсі у кримінальному провадженні складає перевірку законності та обґрунтованості винесених слідчими суддями ухвал під час досудового розслідування та розгляд клопотань про

надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

З урахуванням аналізу приведених доктринальних точок зору вчених-правознавців та досвіду вітчизняного та зарубіжного підходів до нормативного регулювання правовідносин, що виникають у процесі діяльності апеляційних судів з перевірки законності та обґрунтованості судових рішень, ухвалених по суті справи судами першої інстанції, пропонується авторське визначення судового нагляду. Під ним розуміється складова функції правосуддя, що включає процедуру з перегляду рішень по суті справи, ухвалених судами першої інстанції, вищестоящими судами у порядку апеляційного, касаційного провадження.

Проаналізувавши зарубіжний досвід організації судового контролю та нагляду з боку судів апеляційної інстанції за законністю й обґрунтованістю рішень судів першої інстанції, з метою полегшення процедури апеляційного перегляду судового рішення вбачається доцільним запропонувати доповнення статті 269 ГПК України частиною шостою наступного змісту:

«6. Суд апеляційної інстанції не перевіряє фактів, установлених судом першої інстанції, якщо такі факти у суді

першої інстанції були визнані та підтверджені сторонами справи».

Крім цього, пропонується доповнити статтю 367 ЦПК України частиною сьомою аналогічного змісту.

З метою уніфікації національного процесуального законодавства пропонується застосовувати єдиний підхід до врегулювання діяльності суду, у тому числі апеляційної інстанції, в разі наявності підстав для постановлення окремої ухвали суду.

Таким чином, пропонується внести зміни до частин першої та четвертої статті 262 ЦПК України, замінивши у них слово «постановляє» на слова «може постановити».

З метою виключення колізії норм ст. 422 та ч. 4 ст. 395 КПК України, пропонується доповнити частину 4 статті 395 КПК України абзацом наступного змісту:

«Заборона на витребування, зазначена в першому абзаці цієї частини, не розповсюджуються на випадки, передбачені п. 3 частини 2 цієї статті».

Пропонується доповнити ст. 309 КПК України частиною 3 наступного змісту:

«3. У разі винесення слідчим суддею ухвали про задоволення вимог, не вказаних у частині першій статті 303

цього Кодексу, апеляційний суд зобов'язаний відкривати апеляційне провадження за скаргами на такі ухвали слідчих суддів».

У зв'язку з цим частину третю статті 309 вважати частиною четвертою.

Судовий нагляд та судовий контроль – це різні за своїм змістом функції суду та системи правосуддя.

Судовий контроль – це самостійна функція суду, спрямована на забезпечення прав, свобод людини та громадянина, їх захист та поновлення, не пов'язана із прийняттям судового рішення по суті справи.

Судовий нагляд – складова функції правосуддя, що включає процедуру з перегляду рішень по суті справи, ухвалених судами першої інстанції, вищестоящими судами у порядку апеляційного, касаційного проваджень.

Проаналізувати досвід нормативного регулювання судового контролю та судового нагляду апеляційних судів необхідно зробити висновок, що судовий нагляд та судовий контроль – це різні за своїм змістом функції суду та системи правосуддя.

Висновки до розділу 2

1. З урахуванням результатів аналізу нормативно-правового забезпечення, наукових досліджень та релевантного зарубіжного досвіду під поняттям суддівського корпусу апеляційного суду пропонується розуміти у вузькому сенсі колектив суддів відповідного апеляційного суду, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах відповідного суду, а в широкому – спільноту суддів всіх апеляційних судів України, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах вищевказаних судів, та здійснюють правосуддя на професійній основі.

Враховуючи конструктивний досвід іноземних держав з нормативного регулювання аналогічних правовідносин, з метою удосконалення процедури добору суддівського корпусу апеляційних судів в Україні вбачається доцільним запропонувати відповідні зміни та доповнення до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також до

Регламенту Вищої ради правосуддя стосовно розширення кола обставин, що виключають можливість призначення громадянина суддею, положень для підвищення гарантій захисту персональних даних кандидатів на посаду судді апеляційного суду, а також зниження вимог для мінімальної необхідної кількості голосів членів Вищої ради правосуддя, достатніх для ухвалення рішення про внесення подання Президентові України про призначення судді на посаду.

2. Проаналізувавши доктринальні підходи до визначення поняття «юридичної відповідальності суддів» запропоновано визначити його як заходи державного примусу, що застосовуються до спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними повноваженнями з відправлення правосуддя, в результаті порушення останнім суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин, із додержанням статутних гарантій незалежності судової гілки влади.

У національному законодавстві відсутнє нормативне закріплення поняття дисциплінарного проступку як підстави для притягнення судді апеляційного суду до дисциплінарної відповідальності. Поряд з цим, у спеціальному Законі України закріплено 25 підстав для ініціювання процедури

притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. У зв'язку з чим, визначено нагальну необхідність нормативного закріплення поняття дисциплінарного проступку як єдиної підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

3. За результатами дослідження, під визначенням терміна «судовий контроль» у широкому сенсі пропонується розуміти самостійну функцію суду, спрямовану на забезпечення прав, свобод людини та громадянина, їх захист та поновлення, не пов'язану із прийняттям судового рішення по суті справи.

Під поняттям «судового контролю» у вузькому сенсі у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах пропонується розуміти визначений законодавством перелік процесуальних повноважень суду, що реалізуються на розсуд суду з метою забезпечення ефективного виконання судового рішення.

При цьому, зміст судового контролю з боку суду апеляційної інстанції у вузькому сенсі у кримінальному провадженні складає перевірку законності та обґрунтованості винесених слідчими суддями ухвал під час досудового розслідування та розгляд клопотань про

надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

З урахуванням аналізу приведених доктринальних точок зору вчених-правознавців та досвіду вітчизняного та зарубіжного підходів пропонується авторське визначення судового нагляду як складової функції правосуддя, що включає процедуру з перегляду рішень по суті справи, ухвалених судами першої інстанції, вищестоящими судами у порядку апеляційного, касаційного проваджень.

РОЗДІЛ 3

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід функціонування судів другої інстанції у країнах Європейського Союзу

У країнах Європи приділяється значна увага забезпеченню незалежності суддів, оскільки вважається, що «...незалежність судової влади забезпечує кожній особі право на справедливий суд і тому є не привілеєм суддів, а гарантією поваги до прав людини та основоположних свобод, що дає змогу кожній особі відчувати довіру до судової системи» [152].

У європейській практиці вбачається усталеним підход до необхідності нормативної визначеності об'єктивних критеріїв для прийняття рішень стосовно професійної кар'єри судді.

Як обрання, так і кар'єра суддів повинні базуватись на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці.

Орган, який є уповноваженим приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила цих процедур.

За підходом, визначеним Консультативною Радою Європейських суддів, особливостями компетенції судів апеляційної інстанції є поступове набуття ними повноважень суду вищої інстанції для більшості справ [19].

На наддержавному рівні існує визнаний підхід країн Європейського союзу до провадження об'єктивної дисциплінарної процедури, а саме до відокремлення стадій дисциплінарного провадження на дві окремі частини (розгляд дисциплінарної скарги та проведення за нею розслідування; розгляду матеріалів розслідування та ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення, що повинні провадитися різними органами),

викладений у п. 5 Київських рекомендацій щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії [50].

Згідно з ним, для того, щоб уникнути звинувачення у корпоративізмі та гарантувати справедливість процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності, ради суддів не повинні поєднувати повноважень щодо: а) отримання скарг та проведення дисциплінарних розслідувань та одночасно б) розгляду справ та прийняття рішень про накладення дисциплінарних стягнень. Щодо рішень у дисциплінарних справах повинна бути визначена процедура апеляційного перегляду судом належної компетенції.

З метою виокремлення особливостей нормативного врегулювання правового статусу судів другої інстанції проаналізуємо досвід країн Європейського регіону у нормативному забезпеченні їх функціонування.

У національній правовій науці досвід країн Європейського союзу в підготовці та доборі професійних суддів, а також порядку дисциплінарного провадження стосовно них розглядали вітчизняні вчені-практикуючі

юристи, серед яких Т.І. Фулей, М.І. Мельник, М.К. Якимчук та Б.В. Лизогуб [163; 76; 178].

Разом з цим, наразі в юридичній вітчизняній науці відчувається брак комплексних порівняльно-правових досліджень досвіду країн Європейського регіону в нормативному устаткуванні судів апеляційної інстанції.

Розглянемо досвід окремих країн в нормативному забезпеченні добору суддів, проходження їх суддівської кар'єри з посади судді першої інстанції до судді другої (апеляційної) інстанції, їх компетенцію та особливості дисциплінарного провадження стосовно професійних суддів.

Португалія. Відповідно до ст. 202 Конституції Португальської Республіки, суди є вищими органами влади, що займаються відправленням правосуддя від імені народу. Крім цього, суди незалежні та підкорюються лише закону, а їх рішення мають обов'язкову силу для всіх осіб та державних і приватних закладів, а також переважну силу щодо рішень всіх інших органів влади (ст.ст. 203, 205 205 Конституції ПР).

Стаття 209 Конституції ПР проголошує, що в республіці функціонують п'ять типів судів, а саме: Конституційний суд,

Верховний суд й суди загальної юрисдикції першої та другої інстанцій, Верховний адміністративний суд, інші адміністративні та фіскальні суди, Рахункова палата, а також окремі суди, що можуть існувати (морські, арбітражні, мирові суди). Відповідно до ст. 32 Закону про організацію судової системи, судами другої інстанції загальної юрисдикції, як правило, є апеляційні суди (Tribunais de Relação). Наразі їх налічується п'ять та вони носять назву муніципалітету, в якому вони розташовані [198].

До їх структури входять такі основні секції: з розгляду цивільних, кримінальних та соціальних справ, з питань родини та неповнолітніх, з питань торгівлі, інтелектуальної власності й конкуренції, а також з питань регулювання та нагляду.

До їх компетенції належить розгляд скарг та протестів на рішення та вироки судів першої інстанції. Крім цього, вони розглядають питання, пов'язані з виконанням рішень іноземних судів.

Компетенція апеляційних судів визначається за декількома критеріями, а саме:

– за предметною підсудністю;

– за ієрархією (за ст. 42 згаданого Закону, Верховний суд розглядає апеляції на рішення апеляційних судів, постановлених ними як судами першої інстанції, у кримінальному судочинстві ієрархія судів визначається процесуальним законодавством);

– за територіальністю (Верховний суд має юрисдикцію на своїй території держави, а суди першої та другої інстанцій – у відповідних округах, водночас процесуальним законодавством можуть передбачатись додаткові фактори, що впливають на визначення територіальної юрисдикції). Територіальну компетенцію апеляційних судів визначено у Додатку I до цього закону.

За загальним правилом апеляційні суди здійснюють свою діяльність у відповідних секціях та на пленарних засіданнях під головуванням відповідного голови апеляційного суду.

Відповідно до ст. 73 згаданого Закону, до повноважень секцій належать:

- розгляд апеляцій;
- розгляд по суті позовів, поданих стосовно суддів загальної юрисдикції та військових суддів першої інстанції,

прокурорів та їх помічників у зв'язку з їх професійною діяльністю;

- розгляд кримінальних справ, вчинених суддями загальної юрисдикції та військовими суддями першої інстанції, прокурорами та їх помічниками;

- розгляд касаційних скарг щодо адміністративних правопорушень, вчинених суддями загальної юрисдикції та військовими суддями першої інстанції, прокурорами та їх помічниками;

- судовий розгляд в рамках міжнародного кримінального співробітництва у кримінальних справах;

- розгляд з метою підтвердження або скасування рішень іноземних судів, у межах своєї юрисдикції, відповідно до ст. 235 Кримінального процесуального кодексу Португалії;

- розгляд дотримання строків внесення апеляцій відповідно до процесуального законодавства;

- ухвалення процесуальних рішень, пов'язаних із кримінальним розслідуванням злочинів;

- здійснення інших повноважень, передбачених законодавством.

Викладені повноваження конкретизовані Кримінальним та Цивільним процесуальними кодексами Португалії [182; 183].

Відповідним органом, що опікується питаннями призначення, кар'єри та переведень суддів, є Верховна рада магістратури, що очолюється головою Верховного суду.

Відповідно до ст. 46 Статуту судових магістратів, кандидати на посаду суддів апеляційних судів повинні відповідати вимогам, викладеним у ст. 40 Статуту, що пред'являються до кандидатів на посаду суддів судів загальної юрисдикції, а саме: мати громадянство Португалії; мати повну цивільну дієздатність; мати п'ятирічний досвід у галузі права або мати ступінь магістра або доктора у галузі права; успішне проходження навчальних курсів та стажування; відповідність іншим загальним вимогам, встановленим законом для обіймання посад державної служби [192; 188].

Відповідно до ст. 46 згаданого Статуту, призначення на посаду судді судів загальної юрисдикції другої інстанції проводиться за результатами конкурсу, що проводиться

виключно в колі суддів першої інстанції, враховуючи результати класифікаційного оцінювання.

Враховуючи наявність або можливість виникнення вакансій в апеляційних судах, відповідний конкурс на зайняття посад суддів в апеляційних судах оголошується секретарем Верховної ради магістратури шляхом розміщення на офіційному веб-сайті Верховної ради магістратури із подальшим опублікуванням в офіційному друкованому виданні [86].

Необхідно зазначити, що суттєвою умовою для продовження кар'єри судді, у тому числі призначення судді на посаду до вищестоящего суду, є успішне проходження ним класифікаційного оцінювання, що проводиться Верховною радою магістратури на підставі ст. 36 Статуту судових магістратів не рідше одного разу на три роки.

Відповідно до ст. 34 Статуту, під час проведення класифікації враховуються такі показники: кількість розглянутих справ, складність виконуваних ним посадових обов'язків, можливість спрощення процесуальних дій, умови праці, технічна обізнаність, інтелектуальний рівень, кількість опублікованих наукових праць у сфері права.

За результатами його проходження кожному судді присуджується визначений класифікаційний рейтинг з ранжуванням від «посередній» (Medíocre) до «дуже добре» (Muito bom).

Суддя, що отримав рейтинг «посередньо», усувається від здійснення правосуддя та відносно нього розпочинається розслідування щодо його невідповідності займаній посаді [26].

Класифікаційне оцінювання проводиться інспекторами Інспекційної служби Вищої ради магістратури, що діють на підставі відповідного Положення [207].

Законодавством про судоустрій Португалії передбачено також і порядок процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності судових магістратів, зокрема суддів апеляційних судів загальної юрисдикції.

Відповідно до ч. 1 ст. 217 Конституції Португальської Республіки, застосування дисциплінарних заходів до суддів судів загальної юрисдикції за законом входить до компетенції Вищої ради магістратури.

Відповідно до ст. 82 Статуту судових магістратів, підставою дисциплінарної відповідальності є вчинення судовим магістратом дисциплінарного порушення [76].

Проведення дисциплінарного провадження доручається Інспекційній службі Вищої ради магістратури, судові інспектори якої за ст. 160 Статуту наділені відповідною компетенцією.

Так, до судді застосовуються стягнення у формі примусової відставки або звільнення за наступні проступки:

- встановлена неспроможність до адаптації до умов роботи;
- факт аморальної або безчесної поведінки;
- професійна нездатність;
- факт засудження за злочин, вчинений із зловживанням службовим становищем або всупереч інтересам служби.

Рішення про накладення дисциплінарного стягнення оформлюється протоколом засідання постійної секції з інспекційної та дисциплінарної практики Постійної ради Вищої ради магістратури, що затверджується на засіданні Вищої ради магістратури.

Рішення про застосування дисциплінарного стягнення не потребує додаткового затвердження, воно починає діяти наступного дня після повідомлення Відповідача про рішення або через 15 днів після публікації повідомлення у

випадку відсутності відомостей про місцезнаходження Відповідача.

Статтею 91 вищезгаданого Статуту передбачено наступні види дисциплінарних стягнень: попередження; штраф; втрата трудового стажу в 60 днів; призупинення у посаді; примусова відставка; звільнення з посади.

Іспанія. Відповідно до ст. 117 Конституції Іспанії, носієм правосуддя є народ. Правосуддя від імені Короля відправляється суддями магістратами, які є членами судової системи. Здійснення судової влади на всіх стадіях відправлення правосуддя, ухвалення судових рішень та вироків й забезпечення їх виконання відноситься виключно до ведення суддів та судів, визначених законом у відповідності до повноважень та порядку судового розгляду [185].

Відповідно до положень Органічного закону про судову владу та Закону про розмежування повноважень судів та про судовий апарат, в Іспанії функціонує шестиланкова ієрархія судів, зокрема:

- мирові судді;
- перша інстанція (до них відносяться судді, що розглядають справи одноособово у справах першої

інстанції, з комерційних спорів, з питань насилля проти жінок, з кримінальних справ, з адміністративних спорів, з соціальних спорів, у справах неповнолітніх, у пенітенціарних справах, а також судді, що розглядають справи на попередньому судовому засіданні);

- провінційні суди;

- вищі трибунали правосуддя автономних територіальних одиниць;

- Національний суд;

- Верховний трибунал [189; 187].

З урахуванням такої багаторівневої побудови цілком логічно, що повноваження з перегляду судових рішень розділятимуться майже між всіма цими ланками.

Так, окремі повноваження з перегляду судових рішень наявні в суддів першої інстанції. Вони наділені компетенцією для перегляду рішень мирових суддів.

Провінційні суди розглядають скарги на рішення судів першої інстанції у кримінальних справах та у справах неповнолітніх.

Вищі трибунали правосуддя автономних територіальних одиниць розглядають апеляційні скарги на

рішення провінційних судів, якщо справа розглядалась ними у першій інстанції.

Крім цього, палати з адміністративних спорів цих трибуналів розглядають апеляційні скарги на рішення суддів першої інстанції з адміністративних питань.

Аналогічно, палати з соціальних спорів трибуналів розглядають апеляційні скарги на рішення суддів першої інстанції з соціальних спорів.

До структури Національного суду входять апеляційна, кримінально-правова, адміністративна палати, а також палата з соціальних спорів.

Враховуючи структуру Національного суду, він має специфічну компетенцію при перегляді судових рішень.

Доцільно умовно розділити її на дві окремі групи.

До першої групи вбачається можливим віднести компетенцію з перегляду рішень палат Національного суду (апеляційна палата Національного суду розглядає апеляції на рішення кримінально-правової палати цього суду, яка, у свою чергу, розглядає по першій інстанції визначений перелік кримінальних справ: про злочини проти корони, форми правління тощо).

До другої групи компетенцій Національного суду доцільно віднести апеляційний перегляд рішень судів нижчих інстанцій.

Зокрема, до повноважень кримінально-правової палати Національного суду належить розгляд апеляційних скарг на вироки та рішення суддів з питань неповнолітніх.

Верховний трибунал за загальним правилом виконує функції касаційної інстанції, інстанції з перегляду судових рішень (ст.ст. 55-60 Органічного закону про судову владу).

Відповідно до ст. 122 Конституції Іспанії, органом управління судової влади є Генеральна рада судової влади. Генеральну раду судової влади утворює Президент (Голова) Верховного Трибуналу, який її очолює, й двадцять членів, що призначають королем на п'ять років, з них дванадцять членів призначаються з числа суддів та членів судів усіх категорій у порядку, встановленому законом, по чотири члена – за пропозиціями Конгресу депутатів та Сенату. Всі вони повинні бути відомими юристами із стажем роботи в юридичній професії понад п'ятнадцять років. Усіх членів ради призначають одночасно, й одночасно в них закінчуються повноваження. У разі вибуття когось із членів

ради на вакантне місце нову особу на цей період не призначають [150].

Відповідно до ст. 299 Органічного закону про судову владу № 6/1985, суддівський корпус чітко розмежовано на суддів та магістратів (які, у свою чергу, розподіляються на магістратів та магістратів Верховного трибуналу), що мають різний обсяг компетенції.

Так, представники суддівського корпусу, що мають звання судді, мають право відправляти правосуддя виключно одноособово, тобто обіймати посади мирових суддів та суддів, що розглядають певне коло судових справ одноособово (судді першої інстанції).

На відміну від них, особи, що мають звання магістратів, мають право засідати у судах як одноособово, так і колегіально.

Відповідно до ст. 326 Органічного закону про судову владу, добір на посади суддів вищевказаних судів проводиться на конкурсній основі, в порядку, визначеному цим законом. При цьому, це правило не розповсюджується на Президентів (голів) зазначених судів, яких обирають шляхом відкритого голосування з числа суддів цих судів.

Не допускаються до конкурсу судді та магістрати, з моменту призначення яких на їх чинні посади пройшло менше двох років (або один рік – у разі примусового їх призначення на теперішню посаду).

При прийнятті рішення щодо призначення конкурсанта на посаду судді спеціалізованого суду перевага віддається судді, що має певну спеціалізацію під час навчання у школі суддів.

Крім цього, у судах певних рівнів існують особливості щодо представництва місцевих автономій.

Зокрема, у палатах з цивільних та кримінальних справ Вищих трибуналів правосуддя автономних територіальних одиниць кожна третя посада судді повинна бути зайнята відомими юристами з не менш ніж десятирічним стажем практики у цій автономній територіальній одиниці, які призначаються Генеральною радою судової влади за пропозиціями Законодавчої Асамблей (представницького органу автономної територіальної одиниці). На інші посади призначатимуться магістрати за пропозицією Генеральної ради судової влади з числа тих, хто 10 років має звання магістрата у цивільній або кримінальній юрисдикції, має спеціальні знання у галузі цивільного, провінціального або

спеціального права відповідної автономної територіальної одиниці.

Згідно зі ст. 414 Органічного закону про судову владу, судді та магістрати притягуються до дисциплінарної відповідальності у випадках та в порядку, передбаченому цим законом.

Відповідно до ст. 416, дисциплінарні проступки суддів та магістратів класифікуються як тяжкі, середньої тяжкості та незначні.

Враховуючи тяжкість дисциплінарного проступку, наявна градація строків давності притягнення до відповідальності за їх вчинення.

Так, за вчинення важкого дисциплінарного проступку строк давності складає два роки з моменту вчинення проступку, за вчинення проступку середньої тяжкості – один рік, за вчинення незначного дисциплінарного проступку – шість місяців.

Конкретні види дисциплінарних проступків, що класифікуються за ступенем їх тяжкості, закріплені ст.ст. 417-419 Закону.

Статтею 420 згаданого Закону передбачені наступні санкції за вчинення дисциплінарного проступку:

- попередження, що видається Президентом (головою) суду, в якому магістрат обіймає посаду судді;
- накладення штрафу за незначні проступки – у розмірі до 500 Євро, за проступок середньої тяжкості – від 501 до 6000 Євро;
- примусове переведення до суду або трибуналу, що знаходиться не менш ніж за 100 км від суду (трибуналу), в якому магістрат здійснював свої повноваження;
- призупинення в посаді на строк до трьох років;
- відставка із займаної посади.

Право накладення санкцій належить різним посадовим особам (державним органам) залежно від тяжкості дисциплінарного проступку. Так, право накладати попередження належить відповідному Президенту суду, в якому магістрат здійснює свої повноваження. Право накладення штрафу або штрафу з попередженням за незначні дисциплінарні проступки належить відповідним адміністративним палатам судів, в яких працює магістрат. Санкції, що застосовуються за проступки середньої тяжкості, має право накладати Дисциплінарна комісія Генеральної ради судової влади. У разі вчинення тяжкого дисциплінарного проступку, стягнення накладається за

рішенням пленарного засідання Генеральної ради судової влади за поданням Дисциплінарної комісії.

Литва. Згідно зі ст. 109 Конституції Литовської республіки (надалі – ЛР) правосуддя в ЛР здійснюється тільки судами. Суддя і суди при здійсненні правосуддя є незалежними. Судді при розгляді справ підкоряються тільки закону. Судом рішення виносяться від імені ЛР [201].

Судову систему ЛР утворюють Конституційний Суд, Верховний Суд Литви, Апеляційний Суд Литви, а також окружні та дільничні суди.

Для розгляду адміністративних, трудових, сімейних справ та справ інших категорій, відповідно до закону, можуть бути утворені спеціалізовані суди.

Суди з особливими повноваженнями в мирний час в Литовській Республіці утворюватися не можуть.

Конституція також регулює основні аспекти здійснення судової влади, зокрема вимоги до судді та порядок їх призначення, вимоги до незалежності та відповідні обмеження для суддів, процесуальні гарантії для суддів, підстави для звільнення суддів з посади, випадки процедури імпічменту для голів та суддів Верховного та

Апеляційного Судів Литви, а також окремі принципи судочинства.

Порядок утворення та компетенцію судів врегульовано Законом ЛР «Про суди» [201].

Верховний суд Литви, окружні та дільничні суди є судами загальної юрисдикції, що розглядають цивільні, кримінальні та адміністративні правопорушення. Апеляційний суд Литви є судом загальної юрисдикції, що розглядає цивільні та кримінальні справи.

Суд загальної юрисдикції може також винести рішення про законність окремого адміністративного акта в рамках цивільного судочинства.

Вищий адміністративний суд Литви і регіональні адміністративні суди є спеціалізованими судами, які розглядають справи, що виникають зі спорів, що виникають з адміністративних правовідносин.

Верховний суд Литви, Апеляційний суд Литви і Вищий адміністративний суд Литви діють на всій території Литовської Республіки.

Законом визначено повноваження та компетенцію кожної судової ланки.

Відповідно до нього, дільничні суди є судами першої інстанції по цивільних та кримінальних справах, а також у справах про адміністративні правопорушення та з питань виконання рішень та вироків.

До компетенції окружних судів належать розгляд окремих цивільних та кримінальних справ по першій інстанції, а також розгляд апеляційних скарг у справах за рішеннями дільничних судів.

Відповідно до ст. 21 Закону ЛР «Про суди», до юрисдикції Апеляційного Суду Литви належать повноваження з апеляційного перегляду справ за рішеннями, вироками, ухвалами та постановами окружних судів, а також розгляд заяв про визнання й виконання рішень іноземних та міжнародних судів і арбітражів в Литовській Республіці. Окрім цього, до компетенції Апеляційного Суду Литви належить апеляційний перегляд справ, розглянутих Вищим адміністративним судом Литви по першій інстанції.

Згідно зі ст. 20 вказаного Закону, Апеляційний Суд Литви очолює Голова, до складу суду входять палати з розгляду цивільних та кримінальних справ, що очолюються головами палат.

Верховний Суд Литви є єдиною касаційною інстанцією, що може переглядати остаточні рішення, обвинувальні вироки, ухвали, постанови (крім постанов у справах про адміністративні правопорушення) і постанови загальної юрисдикції. Верховний суд розглядає клопотання про відновлення провадження за закритими справами про адміністративні проступки.

Верховний суд формує єдину прецедентну практику загальної юрисдикції при тлумаченні і застосуванні законів та інших правових актів.

Відповідно до ст. 67 Закону ЛР «Про суди», до особи, що претендує на посаду судді Апеляційного суду Литви, встановлюється одна з вимог:

– наявність статусу судді, відомості про якого внесені до реєстру суддів;

– наявність наукового ступеню доктора соціальних наук в галузі права, що має 8 років досвіду роботи суддею та (або) 8 років педагогічного стажу (викладання права).

У свою чергу, для можливості отримання призначення на посаду судді окружного суду суддя, відомості про якого включені до реєстру суддів, що є кандидатами на посаду

суддів судів вищих інстанцій, суддя повинен мати стаж роботи дільничним суддею не менш, ніж п'ять років.

У результаті проведеного аналізу чинного законодавства Литовської республіки щодо вимог до кандидатів на посаду судді апеляційного суду встановлено, що перед тим, як суддю вносять до реєстру суддів-кандидатів на посаду судді вищестоящего суду, до нього висуваються вимоги, передбачені ст. 51 Закону ЛР «Про суди», що висуваються до кандидатів на посаду суддів дільничних судів, зокрема: мати громадянство Литовської республіки; мати бездоганну репутацію; мати вищу юридичну освіту; мати можливість отримати дозвіл на роботу з секретною інформацією; мати п'ять років юридичного досвіду; успішно скласти екзамен для кандидатів у судді; надати медичну довідку про стан здоров'я, що відповідає посаді судді.

Претендент направляє свої документи, що підтверджують його відповідність вимогам для кандидата на посаду дільничного судді, до Національної судової адміністрації, яка розглядає ці документи та організовує перевірку особи стосовно можливості надання їй доступу до державної таємниці.

У разі відповідності документів кандидата на посаду дільничного судді всім критеріям, останній направляється на здачу іспиту для кандидатів у судді, що проводиться Екзаменаційною комісією.

Положення про Екзаменаційну комісію та екзаменаційна програма затверджуються Радою суддів.

За результатами складання іспиту рішенням комісії особа визнається такою, що склала іспит кандидата на посаду судді, та зараховується до реєстру претендентів на вакантну посаду судді дільничного суду.

Перед набуттям посади особа, що призначена суддею, складає присягу Президентові Республіки або Сейму, після чого Президент Республіки або Голова Сейму вручає судді символ влади суддів – нагрудний знак з гербом Литовської держави.

Певні особливості має процедура відбору та призначення на посаду суддів Апеляційного суду.

Згідно зі ст. 72 Закону ЛР «Про суди», під час відбору, аналогічному процедурі відбору суддів окружних судів, Президент Республіки повинен отримати погодження Сейму Республіки при призначенні судді Апеляційного суду.

Відповідно до ст. 83 Закону ЛР «Про суди», приводом для порушення дисциплінарного провадження стосовно судді Комісією з суддівської етики та дисципліни є фактичні дані про вчинення ним проступку, що включає одну з обставин:

- дія, що принижує звання судді, а саме така, що зашкоджує авторитету суду, несумісна з честю судді та не відповідає вимогам Кодексу етики суддів;
- порушення інших вимог Кодексу етики суддів;
- недодержання встановлених законом обмежень у роботі судді або політичної діяльності суддів.

Коло суб'єктів звернення до Комісії з суддівської етики та дисципліни з приводу вчинення суддею дисциплінарного проступку та порушення дисциплінарного провадження стосовно нього не обмежено.

Після порушення матеріали дисциплінарного провадження передаються на розгляд Суду честі суддів, який здійснює дисциплінарне провадження і своїм рішенням може:

- пропонувати Президенту Республіки або Сейму звільнити суддю в порядку, встановленому цим Законом;

– пропонувати Президенту Республіки звернутися до Сейму з ініціативою про порушення процедури імпічменту судді.

При відмові Президента Республіки або Сейму від застосування заходів дисциплінарної відповідальності, запропонованих до вжиття, Суд честі суддів поновлює розгляд дисциплінарної справи і уповноважений прийняти рішення, яке відмовився приймати Президент або Сейм.

Ст. 87 Закону ЛР «Про суди» закріпила перелік санкцій, що має право накласти Суд честі суддів на суддю в разі ухвалення рішення про накладення дисциплінарного стягнення. Ними є: зауваження; догана; сувора догана.

Виключними санкціями, що можуть накладатись на суддів за результатами розгляду дисциплінарного провадження, є звільнення судді та імпічмент.

Відповідно до ст. 90 згаданого закону, випадками звільнення судді є вчинення ним дій, що принижують звання судді, а також набрання законної сили обвинувального вироку стосовно судді.

Суддя Апеляційного суду звільняється з посади Президентом Республіки за погодженням із Сеймом.

Процедура імпічменту застосовується лише стосовно суддів Верховного та Апеляційного судів Литви, порушується Президентом республіки перед Сеймом за грубі порушення суддею Конституції ЛР, порушення присяги, а також у разі вчинення суддею злочину. З моменту порушення процедури імпічменту Сеймом повноваження судді призупиняються до прийняття Сеймом рішення по суті. Якщо Сейм не виносить рішення про імпічмент, повноваження судді поновлюються та йому виплачується суддівська винагорода за час призупинення його повноважень.

Рішення Суду честі суддів і окремі думки членів Суду честі у дисциплінарних провадженнях публікуються в окремому розділі веб-сайту Національної судової адміністрації без шкоди для захисту персональних даних, а також підлягають іншим обмеженням і заборонам, передбаченим законодавством.

Проведеним аналізом досвіду країн Європейського регіону – Португалії, Іспанії та Литви встановлено, що нормативне регулювання основних елементів структури судової влади країн західної та центральної Європи мають схожі риси з національним законодавством.

Як правило, суди країн Європейського союзу утворюють три ланкову систему судів, в якій перша ланка – це районні, міжрайонні, міські суди, друга ланка – обласні, суди міст-столиць.

Майже в усіх розглянутих країнах Європи для судді, що бажає зайняти посаду у вищестоящому суді, передбачено проведення певних конкурсних процедур. Зазвичай, це конкурс на зайняття вакантної (або такої, що вивільняється) посади судді суду другої (апеляційної) інстанції, в якому, залежно від законодавства певних країн, можуть брати участь як професійні судді, що мають нормативно регламентований мінімальний стаж роботи на посаді судді суду першої інстанції, так і «зовнішні» кандидати: особи, які мають нормативно визначений досвід в юридичній професії, напряду не пов'язаний зі здійсненням правосуддя.

У всіх розглянутих країнах Європи якісний склад органів, що провадять дисциплінарне розслідування (розгляд дисциплінарної скарги) та безпосередньо заслуховують матеріали дисциплінарної справи з ухваленням рішення по суті, суттєво різниться. Тим самим забезпечується об'єктивність та виключаються елементи можливого процесу «консервації» складу представників

судової влади через реальний вплив на неї представників юридичних професій, як правило, нерозривно пов'язаних із діяльністю щодо захисту прав людини і громадянина.

Незважаючи на досить щільне територіальне сусідство держав регіону та наявність певних правових інститутів, що спрямовані на їх інтеграцію, у їх системах судової влади є суттєві особливості, що стосуються насамперед процедури з проходження конкурсів на зайняття вакантних місць суддів та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності

3.2. Досвід країн американського континенту з апеляційного перегляду судових рішень в цивільному та кримінальному судочинстві

Досвід країн, розташованих на континентах Південної та Північної Америк, при формуванні та встановленні судових систем є досить унікальним, не схожим на країни Європи. Насамперед, на формування їх систем відправлення правосуддя суттєво вплинув, з одного боку,

релевантний досвід країн-метрополій (в минулому), з іншого – прагнення до створення власної моделі, позбавленої недоліків судових систем цих країн.

Окремим питанням досвіду країн Північної Америки у влаштуванні національних судових систем приділялась увага вітчизняних вчених, зокрема П.В. Вовк, Н.С. Слободяник [21; 142].

Водночас, комплексні вітчизняні дослідження цієї тематики наразі відсутні. При цьому позитивний досвід улаштування судових систем країн регіону заслуговує на аналіз.

США. Відповідно до ст. III Конституції Сполучених штатів Америки, судова влада Сполучених Штатів надається одному Верховному суду і такій кількості нижчестоящих судів, яке Конгрес може, у разі потреби, встановити і заснувати.

Судді як Верховного, так і нижчих судів займають свої посади, поки їх поведінка залишається бездоганною, і у встановлений час отримують за свою службу винагороду, яку не може бути зменшено під час перебування їх на посаді.

Відповідно до закону США «Про судоустрій», у США паралельно функціонують два рівні судів, а саме суди штатів та суди федерального рівня [212].

Основною межею для відокремлення юрисдикції цих судів є нормативне регулювання правовідносин, з яких виникають юридичні спори.

Так, до компетенції федеральної судової системи належать спори з питань, що врегульовані федеральними законами (United States Code, який є, в свою чергу, продуктом кодифікації всього чинного федерального законодавства США – United States Statutes at Large) та Конституцією США.

Федеральні суди вирішують справи, які стосуються уряду США або його посадових осіб, конституції США або федеральних законів, або суперечки між штатами або між США та іноземними урядами. Ієрархію федеральних судів США очолює Верховний суд, нижче знаходяться апеляційні суди, загальні федеральні суди та спеціалізовані федеральні суди.

Судові системи штатів наділені юрисдикцією розглядати судові справи, що впливають з

правозастосування законодавства штатів (за винятком федерального законодавства).

Оскільки метою цього дослідження є аналіз певних аспектів правового статусу судів, юрисдикція яких розповсюджується на територію всієї держави або судові справи виникають з правовідносин, що регулюються загальнодержавними джерелами юридичних норм, розглянемо правовий статус апеляційних судів федеральної судової системи США.

У федеральній судовій системі США апеляційні суди діють як окружні апеляційні суди, організовані за 11 територіальними апеляційними округами, а також апеляційним судом округу Колумбія. До компетенції кожного з цих федеральних апеляційних судів належить розгляд апеляцій на рішення окружних судів, що функціонують у межах відповідного округу [212].

Окрім 12 федеральних апеляційних судів, до апеляційної інстанції федеральної судової системи входить також Апеляційний суд Федерального округу, який має виключну юрисдикцію на розгляд апеляцій на рішення спеціалізованих судів, таких як Суд США з міжнародної торгівлі (U.S. Court of International Trade) та Суд США з

адміністративних скарг (U.S. Court of Federal Claims). Цей суд забезпечує спеціалізований апеляційний нагляд за вирішенням справ у сферах, що виходять за межі загальної юрисдикції окружних судів [212]

В апеляційному порядку рішення переглядаються колегією федерального апеляційного суду із трьох суддів. Апеляційний суд не заслуховує додаткових доказів і, як правило, повинен прийняти фактичні висновки, встановлені судом першої інстанції. Якщо необхідне додаткове встановлення фактів, апеляційний суд може направити справу до суду першої інстанції або адміністративного органу в межах компетенції. Однак у більшості випадків така передача справи не є потрібною, і апеляційний суд або підтверджує або скасовує рішення суду нижчої інстанції або органу у письмовій формі або у своєму висновку.

У випадках, що мають надзвичайно важливе значення, апеляційний суд може проголосувати про засідання у форматі «en banc» для перегляду рішень колегії з трьох суддів. Під час засідання «en banc» усі апеляційні судді цього суду, як правило, збираються разом для повторного розгляду справи. Потім суд у повному складі або затвердить, або скасує рішення колегії рішенням «en banc».

Найбільші апеляційні суди можуть розділитися на дві групи, що працюють однаково у форматі «en banc».

На суддів федеральних апеляційних судів розповсюджується дія Статті III Конституції США, згідно з якою вони призначаються Президентом США і повинні бути затверджені Сенатом. Судова влада не відіграє жодної ролі в політичному процесі навколо висування чи затвердження суддів. Основним критерієм призначення на посаду федерального судді є загальна кар'єра та академічні досягнення людини. Кандидатам у судді не проводяться іспити. Навпаки, особа, яка прагне отримати статус судді, повинна заповнити довгий перелік форм (анкет), в яких детально викладені її особисті кваліфікації та досягнення в кар'єрі, включаючи такі питання, як академічний досвід, досвід роботи, публікації, результати інтелектуальних розробок, розглянуті судові справи та зовнішня діяльність. Кандидати також підлягають ґрунтовним співбесідам, дослідженням їх попередньої діяльності та подальшим опитуванням до їх висування.

Кандидати, як правило, обираються президентом із списку кандидатів, який надається сенаторами або іншими

посадовими особами в штаті, в якому має відбутися призначення особи.

Судді федеральних апеляційних судів призначаються Президентом, як правило, з числа видатних практикуючих юристів, суддів нижчого федерального суду, суддів судів штатів або професорів права, які проживають у районі чи окрузі, на який розповсюджується юрисдикція суду.

Після призначення суддям цієї категорії Статтею III Конституції США надається два ключові засоби захисту – довічне призначення та гарантія того, що їх заробітна плата не зменшиться під час перебування на посаді.

Захист Конституції обмежує політичний тиск на судову владу і надає суддям певний захист, коли вони видають непопулярні рішення.

Федеральні судді не повинні проходити жодних судових підготовок або навчань до їх призначення. Судді можуть взяти участь у програмах орієнтації на основні юридичні теми, мистецтво суддівства, та розпочати розгляд справ незабаром після їх призначення. Професійна орієнтація призначених суддів та інші програми юридичної освіти фінансуються Федеральним судовим центром (FJC), основним ресурсом для досліджень та підготовки кадрів

судової влади. FJC також розробляє ряд спеціальних програм, спрямованих на вивчення нового законодавства, розвиток судової практики та конкретні судові навички, часто спільно з юридичними факультетами.

Дисциплінарні механізми розгляду та проведення розслідування у рамках дисциплінарного провадження стосовно судді федерального апеляційного суду округу врегульовано Главою 16 Частини I Тому 28 Кодексу США [213].

Згідно з параграфом 351 вказаного Тому 28 Кодексу США, будь-яка особа, яка вважає, що суддя вчинив неналежну поведінку, що заважає ефективному та оперативному веденню справи судів, або що суддя не може виконувати всі обов'язки щодо правосуддя через фізичні або психічні вади, може подати скаргу до секретаріату апеляційного суду округу, де засідає суддя. Переважна більшість скарг фактично відхиляється. Якщо голова суду не відхиляє скаргу, він або вона повинен призначити спеціальну комісію суддів для вивчення тверджень та підготовки письмового звіту та рекомендацій судовій раді округу.

Після розгляду звіту спеціальної комісії рада округу уповноважена проводити подальше розслідування тверджень або вживати відповідних заходів, включаючи:

- прохання про звільнення судді добровільно;
- відсторонення судді від його обов'язків щодо здійснення судочинства (тим самим створюючи вакансію в суді);
- наказ не передавати наступні справи, що надходять, на розгляд цьому судді на тимчасовий період;
- винесення публічної чи приватної догани судді;
- вжиття будь-яких інших дій за необхідності.

Якщо судова рада визначить, що суддя міг брати участь у злочинних діях або що скарга не підлягає вирішенню радою, вона повинна направити це питання на розгляд Судової конференції США. Судова конференція США може проголосувати за передачу цього питання Конгресу для можливого провадження процедури імпічменту та зняття судді з посади. На практиці імпічмент та відсторонення від посади є рідкісними подіями і, як правило, зарезервовані для ситуацій, коли суддя вже був засуджений за тяжке кримінальне правопорушення.

Таким чином, судді федеральних апеляційних судів, на яких розповсюджуються гарантії незалежності, передбачені Статтею III Конституції США, можуть бути відсторонені від посади лише за тяжкі кримінальні правопорушення та проступки Конгресом США через процес імпічменту. Водночас судді можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочинні дії під час перебування на посаді.

Перу. Стаття 139 Конституції Республіки Перу (надалі – РП) проголошує незалежність судової системи. Національна рада правосуддя, що відповідає за добір та призначення суддів усіх інстанцій (крім мирових суддів), не підконтрольна ані виконавчій, ні законодавчій гілкам влади. Вона обирається на 5 років Верховним судом, колегією адвокатів Верховного суду, колегіями адвокатів країни, ректорами державних та приватних університетів (по одному представнику), а також професійними асоціаціями (два представника) [186].

Відповідно до положень Органічного закону про судову владу, вищим органом судової влади є Верховний суд. Члени Верховного суду призначаються Національною юридичною радою на п'ять років. Зі свого складу судді

обирають Голову строком на один рік, який офіційно вважається головою судової системи [200].

Існують також 28 вищих судів (юрисдикція кожного розповсюджується на судовий округ, який, як правило, співпадає з регіоном країни) і суди першої інстанції (їх юрисдикція поширюється на провінцію). Нижчий рівень складають мирові судді, які обираються населенням муніципального округу.

Згідно зі ст. 36 вищевказаного Закону, юрисдикція вищих судів розповсюджується на судовий округ. До складу кожного вищого суду входять декілька спеціалізованих палат з розгляду судових справ, як правило, за апеляційною інстанцією, а також за виключною підсудністю певних категорій судових справ.

Особливості функціонування вищих судів округу врегульовано відповідними Регламентами, окремо для вищих судів, до складу яких входить менше шести палат, та для вищих судів, до складу яких входить більше шести палат, затвердженими Виконавчою Радою судової влади [208].

До складу вищого суду округу входить його Голова, судді-члени спеціалізованих палат з розгляду судових справ

(як правило, це палати з розгляду цивільних, кримінальних, трудових, аграрних, сімейних судових справ).

Вимоги до судді вищого суду округу республіки складаються з базових вимог, що пред'являються до мирового судді. В подальшому, для проходження кар'єри судді у зв'язку з підвищенням його посади до судів вищих інстанцій вимоги стають жорсткішими.

Питання кар'єри судді врегульовано Законом РП «Про судову кар'єру» [199].

Відповідно до вимог ст. 4 вказаного Закону, до кандидатів на посаду судді застосовуються загальні вимоги, зокрема: бути народженим у Перу, мати національне громадянство; мати титул (освіту) юриста; не мати судимість за навмисний злочин; не перебувати у стані банкрутства; не мати фізичних або психічних вад, що перешкоджають роботі судді; не мати дисциплінарних стягнень за суттєві дисциплінарні проступки; не суміщати діяльність судді із іншими видами діяльності.

Для суддів вищих судів передбачені додаткові загальні вимоги, зокрема:

– вік – старше 35 років;

- стаж суддею спеціалізованого суду мінімум 5 років або стаж викладання юридичних дисциплін в університеті більше 10 років;

- успішне проходження підвищення кваліфікації на курсах Національної ради магістратури;

- отримання рекомендації Комісії з Оцінювання після проходження курсів Академії магістратури.

Органом, що відповідає за процес добору та підвищення посади судді, є Національна Рада магістратури.

Процес добору (підвищення посади судді) включає в себе наступні етапи: публічне оголошення конкурсу; відбір претендентів; проведення конкурсу; участь у програмах професійної підготовки; призначення на посаду.

Процедура відбору претендентів на посаду судді включає в себе складання письмового іспиту на знання законодавства, перевірку професійних кваліфікацій, перевірку психологічного та психометричного спрямування, співбесіду.

Претендент допускається до проходження наступного етапу лише у разі проходження попереднього.

За загальним правилом, для кандидатів на посаду мирових суддів та суддів спеціалізованих судів підсумкова

оцінка за результатами процедури добору на посаду судді складається з наступних результатів: 50 відсотків – за складання іспиту на знання законодавства; 25 відсотків – за складання іспиту на перевірку професійних кваліфікацій; 25 відсотків – за результатами співбесіди.

Процес відбору кандидатів на посаду суддів Вищих судів має певні особливості.

Для кандидатів на посаду суддів Вищих судів зміст письмового екзамену щодо перевірки професійних кваліфікацій має відмінності. До нього входить підготовка судового рішення по суті, по процедурних моментах, особлива думка судді по судових справах, реальних або змодельованих.

На підсумкову оцінку за результатами процедури відбору на посаду судді вищих судів впливають оцінки за такими пропорціями: 40 відсотків – за складання іспиту на знання законодавства; 40 відсотків – за складання іспиту на перевірку професійних кваліфікацій; 20 відсотків – за результатами співбесіди.

Таким чином, на процес відбору кандидатів у судді вищих судів більш значний вплив мають навички претендента до практичної діяльності судді.

За результатами процедури добору Національна Рада магістратури на пленарному засіданні обирає одного з трьох кандидатів на посаду судді вищого суду округу, що мають найвищу підсумкову оцінку за результатами проходження конкурсного відбору.

Процедура дисциплінарного провадження стосовно суддів закріплена Розділом V Закону «Про судову кар'єру».

Згідно з вказаним розділом, дисциплінарні проступки поділяються на легкі, суттєві та особливо тяжкі. Крім цього, законом визначена досить ґрунтовна їх класифікація.

Санкції за дисциплінарні порушення накладаються відповідно до їх тяжкості та фіксуються в особовій справі судді. До їх видів належать:

- зауваження: запис у письмовій формі фіксується в особовій справі судді;
- штраф: сплата стягнення у грошовій формі у максимальному розмірі до 10 відсотків щомісячної суддівської винагороди;
- призупинення повноважень судді: стягнення у формі відсторонення судді від здійснення правосуддя без збереження суддівської винагороди на строк від 15 днів до 6 місяців;

– звільнення: стягнення застосовується за особливо тяжкий дисциплінарний проступок або при набранні чинності обвинувального вироку стосовно судді. Звільнений суддя не зможе приймати участь у доборі на посаду судді.

Зауваження застосовується за дисциплінарні легкі порушення. У разі їх повторності застосовуються стягнення у вигляді штрафу.

За суттєві порушення застосовуються стягнення у вигляді штрафу або призупинення повноважень судді на строк від 15 днів до трьох місяців.

Особливо тяжкі дисциплінарні порушення караються призупиненням повноважень судді на строк від чотирьох до шести місяців або звільненням.

Процедура дисциплінарного провадження стосовно судді може бути ініційована контролюючим органом (для Вищих судів округів – окружним офісом Управління магістратури) за запитом зацікавленої сторони, за розпорядженням органу судової влади, а також за вмотивованою вимогою Міністерства юстиції.

Безпосередньо процедури дисциплінарного провадження передують процедура розслідування, що включає в себе попередній розгляд фактів та обставин, які

можуть свідчити про наявність у діях судді складу дисциплінарного проступку.

У разі визнання звернення щодо вчинення суддею дисциплінарного проступку таким, що є необґрунтованим, ініціатор звернення повинен виплатити штраф у розмірі 4 Референсних процедурних одиниць (умовна розрахункова одиниця, на 2020 рік складає 4300 перуанських солей – приблизно \$1720).

Колумбія. Згідно зі ст. 228 Конституції Республіки Колумбія, відправлення правосуддя є державною функцією. Рішення суду є незалежними, підпорядковуються лише закону.

Відповідно до ст. 11 Закону Республіки Колумбія «Про відправлення правосуддя», судова гілка влади складається з судів чотирьох юрисдикцій, Офісу генерального прокурора та Вищої Ради судової влади [191].

Суди здійснюють правосуддя за чотирма юрисдикціями: загальна, адміністративна, конституційна, мирові судді.

Вертикаль судових органів загальної юрисдикції складається з місцевих судів, Вищих окружних судів (трибуналів), а також Верховного суду.

Згідно з третім розділом вказаного закону, Верховний суд є найвищим судом загальної юрисдикції, членами якого є двадцять три магістрати (судді), які обираються одним і тим же органом на окремі періоди по вісім чоловік зі списків більше п'яти кандидатів, які відповідають конституційним вимогам, на кожну вакансію, які рекомендуються Адміністративною палатою Вищої ради судової влади.

Верховний суд виконує свої функції у складі п'яти палат, до складу яких входять: Пленум, що складається з усіх суддів органу; Урядова палата, що складається з президента, віце-президента і голів кожної зі спеціалізованих палат; цивільна й аграрна касаційна палати в складі семи суддів; касаційна палата по трудових спорах у складі семи суддів і касаційна палата у кримінальних справах з дев'яти суддів.

Вищі суди округів створюються Адміністративною палатою Вищої ради судової влади для виконання функцій, визначених процесуальним законом, в кожному судовому окрузі. До їх штату входять судді, кількість яких визначається Адміністративною палатою Вищої ради судової влади, яка в будь-якому випадку не може бути меншою за трьох суддів.

Вищі суди округів здійснюють свої функції через Пленум, що складається з усіх суддів, Урядову палату, спеціалізовані палати і інші палати з непарним числом суддів відповідно до закону.

Пленум Вищого суду округу виконує наступні адміністративні функції:

- обирає суддів відповідного судового округу зі списків, підготовлених Адміністративною палатою відповідної Секційної ради судової влади, відповідно до судової кар'єри;

- обирає президента та віце-президента (голову суду та його заступника), а також відповідних співробітників відповідно до закону;

- оцінює фактор якості при кваліфікації суддів відповідного округу.

Юрисдикція Вищих судів округів визначена у процесуальних кодексах Колумбії.

Зокрема, за ст. 34 Кримінально-процесуального кодексу Колумбії, палати з розгляду кримінальних справ Вищих судів округів здійснюють:

– розгляд апеляцій: на постанови та вироки по першій інстанції, постановлені місцевими судами та рішення муніципальних суддів.

– розгляд по суті: стосовно суддів місцевих судів, муніципальних суддів, місцевих прокурорів, посадових осіб місцевого самоврядування у разі вчинення ними злочинів, пов'язаних із виконанням ними посадових обов'язків;

– перегляд вироків, постановлених місцевими або муніципальними суддями відповідного округу, а також перегляд судових заборон, ухвалених під час розслідування злочинів, що підпадають під їх юрисдикцію;

– визначення юрисдикції місцевих судів;

– розгляд апеляцій на рішення суду першої інстанції з питань виконання покарань [181].

Також, за ст. 15 Процесуального кодексу з трудових прав то соціального забезпечення Колумбії, палати з розгляду трудових спорів Вищих судів округів розглядають:

– апеляції на рішення, передбачені цим кодексом, ухвалені по першій інстанції;

– звернення щодо скасування рішень арбітражних судів щодо рішень про спори юридичного характеру;

- консультування у випадках, визначених цим кодексом;
- апеляції на факти або обставини, що виключають апеляцію або скасування судового рішення;
- вирішення спорів про компетенцію між місцевими судами одного округу;
- апеляції на рішення, постановлені місцевими судами з розгляду трудових спорів [184].

Таким чином, основними компетенціями Вищих судів округів загальної юрисдикції є розгляд апеляцій на рішення судів, постановлених судами першої інстанції, а також вирішення спорів з юрисдикції місцевих судів. Інші особливості компетенції Вищих судів округів передбачені відповідними процесуальними кодексами.

Особливості процедури дисциплінарного провадження стосовно суддів Вищих судів округів передбачено Розділом IV Закону «Про відправлення правосуддя».

Державними органами, уповноваженими на проведення дисциплінарного провадження стосовно суддів Вищих судів округів, є Секційні комісії судової дисципліни, які є підрозділами Національної комісії з судової дисципліни Колумбії, що виконують повноваження

дисциплінарних юрисдикційних палат секційних рад судової влади, основні функції яких врегульовано ст. 114 вищевказаного Закону.

Відповідно до ст. 2 Внутрішнього Регламенту Національної комісії з судової дисципліни, до повноважень Пленуму Національної комісії з судової дисципліни, у тому числі, належить здійснення дисциплінарного провадження стосовно посадових осіб судової влади (до їх переліку входять судді рівнем від місцевих судів до вищих судів округів загальної та адміністративної юрисдикції) [205].

Відповідно до ст. 8 зазначеного Внутрішнього регламенту, Голова Національної комісії з судової дисципліни може делегувати певні повноваження Пленуму Національної комісії з судової дисципліни її територіальним підрозділам, секційним комісіям судової дисципліни.

Серед основних функцій Національної комісії з судової дисципліни необхідно виокремити наступні:

- розгляд по першій інстанції дисциплінарних проваджень стосовно суддів та адвокатів щодо дисциплінарних проступків, вчинених на території під їх юрисдикцією;

– врегулювання юрисдикційних конфліктів між суддями або прокурорами та інспекторами поліції, що виникають у межах юрисдикції Секційної комісії;

– усунути перепони та проблеми, що виникають у ході роботи суддів Секційної комісії.

Процедура притягнення судді до дисциплінарної відповідальності передбачена Загальним дисциплінарним кодексом, введеним у дію Законом від 05.02.2002 № 734 [205].

У разі, якщо після отримання відомостей про вчинення суддею дисциплінарного проступку, існують сумніви щодо існування події вчинення дисциплінарного проступку, призначається попереднє розслідування. Метою попереднього розслідування є ідентифікація особи, що могла вчинити проступок, установлення події поведінки, що може містити склад дисциплінарного проступку. Попереднє розслідування закінчується припиненням розслідування або рішенням про початок дисциплінарного провадження.

Проведення дисциплінарного провадження передбачено Розділом III та IX вказаного кодексу та вона є публічною.

Коло суб'єктів, що мають право ініціації процедури дисциплінарного провадження, не обмежено. Зокрема, процедура дисциплінарного провадження може бути розпочата за анонімним зверненням, якщо зміст такого звернення відповідає нормам законодавства щодо повноти та обґрунтованості фактів та обставин, що свідчать про можливе вчинення суддею дисциплінарного проступку.

У разі наявності підстав уповноважена посадова особа розпочинає процедуру дисциплінарного провадження.

Термін дисциплінарного провадження не повинен перевищувати шести місяців з дня відкриття дисциплінарного провадження. Термін може бути збільшений до третини вказаного строку у разі наявності у діях судді складів декількох дисциплінарних проступків або у разі наявності декількох осіб, причетних до вчинення дисциплінарного проступку.

Особливістю притягнення до дисциплінарної відповідальності судді є її обов'язковість навіть у разі, якщо на час порушення дисциплінарного провадження його вже звільнено з державної служби. При цьому, відомості про накладення такого стягнення реєструються у Генеральній прокуратурі та повідомляються до органу, в якому

службовець обіймав посаду, для внесення запису до особової справи.

Дисциплінарне провадження може бути припинено на будь-якій стадії, коли встановлено, що дисциплінарного проступку не вчинялось або поведінка судді не утворювала складу дисциплінарного проступку, посадова особа, що провадить дисциплінарне провадження, вносить вмотивоване рішення про припинення дисциплінарного провадження.

Під час проведення дисциплінарного провадження особа, що обґрунтовано підозрюється у вчиненні серйозного або дуже серйозного дисциплінарного проступку, може бути тимчасово відсторонена від здійснення правосуддя. Термін тимчасового відсторонення складає три місяці та може бути продовжений на той самий строк.

Якщо підстави, що свідчать про необхідність застосування тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, зникають, особа, що його застосувала, або її безпосередній керівник можуть скасувати цей захід.

У разі закриття процедури дисциплінарного провадження або визнання судді невинуватим у вчиненні

дисциплінарного проступку, у разі застосування до нього тимчасового відсторонення від здійснення правосуддя, він має право на матеріальну компенсацію недоотриманої суддівської винагороди.

За результатами проведеної процедури дисциплінарного провадження особа, що його проводила, на підставі зібраних доказів у разі наявності підстав складає обґрунтований висновок про підтвердження факту вчинення суддею Вищого суду округу дисциплінарного проступку та пропонує види дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані, після чого направляє висновок Секційній комісії для розгляду на засіданні дисциплінарної палати, а також направляє копію висновку особі, щодо якої проводилась процедура дисциплінарного провадження.

Статтею 42 вказаного Кодексу передбачено види дисциплінарних проступків: дуже серйозні; серйозні; легкі.

При цьому, важливу роль відіграє суб'єктивна сторона проступку: вчинення дуже серйозного дисциплінарного проступку з необережності вважається серйозним проступком, тобто менш тяжким.

Кодексом визначено види дисциплінарних стягнень, серед яких:

- звільнення за дуже серйозні проступки, що містять ознаки шахрайства;
- відсторонення від посади як виключна міра покарання за умисні серйозні проступки;
- відсторонення від посади як стягнення за серйозні проступки;
- штраф за дрібні проступки, пов'язані з шахрайством;
- письмове попередження за легкі проступки.

Кодексом зафіксовано всі можливі наслідки застосування конкретних санкцій.

Проаналізувавши досвід функціонування судів другої (апеляційної) інстанції у країнах американського континенту: США, Перу, Колумбії, з точки зору встановлення релевантного досвіду для імплементації до національного законодавства, ми дійшли наступних висновків.

1. У країнах федеративного типу, зокрема в США, паралельно функціонують дві гілки судової влади, у складах яких існують суди, наділені компетенцією з перегляду ухвалених судових рішень. Апеляційні суди у федеральній судовій системі функціонують як окружні апеляційні суди відповідно територіальних апеляційних округів, а також Апеляційний суд Федерального округу, що має виключну

компетенцію на розгляд апеляцій на рішення спеціалізованих судів. Компетенція апеляційних судів країн унітарного типу передбачена законодавством держави, що обов'язкове для виконання на всій території, до юрисдикції федеральних апеляційних судів належить перегляд судових рішень, постановлених на підставі федерального законодавства, виконання якого обов'язкове всіма суб'єктами федерації. Основним критерієм призначення на посаду федерального судді в США є загальна кар'єра та академічні досягнення людини. Кандидатам у судді не проводяться іспити. Таким чином, на процедуру призначення суддів федеральних судів існує вплив політичних груп, що представлені в органах, уповноважених на здійснення процедур відбору суддів для призначення на ці посади.

Законодавство унітарних країн американського континенту передбачає допуск до участі у конкурсі на посаду суддів другої (апеляційної) інстанції як суддів, що мають стаж судді першої ланки (процедура переведення судді), так і зовнішніх кандидатів за умови їх відповідності законодавчим вимогам щодо юридичного стажу, досвіду, наукових здобутків тощо (процедура добору). Процедура

відбору суддів судів другої інстанції включає в себе процедури складання іспитів та співбесіди.

У законодавстві країн американського континенту процедура притягнення судді до дисциплінарної відповідальності складається з відокремлених самостійних етапів, зокрема: прийняття та первинний розгляд дисциплінарної скарги, дисциплінарне розслідування та розгляд матеріалів дисциплінарного розслідування на засіданні колективного органу, який ухвалює остаточне рішення по суті. Суттєвими особливостями цих процедур у кожній країні є коло осіб, що мають право подати дисциплінарну скаргу стосовно судді, коло посадових осіб (органів, як правило, суддівського самоврядування або їх окремих структурних підрозділів), які уповноважені розглядати отримані дисциплінарні скарги та проводити їх первинний розгляд або дисциплінарне розслідування, а також рівень органу суддівського самоврядування, який правомочний виносити рішення про накладення дисциплінарного стягнення на суддю. В окремих країнах рішення органу суддівського самоврядування потребує санкціонування органів державної влади (наприклад, парламенту або президента держави). Крім цього, в деяких

країнах на законодавчому рівні закріплено класифікацію тяжкості дисциплінарних проступків та системи кореспондуючих ним дисциплінарних стягнень.

3.3. Нормативне забезпечення перегляду справ першої інстанції у країнах центральної Азії

Окремим аспектам нормативного регулювання судової влади у країнах пострадянського простору, зокрема країн центральної Азії, присвячені наукові праці правознавців, серед яких С.В. Глущенко, А.А. Маткасимов, Р.Р. Абдирасулов, Х.М. Гафуров, Х.М. Мирзамонзода [33; 77].

Киргизія. Відповідно до ст. 94 Конституції Киргизької Республіки (надалі – КР), правосуддя в Киргизькій Республіці здійснюється тільки судом. Судова владна діяльність забезпечується за допомогою конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного та інших форм судочинства, передбачених законом [58].

Судова система Киргизької Республіки встановлюється Конституцією і законами, складається з Конституційного суду, Верховного суду та місцевих судів.

Згідно зі ст. 3 Закону КР «Про Верховний суд Киргизької Республіки та місцеві суди», Верховний суд і місцеві суди становлять єдину систему судів, які здійснюють правосуддя у цивільних, кримінальних, адміністративних, економічних та інших передбачених законами справах [108].

Відповідно до ст. 25 вищевказаного Закону, Систему місцевих судів складають: суди першої інстанції (районні суди, районні суди в місті, міські суди, міжрайонні суди); суди другої інстанції (обласні суди, Бішкекський міський суд).

Суд другої інстанції:

- здійснює перегляд судових актів судів першої інстанції, що не набрали законної сили, в апеляційному порядку;
- здійснює перегляд судових актів судів першої інстанції, що набрали законної сили, в касаційному порядку;
- переглядає за нововиявленими обставинами прийняті ним судові акти у випадках, передбачених процесуальними законами;

– веде діловодство, вивчає та узагальнює судову практику, веде облік руху справ і термінів їх розгляду в суді, забезпечує зберігання судових матеріалів, веде судову статистику;

– здійснює інші повноваження відповідно до законодавства Киргизької Республіки.

Для розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних, економічних та інших справ у суді другої інстанції утворюються відповідні судові колегії.

Персональний склад судових колегій обирається на зборах суддів суду другої інстанції з урахуванням спеціалізації.

Голова суду другої інстанції у необхідних випадках має право залучати суддів однієї судової колегії для розгляду справ в іншій судовій колегії.

Заступники голів судів другої інстанції є за посадою головами судових колегій [29; 51].

Справи в судових колегіях суду другої інстанції розглядаються у складі трьох суддів в порядку і відповідно до процесуальних законів.

Судова колегія здійснює: в якості апеляційної інстанції судових актів судів першої інстанції, що не набрали законної

сили; в якості касаційної інстанції – судових актів судів першої інстанції, що набрали законної сили [29; 51].

Відповідно до Глави 4 Конституційного Закону КР «Про статус суддів Киргизької Республіки», суддею місцевого суду може бути громадянин Киргизької Республіки не молодше 30 років і не старше 65 років, який має вищу юридичну освіту за спеціальністю «Юриспруденція» або вищу освіту за напрямом підготовки «Юриспруденція» з присвоєнням академічного ступеня «магістр» за наявності академічного ступеня «бакалавр» за відповідним напрямом і стаж роботи з юридичної професії не менше п'яти років.

При цьому, до стажу роботи за спеціальністю зараховується час роботи на посадах, зайняття яких вимагає обов'язкової наявності вищої юридичної освіти.

Відбір кандидатів на заміщення посади, що вивільняється, або вакантної посади судді місцевого суду здійснюється Радою з відбору суддів на конкурсній основі.

Судді місцевих судів призначаються Президентом за поданням Ради з відбору суддів в перший раз строком на 5 років, а в подальшому – до досягнення граничного віку. Порядок подання та призначення суддів місцевих судів визначається конституційним законом.

З метою нормативної регламентації процедури конкурсного відбору рішенням Ради суддів КР від 20.02.2019 затверджено Положення про порядок проведення конкурсного відбору з кандидатами на посаду судді Киргизької Республіки [92].

Особи, які претендують на зайняття посади судді Верховного суду КР, Конституційного суду КР, місцевого суду КР, проходять конкурсний відбір.

Конкурсний відбір здійснюється на принципах незалежності, відкритості, доступності, рівності і колегіальності.

Відповідно до Положення про проходження навчання претендентів на посади суддів Киргизької республіки, затвердженого рішенням Ради суддів КР та погодженого Головою Верховного суду КР, особи, які претендують на заміщення посади суддів і не мають стажу суддівської роботи, а також особи, які мають суддівський стаж роботи, у яких при цьому термін перерви між подачею заяви на участь в конкурсі і звільненням особи від посади судді або припиненням повноважень судді перевищує десять років, повинні мати сертифікат за підсумками навчання у Вищій школі правосуддя [101].

За результатами навчання у Вищій школі правосуддя, слухачами складається кваліфікаційний екзамен, що проводиться за екзаменаційними білетами, в кожен з яких входить 3 питання з різних галузей права і 2 завдання з судової практики.

Згідно зі ст. 21-1 Конституційного закону КР «Про статус суддів Киргизької Республіки», конкурсний відбір – це процес, який здійснюється незалежним колегіальним органом – Радою з відбору суддів з метою виявлення осіб, які мають високий рівень юридичних знань, що відповідають вимогам до особистості судді, кваліфікації та поведінки для подання їх на посади суддів Верховного суду, Конституційного суду і місцевих судів [120].

Конкурсний відбір здійснюється шляхом проведення співбесіди для визначення важливих професійних і вольових якостей.

Особи, чиї документи на участь в конкурсі на заміщення вакантної посади судді місцевого суду прийнято, включаються в список претендентів. Список претендентів опубліковується в державному друкованому органі Киргизької Республіки і на інтернет-сайті Ради з відбору суддів не пізніше сорока днів з дня публікації оголошення

про конкурс для отримання відгуків про професійні та моральні якості претендентів.

Кандидат дає письмову згоду на прослуховування своїх телефонних переговорів в разі призначення його суддею.

Кандидат має право додатково надати результати проходження ним поліграфологічного дослідження. Порядок оцінки їх результатів визначається Радою суддів.

Кандидати, які отримали найбільшу кількість балів за підсумками конкурсного відбору, пропонуються Радою суддів КР Президенту Киргизької Республіки для призначення в кількості, яка дорівнює кількості вакантних місць.

Призначений суддя місцевого суду Указом Президента направляється в конкретний місцевий суд для здійснення повноважень судді місцевого суду.

Підстави для притягнення суддів місцевих судів до дисциплінарної відповідальності, передбачені ст. 28 Конституційного закону КР «Про статус суддів КР», згідно з якою суддя притягується до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку.

Дисциплінарним проступком визнається винна дія або бездіяльність судді під час виконання службових обов'язків або в позаслужбовій діяльності, що виразилося в:

- очевидному і грубому порушенні законності при здійсненні правосуддя;
- грубому порушенні Кодексу честі судді;
- розголошенні таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи в закритому судовому засіданні;
- неповідомленні Ради суддів в установленому законом порядку про будь-яке втручання в його діяльність при здійсненні правосуддя або здійсненні інших повноважень, передбачених законом, а також будь-якого іншого втручання, не передбаченого законом;
- неподанні або несвоєчасному декларуванні свого майна, доходів і витрат, відображенні при цьому завідомо неправдивих відомостей;
- грубому порушенні правил трудового розпорядку, що спричинило негативні наслідки в роботі суду;
- грубому порушенні вимог у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними зі статусом судді.

Скасування або зміна судового акту не тягнуть дисциплінарну відповідальність судді, якщо при цьому не було допущено грубі порушення закону.

Порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності регулюється законом КР «Про Дисциплінарну комісію при Раді суддів Киргизької Республіки». Відповідно до ст. 3 вказаного Закону, до повноважень Дисциплінарної комісії належить:

- розгляд питань про дисциплінарну відповідальність суддів;

- накладення дисциплінарних стягнень на суддів за вчинення ними дисциплінарного проступку;

- надання згоди на притягнення судді до кримінальної та адміністративної відповідальності, яка накладається в судовому порядку;

- надання згоди на тимчасове відсторонення судді від посади у разі надання згоди на притягнення його до кримінальної відповідальності (залучення в якості обвинуваченого);

- внесення пропозицій Президенту КР про дострокове звільнення з посади судді Верховного суду КР, Конституційного суду КР для подальшого внесення подання

в Парламент КР і судді місцевого суду в разі порушення ними вимог бездоганності;

– здійснення інших повноважень, передбачених законодавством.

За підсумками розгляду звернення Дисциплінарною комісією приймається рішення.

Рішення Дисциплінарної комісії вступає в законну силу з моменту проголошення, оскарженню не підлягає.

Пропозиція про дострокове звільнення судді із займаної посади направляється Президентові після закінчення строку на оскарження рішення Дисциплінарної комісії. У разі оскарження до суду рішення Дисциплінарної комісії, пропозиція направляється після вступу в законну силу судового акта.

Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку тягне за собою застосування одного з таких заходів дисциплінарного стягнення: попередження; зауваження; догани; дострокового звільнення судді із займаної посади.

Таджикистан. Відповідно до Конституції Республіки Таджикистан (надалі – РТ), судова влада є незалежною і здійснюється від імені держави суддями. Судова влада

захищає права і свободи людини і громадянина, інтереси держави, організацій, установ, законність і справедливість [59; 37].

Судову владу здійснює Конституційний суд, Верховний Суд, Вищий економічний суд, Військовий суд, суд Гірничо-Бадахшанської автономної області, обласні, міста Душанбе, міські та районні суди, економічний суд Гірничо-Бадахшанської автономної області, економічні суди областей і міста Душанбе. На посади суддів областей і міста Душанбе обирається або призначається особа не молодше 30 років, що має тільки громадянство Республіки Таджикистан, вищу юридичну освіту і стаж роботи в якості судді не менше 5 років. Судді обласних судів, суду міста Душанбе призначаються і звільняються Президентом у порядку, встановленому конституційним законом [59; 37].

Згідно Конституційного Закону РТ «Про суди республіки Таджикистан», суддями є особи, наділені компетенцією для здійснення правосуддя, відповідно до Конституції РТ, цим конституційним Законом та іншими нормативно-правовими актами РТ. Суддя зобов'язаний дотримуватися обмежень, передбачених Законом РТ «Про протидію корупції». Суддя при призначенні (обранні) й перебуванні на посаді

зобов'язаний щорічно подавати декларації про свої доходи та майновий стан в порядку, встановленому законодавством РТ. Обмеження, пов'язані зі статусом судді, виражаються у відсутності можливості:

- робити публічні заяви та коментарі по суті справ до вступу в законну силу прийнятих по них судових актів;

- отримувати подарунки, пов'язані з виконанням ним службових обов'язків. Подарунки, отримані суддею у зв'язку із протокольними заходами, у службових відрядженнях та інших офіційних заходах, передаються ним за актом до суду, в якому він здійснює діяльність;

- розголошувати інформацію, отриману під час виконання своїх обов'язків. Конфіденційна інформація, що стала відомою судді в силу виконання обов'язків, не може бути використана ним або розголошена іншій особі в цілях, не пов'язаних з виконанням обов'язків судді [59; 37].

З урахуванням того, що у судовій системі РТ не передбачено ланки судів з повноваженнями щодо перегляду судових рішень до набуття ними законної сили, у межах цього дослідження розглянемо суди обласного рівня та прирівняних до них як другої ланки, що наділені

компетенцією касаційного перегляду визначеної законодавством категорії судових справ.

Так, до судів другої інстанції в РТ належать суди Гірно-Бадахшанської автономної області, судів областей та міста Душанбе.

Склад Суду Гірно-Бадахшанської Автономної області, судів областей та міста Душанбе складається з голови, першого заступника, заступників голови, суддів і народних засідателів.

Кількість суддів Суду Гірничо-Бадахшанської автономної області, судів областей та міста Душанбе встановлюється Президентом РТ за поданням Голови Верховного Суду РТ.

Суд Гірничо-Бадахшанської автономної області, суди областей і міста Душанбе:

– розглядають цивільні, сімейні, кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення в першій інстанції і забезпечують, відповідно до законодавства РТ, виконання прийнятих судових актів;

– розглядають в касаційній і наглядовій інстанціях цивільні, сімейні, кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення;

– розглядають подання Голови Верховного Суду РТ або висновок прокурора про необхідність поновлення провадження у кримінальних та адміністративних справах з огляду на нововиявлені обставини;

– розглядають заяву сторін, прокурора, інших осіб, що беруть участь у справі, про перегляд за нововиявленими обставинами ухваленого цим судом судового акту, а також постанов судів касаційної чи наглядової інстанції, на підставі яких змінено судовий акт першої інстанції або прийнятий новий судовий акт;

– узагальнюють практику застосування законів та інших нормативних правових актів судами міст і районів, і, за їх результатами, направляють подання до відповідних органів;

– аналізують судову статистику;

– здійснюють інші повноваження, передбачені законодавством РТ.

Суд Гірно-Бадахшанської автономної області, суди областей, міста Душанбе вправі звернутися до Конституційного суду РТ щодо відповідності застосованих нормативних актів або тих, що підлягають застосуванню в справі, що розглядається, закону та інших нормативних правових актів Конституції РТ.

З метою підбору та висунення гідних кандидатів на посаду судді та посилення гарантій незалежності суддів, а також проведення кваліфікаційної атестації суддів, розгляду питання дисциплінарної відповідальності, створюється Кваліфікаційна колегія суддів Республіки Таджикистан (далі – Кваліфікаційна колегія суддів). Склад Кваліфікаційної колегії суддів обирається на термін повноважень суддів.

Для підготовки кандидатів на посаду судді-стажиста при Верховному Суді РТ діє Навчальний центр суддів. Діяльність цього навчального центру спрямована на здійснення програм судово-правової реформи в РТ і складається з підготовки кандидатів на посаду судді, суддів-стажистів, підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів республіки.

З урахуванням висновків Кваліфікаційної колегії суддів й Екзаменаційної комісії Голови Верховного суду і Вищого економічного суду приймають рішення про призначення суддів-стажистів.

Після успішного складання кваліфікаційного іспиту особа проходить стажування, яка є першим етапом суддівської кар'єри.

За результатами стажування судді-стажисти повинні здати іспит, результати якого дійсні протягом трьох років. Кандидати, які не призначені на посаду протягом трьох років, повинні перездати іспит. Судді-стажисти, які пройшли річне навчання, зараховуються в резерв кандидатів на посаду судді.

Після проходження стажування та відкриття вакантної посади в судах нижчих інстанцій, Голова Верховного суду або Вищого економічного суду вносить подання Президенту Республіки Таджикистан про призначення кандидата з резервного списку на посаду судді.

При призначенні судді до суду вищої інстанції, ст. 114 Конституційного Закону РТ про суди передбачає проведення кваліфікаційної атестації суддів.

Через десять років після повноважень суддя може бути призначений повторно. Якщо протягом десятирічного терміну суддя був призначений з одного суду до іншого, десятирічний термін обчислюється з моменту нового призначення.

У РТ процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності регулюється Главою 11 Конституційного

Закону «Про суди РТ», який передбачає наступні підстави для притягнення суддів до відповідальності:

- за грубе порушення законодавства РТ при розгляді цивільних, сімейних, економічних, кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення, клопотань і подань;

- за порушення правил внутрішнього трудового розпорядку;

- за вчинення проступку, який ганьбить авторитет судової влади, честь і гідність судді;

- недотримання вимог Кодексу етики судді РТ.

Дисциплінарна справа включає наступні стадії: перевірку даних про дисциплінарний проступок судді; порушення дисциплінарної справи; розгляд дисциплінарної справи.

Особа, яка має право порушення дисциплінарного провадження, попередньо перевіряє відомості, що стосуються підстав притягнення судді до відповідальності, витребує від нього письмове пояснення.

Право порушення дисциплінарної справи стосовно суддів другої інстанції мають:

– Голова Верховного Суду РТ – щодо всіх суддів, за винятком суддів економічних судів Республіки Таджикистан;

– голова Ради юстиції РТ – щодо всіх суддів, за винятком суддів Верховного Суду РТ і Вищого економічного суду РТ.

Про порушення дисциплінарної справи Голова Верховного Суду РТ виносить постанову, в якій повинні бути зазначені встановлені попередньою перевіркою підстави для порушення дисциплінарного провадження.

Рішення передається з необхідними матеріалами на розгляд до відповідної Кваліфікаційної колегії суддів.

Обговорення дисциплінарної справи відбувається на засіданні Кваліфікаційної колегії за участю судді, який притягається до дисциплінарної відповідальності, та інших зацікавлених осіб. Кваліфікаційна колегія має право розглянути дисциплінарну справу за відсутності зазначених осіб, повідомлених про місце і час засідання, якщо визнає причини їх неявки неповажними.

При накладення дисциплінарного стягнення враховується характер порушення та його наслідки, тяжкість проступку, особа судді, ступінь його вини. Дисциплінарне

стягнення застосовується не пізніше одного місяця з дня виявлення проступка, не враховуючи часу службової перевірки, хвороби судді або перебування його у відпустці. Стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку.

За поданням особи, яка порушила дисциплінарну справу, а так само з ініціативи самої Кваліфікаційної колегії суддів або за клопотанням Голови Верховного Суду РТ, Кваліфікаційна колегія суддів, яка наклала дисциплінарне стягнення, може після закінчення не менше шести місяців з дня накладення стягнення зняти його достроково при бездоганній поведінці судді і сумлінному ставленні до виконання своїх обов'язків.

Таким чином, в результаті дисциплінарного провадження суддям може бути винесено зауваження або догану, але вони не можуть бути звільнені. Хоча звільнення судді в принципі можливо, воно не є формою дисциплінарного стягнення, а передбачено загальним положенням про звільнення суддів за статтею 18 Закону «Про суди».

Призначення суддів Таджикистану на десятирічний термін є відверто слабким місцем суддівської кар'єри і

може призвести до нехтування гарантій перебування суддів на посаді. Суддівська кар'єра залежить від керівництва судді, а критерії просування по службі не є прозорими і досить ретельно розробленими, щоб забезпечити справжню оцінку професійних здібностей суддів.

У рамках судової системи не існує окремої дисциплінарної комісії. Дисциплінарні справи розглядаються Кваліфікаційною комісією суддів.

Узбекистан. Згідно зі ст. 106 Конституції Республіки Узбекистан (надалі – РУ), судова влада в РУ діє незалежно від законодавчої і виконавчої влади, політичних партій, інших громадських об'єднань.

За Законом РУ «Про суди», судова система в РУ складається з: Конституційного суду РУ; Верховного суду РУ; військових судів; Суду Республіки Каракалпакстан, обласних і Ташкентського міського судів; адміністративного суду Республіки Каракалпакстан, адміністративних судів областей та міста Ташкента; міжрайонних, районних, міських судів у цивільних справах; районних, міських судів у кримінальних справах; міжрайонних, районних, міських економічних судів; міжрайонних адміністративних судів.

За ст. 33 згаданого Закону, до повноважень Суду Республіки Каракалпакстан, обласного суду, Ташкентського міського суду входять:

- розгляд, у межах своїх повноважень, справ в якості суду першої й апеляційної інстанцій;
- здійснення нагляду за судовою діяльністю міжрайонних, районних, міських судів;
- узагальнення судової практики та судової статистики, їх системний аналіз;
- підготовка оглядів судової практики;
- організація роботи з підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів.

Суддею Військового суду РУ, Суду Республіки Каракалпакстан, обласних, Ташкентського міського суду, Адміністративного суду Республіки Каракалпакстан, адміністративних судів областей та міста Ташкента може бути особа, яка відповідає вимогам для судді першої інстанції, крім того, має стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше десяти років, у тому числі, як правило, не менше двох років в якості судді.

Таким чином, для обіймання посади судді апеляційної інстанції необхідною умовою є наявність стажу роботи не

менше двох років в якості судді, що зумовлює розгляд процедур добору та призначення суддів першої інстанції.

Суддею міжрайонного, районного, міського суду, територіального військового суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидата на посаду судді, яка досягла тридцяти п'яти років і має стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше семи років.

Кандидати, що вперше призначаються на посади суддів, проходять обов'язкове навчання у Вищій школі суддів при Вищій суддівській раді РУ.

Згідно з положеннями закону РУ про Вищу судову раду, Вища судова рада РУ є органом суддівського співтовариства і сприяє забезпеченню дотримання конституційного принципу незалежності судової влади в РУ. Серед основних завдань Вищої суддівської ради РУ є, зокрема: формування суддівського корпусу на основі конкурсного відбору кандидатів на посади суддів; призначення суддів з числа найбільш кваліфікованих і відповідальних фахівців, а також надання рекомендацій для висунення на керівні суддівські посади; розгляд питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів; надання висновку

про притягнення їх до кримінальної і адміністративної відповідальності [111].

Згідно з Главою 4 Закону про Вищу судову раду РУ, остання формує резерв кандидатів, що вперше призначаються на посади суддів.

Згідно ст. 69 Закону про суди, суддя обласного, Ташкентського міського суду, Військового суду РУ, адміністративного суду області, міста Ташкента, міжрайонного, районного, міського суду, територіального військового суду призначається на посаду Вищою суддовою радою РУ.

Призначення судді на посаду проводиться з урахуванням висновку відповідної кваліфікаційної колегії суддів.

Згідно ст. 74 Закону РУ про суди, суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності лише за рішенням відповідної кваліфікаційної колегії суддів:

- за порушення законності при здійсненні правосуддя;
- за упушення в організації судової роботи внаслідок недбалості або недисциплінованості;
- за вчинення проступку, який ганьбить честь і гідність судді і ущемляє авторитет суду;

– за порушення вимог Кодексу суддівської етики.

Скасування або зміна судового рішення саме по собі не тягне відповідальності судді, який брав участь у винесенні рішення суду, якщо при цьому ним не були допущені навмисні порушення закону або несумлінність, що призвела до істотних наслідків [204].

Якщо протягом року після накладення дисциплінарного стягнення суддя не вчинить інших дисциплінарних проступків, передбачених чинним законодавством, він вважається таким, що не притягувався до дисциплінарної відповідальності. Порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності встановлюється положенням, яке затверджується законом [204].

Право порушення справи про дисциплінарну відповідальність судді належить голові Верховного суду РУ стосовно суддів всіх судів РУ. Крім голови Верховного суду, повноваження для порушення справи про дисциплінарну відповідальність судді апеляційної інстанції мають кваліфікаційні колегії відповідних судів. Кваліфікаційна колегія суддів може накладати на суддю, притягнутого до дисциплінарної відповідальності, одне з таких заходів дисциплінарних стягнень: попередження; догану; штраф у

розмірі не більше тридцяти відсотків середньомісячної заробітної плати; зниження кваліфікаційного класу на одну ступінь; дострокове припинення повноважень [204].

Рішення про дострокове припинення повноважень судді суду апеляційної інстанції (суддів військових судів, судів областей та міста Ташкента) приймається Вищою суддівською радою за погодженням з Президентом Республіки Узбекистан у разі:

- порушення ним присяги судді;
- подання ним письмової заяви;
- продовження ним діяльності, несумісної з посадою судді, після зробленого йому відповідної кваліфікаційної колегією суддів попередження або призупинення його повноважень;
- визнання його в установленому порядку недієздатним або обмежено дієздатним;
- втрати ним громадянства Республіки Узбекистан;
- набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду;
- смерті або оголошення його (її) померлим (ою) рішенням суду;

– нездатності за станом здоров'я або інших поважних причин протягом тривалого часу виконувати обов'язки судді;

– закінчення терміну повноважень голови суду, якщо він не дає згоду на зайняття іншої суддівської посади [204].

При накладенні заходів дисциплінарного стягнення враховується характер порушення та його наслідки, тяжкість проступку, особа судді, ступінь його вини. Рішення кваліфікаційної колегії суддів про накладення заходів дисциплінарного стягнення може бути оскаржено до Вищої кваліфікаційної колегії суддів. На рішення Вищої кваліфікаційної колегії суддів про накладення заходів дисциплінарного стягнення може бути подана скарга до Вищої судової ради РУ [204].

Проведеним аналізом досвіду нормативного забезпечення перегляду справ першої інстанції у країнах центральної Азії – Киргизії, Таджикистані, Узбекистані встановлено, що нормативне регулювання основних елементів структури судової влади країн західної та центральної Європи мають схожі риси з національним законодавством.

На відміну від країн Європейського Союзу, у судових системах країн Центральної Азії присутні як триланкові системи судів, що включають першу, апеляційну та касаційну інстанцію, так і системи судів, де судові рішення переглядаються лише в касаційному порядку. Водночас, суди касаційної інстанції наділені повноваженнями з перегляду судових рішень як з боку питань права, так і з боку питань фактів.

В системах судів окремих країнах Центральної Азії досі присутній нагляд за законністю судового рішення як елемент радянського та пострадянського підходу до нормативного визначення юрисдикції вищих судів держави. Водночас, він набуває ознак інстанції через уведення до законодавства вимог до граничних строків внесення скарг (протестів прокурора) тощо.

Характерною особливістю нормативного врегулювання підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності у країнах Центральної Азії є винесення суддею неправомірного (неправосудного) рішення (вироку), що спричинило істотну шкоду законності. Вказаний підхід впливає негативним чином на незалежність суддів та не відповідає позиції Венеціанської комісії щодо необхідності

виправлення судових помилок шляхом оскарження судового рішення, а не притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Висновки до розділу 3

У ході дослідження проаналізовано особливості нормативного регулювання організації діяльності судів другої (апеляційної) інстанції країн Європейського регіону, американського континенту та регіону Центральної Азії, в результаті чого ми дійшли таких висновків.

1. Встановлено, що побудова систем судів за законодавством досліджуваних країн являє собою триланкову систему, де першу ланку утворюють місцеві суди, як загальної, так і спеціалізованої юрисдикції.

Друга ланка представлена судами вищого рівня, до компетенції яких, за загальним правилом, належить перегляд судових рішень судів першої інстанції як з питань факту, так і з питань права. Виключення з цього правила

становлять системи судів окремих розглянутих країн Центральної Азії, в яких друга ланка представлена судами касаційної інстанції.

До третьої ланки належать суди, як правило, касаційної інстанції, що переглядають рішення нижчестоящих судів, що набрали законної сили.

Вітчизняна система судів побудована за триланковою системою, з наявною ланкою апеляційних судів, до функцій яких належить, у тому числі, здійснення як судового контролю за додержанням прав та законних інтересів учасників судового провадження, так і судового нагляду з перегляду судових рішень, постановлених судами нижчої інстанції та формування єдиної правозастосовчої практики.

2. Законодавством всіх розглянутих країн передбачені певні процедури, проходження яких надає змогу зайняти посаду судді суду другої (апеляційної) інстанції. Водночас, кожна країна має свої особливості правового регулювання цих процедур.

Окремої уваги заслуговують суб'єкти, що провадять процедури з добору (відбору) кандидатів на посаду судді суду другої інстанції. Для вітчизняного законодавства вважаємо релевантним досвід нормативного врегулювання

країн Західної Європи та американського континенту щодо здійснення цих процедур органами суддівського самоврядування, до складу яких обираються члени різноманітних юридичних спеціальностей, не обмежуючись представниками лише суддівського корпусу. При цьому неприйнятним вважаємо досвід окремих країн Центральної Азії щодо адміністративного призначення до органів, уповноважених проводити процедури з добору (відбору) на посади суддів судів апеляційної інстанцій, осіб за волею голів виконавчої влади держави, оскільки це веде до неможливості створення незалежного суддівського корпусу, представники якого у своїй діяльності при відправленні правосуддя повинні керуватися лише вимогами закону та моралі.

3. У законодавстві всіх розглянутих країн наявний такий інструмент впливу на суддів другої інстанції, як їх притягнення до дисциплінарної відповідальності, що відрізняються як рівнем їх нормативної визначеності, так і ґрунтовністю та прозорістю встановлених процедур. Останній фактор забезпечується, серед іншого, як прозорістю конкурсного відбору членів колегіального органу, який провадить дисциплінарну процедуру стосовно

суддів, так і транспарентністю процедур здійснення дисциплінарного провадження та прийняття відповідних рішень.

Для нормативного урегулювання вітчизняного законодавства прийнятним є досвід країн Європейського Союзу, оскільки у законодавстві цих країн, на відміну від країн Центральної Азії, процедури притягнення судді апеляційного суду до дисциплінарної відповідальності носять характер гарантії доброчесної поведінки суддів, а не інструменту адміністративного впливу з метою отримання представниками, як правило, виконавчої гілки влади легітиматизованого судовим рішенням бажаного волевиявлення.

Законодавчою базою розглянутих країн передбачено різноманітні системи дисциплінарних стягнень, що застосовуються до судді, який вчинив дисциплінарний проступок. Вони відрізняються як підставами для їх накладання, так і рівнем негативних наслідків до подальшого проходження суддівської кар'єри.

У країнах Європейського Союзу та унітарних країнах американського континенту дисциплінарні стягнення, що підлягають накладенню на суддю апеляційної ланки,

варіюються від визначеної законодавством суми штрафу до примусової відставки. Підстави їх накладення досить ґрунтовно регламентовані на рівні законів та, як правило, залежать від тяжкості дисциплінарного проступку.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання щодо комплексного дослідження питань адміністративно-правових засад організації і функціонування апеляційних судів в контексті реформування системи правосуддя України, аналізі та узагальненні теоретичних і практичних проблем у цій сфері та розробці відповідних теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення законодавства у досліджуваній сфері.

Це дозволило сформулювати низку висновків, які полягають у наступному:

1. Проаналізувавши останні наукові дослідження з проблематики організації та функціонування апеляційних судів в Україні, встановлено, що переважна більшість з них здійснюється за наступними напрямками:

– наукові розробки, пов'язані із дослідженням проблематики у сфері організації і функціонування апеляційних судів з приводу здійснення ними функції правосуддя;

- наукові дослідження, пов'язані із забезпеченням внутрішньої діяльності суду, що надає змогу виконувати свої функції;

- дослідження у сфері напрямів та можливостей подальшого реформування системи судоустрою України;

- дослідження у сфері визначення моделі розрахунку нормативного навантаження на суддів різних судів (на прикладі суддів апеляційних судів загальної юрисдикції).

Поза межами цих сучасних досліджень залишаються актуальні проблемні питання, що стосуються постійного стрімкого зростання навантаження на суддів апеляційних судів, незакінченої реформи органів, що здійснюють дисциплінарне провадження стосовно суддів, проблем удосконалення реалізації механізму відповідальності суддів, що обумовлює актуальність цього дослідження.

2. Становлення інституту апеляційних судів на території земель сучасної України розпочалося ще у період Київської Русі та згодом він дістав розвитку до юридично визначеної регламентованої законодавством системи апеляційних судів в Україні. Становлення та розвиток інституту проходило з урахуванням історико-правових особливостей.

Розвиток інституту апеляційного судочинства на українських землях проходив під впливом реформ, що проводились домінуючими державами, в результаті яких процедури апеляційного оскарження перейняли основні засади здійснення судочинства з нормативного законодавства країн Європи.

Окреслено основні етапи розвитку інституту апеляційного судочинства на українських землях: період Київської Русі; польсько-литовська доба; період Гетьманщини; період імперій (XIX століття – 1917 рік).

Після фактичної ліквідації процедури апеляційного оскарження у радянський період цей інститут розпочав своє відновлення після прийняття Конституції України 1996 року в якості однієї з основних засад судочинства. Подальший розвиток інститут отримав у 2001 році в результаті внесення комплексних законодавчих змін до процесуальних кодексів.

3. У результаті аналізу складових понять та доктринальних підходів, вивчення досвіду зарубіжних країн автором:

– запропоновано розглядати поняття судової влади як виду державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції,

основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку;

– сформульовано авторське поняття визначення права на апеляційне оскарження як конституційної гарантії судового захисту, обумовленого певними обставинами права, можливості та здатності фізичної або юридичної особи офіційно подавати скаргу у вищу судову інстанцію на рішення суду нижчої інстанції, що гарантовано Конституцією України та має найвищу юридичну силу, механізм реалізації яких закріплюється в установленому законом порядку;

– визначено, що досвід країн з федеративною формою державного устрою (або з її елементами) недоцільно імплементувати у чинне національне законодавство. Аналіз способів закріплення права на апеляційний перегляд судового рішення, як конституційної гарантії судового захисту у зарубіжних країнах з унітарною формою державного устрою, свідчить про прогресивність та сучасність його закріплення у національному законодавстві України.

4. Поняття апеляційного суду характеризується його адміністративно-правовим статусом державного органу, з особливостями, притаманними судовій гілці влади.

Компетенція апеляційних судів визначає їх місце та роль у національній системі судоустрою.

До обов'язкових елементів адміністративно-правового статусу апеляційних судів віднесено: процес утворення та припинення; структура; принципи (засади) та організація діяльності; завдання та функції; повноваження; відповідальність суддівського корпусу; відповідальність службовців апарату суду.

Модель побудови ланки судів апеляційної інстанції в Україні є характерною для країн з унітарною формою державного устрою. На відміну від зарубіжних країн, вона характеризується чіткою структурою із нормативно регламентованими юрисдикційними повноваженнями.

5. Вбачається необхідним напрацювання якісного нормативно-правового регулювання процедури добору на посаду судді, зокрема, судів апеляційної ланки, яка призначена для відбору серед високопрофесійних юристів осіб, які здатні виконувати цю відповідальну соціально-необхідну роботу, залишаючись при цьому взірцем високих моральних якостей.

З урахуванням результатів аналізу нормативно-правового забезпечення, наукових досліджень та

релевантного зарубіжного досвіду, під поняттям суддівського корпусу апеляційного суду пропонується розуміти у вузькому сенсі колектив суддів відповідного апеляційного суду, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах відповідного суду, а в широкому – спільноту суддів всіх апеляційних судів України, включаючи суддів, які перебувають на адміністративних посадах вищевказаних судів, та здійснюють правосуддя на професійній основі.

6. Юридична відповідальність судді апеляційного суду визначається як система заходів державного примусу, що застосовуються до спеціального суб'єкта, наділеного виключними владними повноваженнями з відправлення правосуддя, в результаті порушення останнім суб'єктивних прав та інтересів інших учасників суспільних відносин, із додержанням статутних гарантій незалежності судової гілки влади. Існує необхідність нормативного закріплення поняття дисциплінарного проступку як єдиної підстави для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

7. З урахуванням аналізу приведених доктринальних точок зору вчених-правознавців, вітчизняного та зарубіжного досвіду запропоновано:

– авторське визначення судового нагляду як складової функції правосуддя, що включає процедуру з перегляду рішень по суті справи, ухвалених судами першої інстанції, вищестоящими судами у порядку апеляційного, касаційного проваджень;

– визначення функції судового контролю у широкому сенсі як самостійної функції суду, спрямованої на забезпечення прав, свобод людини та громадянина, їх захисту та поновлення, не пов'язаної з прийняттям судового рішення по суті справи.

Під поняттям судового контролю у вузькому сенсі у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах пропонується розуміти визначений законодавством перелік процесуальних повноважень суду, що реалізуються на розсуд суду з метою забезпечення ефективного виконання судового рішення. При цьому, зміст судового контролю з боку суду апеляційної інстанції у вузькому сенсі у кримінальному провадженні складає перевірку законності та обґрунтованості винесених слідчими суддями ухвал під час досудового розслідування та розгляд клопотань про надання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

8. Проаналізовано особливості нормативного регулювання організації діяльності судів другої (апеляційної) інстанції країн Європейського регіону, американського континенту та регіону Центральної Азії, в результаті чого ми дійшли таких висновків.

Побудова систем судів за законодавством досліджуваних країн являє собою триланкову систему, де першу ланку утворюють місцеві суди, як загальної, так і спеціалізованої юрисдикції. Друга ланка представлена судами вищого рівня, до компетенції яких, за загальним правилом, належить перегляд судових рішень судів першої інстанції як з питань факту, так і з питань права. Виключення з цього правила становлять системи судів окремих розглянутих країн Центральної Азії, в яких друга ланка представлена судами касаційної інстанції. До третьої ланки належать суди, як правило, касаційної інстанції, що переглядають рішення нижчестоящих судів, які набрали законної сили.

Вітчизняна система судів побудована за триланковою системою, з наявною ланкою апеляційних судів, до функцій яких належить, у тому числі, здійснення як судового контролю за додержанням прав та законних інтересів

учасників судового провадження, так і судового нагляду з перегляду судових рішень, постановлених судами нижчої інстанції та формування єдиної правозастосовчої практики.

9. Законодавством всіх розглянутих країн передбачені певні процедури, проходження яких надає змогу зайняти посаду судді суду другої (апеляційної) інстанції. Водночас, кожна країна має свої особливості правового регулювання цих процедур.

Окремої уваги заслуговують суб'єкти, що провадять процедури з добору (відбору) кандидатів на посаду судді суду другої інстанції. Для вітчизняного законодавства вважаємо релевантним досвід нормативного врегулювання країн Західної Європи та американського континенту щодо здійснення цих процедур органами суддівського самоврядування, до складу яких обираються члени різноманітних юридичних спеціальностей, не обмежуючись представниками лише суддівського корпусу. При цьому, неприйнятним вважаємо досвід окремих країн Центральної Азії щодо адміністративного призначення до органів, уповноважених проводити процедури з добору (відбору) на посади суддів судів апеляційної інстанцій, осіб за волею голів виконавчої влади держави, оскільки це веде до

неможливості створення незалежного суддівського корпусу, представники якого у своїй діяльності при відправленні правосуддя повинні керуватися лише вимогами закону та моралі.

10. У законодавстві всіх розглянутих країн наявний такий інструмент впливу на суддів другої інстанції, як їх притягнення до дисциплінарної відповідальності, що відрізняється як рівнем їх нормативної визначеності, так і ґрунтовністю та прозорістю встановлених процедур. Останній фактор забезпечується, серед іншого, як прозорістю конкурсного відбору членів колегіального органу, який провадить дисциплінарну процедуру стосовно суддів, так і транспарентністю процедур здійснення дисциплінарного провадження та прийняття відповідних рішень.

Для нормативного урегулювання вітчизняного законодавства прийнятним є досвід країн Європейського Союзу, оскільки у законодавстві цих країн, на відміну від країн Центральної Азії, процедури притягнення судді апеляційного суду до дисциплінарної відповідальності носять характер гарантії доброчесної поведінки суддів, а не інструменту адміністративного впливу з метою отримання

представниками, як правило, виконавчої гілки влади, легітиматизованого судовим рішенням бажаного волевиявлення.

Законодавчою базою розглянутих країн передбачено різноманітні системи дисциплінарних стягнень, що застосовуються до судді, який вчинив дисциплінарний проступок. Вони відрізняються як підставами для їх накладання, так і рівнем негативних наслідків до подальшого проходження суддівської кар'єри.

У країнах Європейського Союзу та унітарних країнах американського континенту дисциплінарні стягнення, що підлягають накладенню на суддю апеляційної ланки, варіюються від визначеної законодавством суми штрафу до примусової відставки. Підстави їх накладення досить ґрунтовно регламентовані на рівні законів та, як правило, залежать від тяжкості дисциплінарного проступку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакасов М. Соттық бақылаудың заңи табиғаты: мәні және нысаны: сущность и формы. *Гылыми-құқықтық журнал. Қазақстан Республикасы Заң шығару Институтының*. 2013. № 3 (31). С. 172.

2. Авер'янов В.Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ, 2003. С. 223.

3. Адміністративне право України: навчальний посібник. Харків: «Одісей», 2004. 880 с.

4. Бабенко К. Правовий статус апеляційних адміністративних судів. *Форум права*. 2016. № 4. С. 16–19.

5. Балюк М.І., Луспеник Д.Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. Харків, 2008. 708 с.

6. Бангалорські принципи поведінки суддів: схвалено резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67 (дата звернення : 28.09.2020).

7. Беднарська В.М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2006. 193 с.

8. Безпалова О., Горбач Д. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 31–38.

9. Бобко В. Окрема ухвала як спосіб захисту прав учасників цивільного судочинства. *Цивілістична процесуальна думка*. 2015. № 1. С. 23–26.

10. Бобрик В. Процесуальна оптимізація процедур судового контролю за виконанням рішень судів цивільної та господарської юрисдикції як заключної стадії цивілістичного процесу. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 1(1). С. 39–46.

11. Борисенко В.Й. Курс української історії: з найдавніших часів до ХХ століття: навчальний посібник. Київ, 1996. 387 с.

12. Бортник Ю. Історичний розвиток апеляційного провадження. *Держава і право: зб. наук. праць*. Київ, 2006. Вип. 31. С. 328–334.

13. Боярська З.І. Історія держави і права України: навч.-метод. посібн. Київ.: КНЕУ, 2001. С. 111.

14. Бурмич та інші проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 12 жовтня 2017 року за заявою № 46852/13. URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>.

15. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» /за ред. Киридон А.М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. С. 44.

16. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. /редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін. Харків: Право, 2016. Т. 3. С. 762.

17. Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2004. 187 с.

18. Висновок Верховного Суду України на проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (реєстр. № 4734 від 30 травня 2016 року): затверджений Пленумом Верховного Суду України 01.06.2016. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/b58056fd9c7f>

6dc4c225745700474565/2dbe64236e27ca66c225804200312dd
2?OpenDocument.

19. Висновок Консультативної Ради Європейських суддів № 20 (2017) про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону.

URL: http://www.vru.gov.ua/content/file/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%2%D0%BE%D0%BA_%D0%9A%D0%A0%D0%84%D.pdf.

20. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія: монографія /за ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 2014. 446 с.

21. Вовк П.В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 217 с.

22. Галайденко Т. Актуальні проблеми забезпечення незалежності судової влади. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 1. С. 42–48.

23. Гапонов А.В. Аналіз нормативного врегулювання функції судового контролю, що здійснюється судами апеляційної інстанції. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 18. С. 134–142. DOI 10.32850/LB2414-4207.2021.18.18. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od./2021/18/18_2021.pdf.

24. Гапонов А.В. Апеляційні суди в Україні: стан наукових досліджень. *Приватне та публічне право*. 2020. № 3. С. 52–56. DOI 10.32845/2663-5666.2020.3.10. URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2020/12.pdf.

25. Гапонов А.В. До питання нормативного вдосконалення механізму притягнення суддів апеляційних судів України до дисциплінарної відповідальності. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні: матеріали Міжнар. наук.-практич. конф. (м. Запоріжжя, 30-31 жовтня 2020 р.)*. Запоріжжя. 2020. С. 112–116. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/4658>.

26. Гапонов А.В. Досвід правового регулювання Португальської Республіки проходження суддівської кар'єри. *Актуальні дослідження правової та історичної науки: збірник матеріалів Міжнародної науково-історичної інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. (м. Тернопіль, 14 грудня 2021 р.)*. Тернопіль. 2021. Вип. 38. С. 14–17. URL: https://www.lex-line.com.ua/data/downloads/file_1642018202.pdf.

27. Гапонов А.В. Еволюція інституту апеляційного оскарження на землях сучасної України від Київської Русі до

1917 року. *Advances of science: proceedings of articles the international scientific conference (Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 6 December 2019 r.)*. Karlovy Vary, 2019. P. 178–186.

URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789.pdf>.

28. Гапонов А. Компетенція та повноваження судів у системі судової влади України (на прикладі судів апеляційної інстанції). *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2019. Вип. 18. С. 23-30. DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-18-23-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_pr_2019_18_5.

29. Гапонов А.В. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання правового статусу елементів судової системи Киргизької Республіки. *Results of modern scientific research and development: proceedings of articles the X international Scientific and Practical conference (Spain, Madrid, 12-14 December 2021 r.)*. Spain, Madrid, 2021. P. 766–769. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/results-of-modern-scientific-research-and-development-12-14.12.21.pdf>.

30. Гапонов А., Шелухін М. Особливості сучасного нормативного регулювання механізму дисциплінарного

провадження стосовно суддів апеляційних судів у країнах пострадянського простору. *Право і суспільство*. 2021. № 2. С. 92–98. DOI 10.32842/2078-3736/2021.2.14. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/2_2021/16.pdf.

31. Гапонов А.В. Щодо вдосконалення системи формування суддівського корпусу апеляційних судів в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 114–119. DOI 10.32837/yuv.v0i5.2009. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6d30e876-fc1c-44bd-a4ad-ebb7cc31d5c5/content>.

32. Сенченко Н.М., Пророченко В.В. Вища рада правосуддя як орган, що здійснює забезпечення діяльності судів в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 69–73. DOI 10.32837/yuv.v0i5.2009. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_1/14.pdf.

33. Глущенко С.В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 2015. 37 с.

34. Голосніченко І.П. Проблеми адміністративного процесу на сучасному етапі розвитку української держави.

Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 19. С. 26–28.

35. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. 11 лютого. № 6. Ст. 56.

36. Грек Т.Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. *Адвокат*. 2010. № 10 (121). С. 41–45.

37. Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қонуни конституции Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 липня 2014 № 1084. URL: <https://sud.tj/upload/documents/ru/vs.pdf>.

38. Дем'яненко І. Проблеми навантаження на місцеві загальні суди як основну ланку судової системи України. *Право і суспільство*. 2016. № 1/2016. С. 19–23.

39. Діденко А. Окремі ухвали суду в цивільному й господарському процесі. URL: <https://blog.liga.net/user/adidenko/article/37134>.

40. Дмитришин Ю. Хелмінське право як джерело «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. *Вісник Львівського університету*. 2012. Вип. 56. С. 103–110.

41. Дубінко Д.О. Демократизація як закономірність модернізації українського судочинства в умовах соціальних

змін: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2019. 20 с.

42. Європейська хартія про закон «Про статус суддів»: прийнята учасниками багатосторон. наради 10.07.1998. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>.

43. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.

44. Ємельянова І.І. Теоретичні та практичні аспекти апеляційного і касаційного перегляду судових рішень в цивільному судочинстві. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1699.

45. Жукевич І. Поняття, види та форми судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2017. № 4. С. 113.

46. Зіньков В. Пропозиції щодо визначення критеріїв нормування навантаження суддів при розгляді цивільних та адміністративних справ. *Вісник Верховного суду України*. 2011. № 5 (129). С. 45–48.

47. Кайдашев Р. Процесуальний порядок перегляду судових рішень судом апеляційної інстанції в

адміністративному судочинстві України. *Наше право*. 2016. № 1. С. 53–57.

48. Кайдашев Р. Сутність судового контролю в адміністративному процесі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпропетровськ, 2015. № 3 (77). С. 128.

49. Кваліфікаційне оцінювання суддів 2016-2018: проміжні результати: аналітичний огляд. Квітень 2019. Офіційний веб-сайт Громадської спілки «Реанімаційний пакет реформ». URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/1554460296qualification_report_full_eu.pdf.

50. Київські рекомендації щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії. Київ, 23-25 червня, 2010. 11 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/7/86319.pdf>.

51. Киргиз Республикасынын Жогорку соту жана жергиликтүү соттор жөнүндө. Кыргыз Республикасынын Конституциялык Мыйзамы. 21.11.2012 № 134. URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/112315/edition/1268676/ru>.

52. Кирилюк І. Право на апеляційне оскарження судового рішення в адміністративному судочинстві як

елемент права на судовий захист. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 24. С. 91–94.

53. Кистяковський А.Ф. Права, відповідно до яких судиться малоросійський народ. Київ. 1063 с.

54. Кобилецький М. Суд у місті Львові за магдебурзьким правом. *Право України*. 2001. № 10. С. 109–111.

55. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Урядовий кур'єр*. 2005. 17 серпня. № 153–154.

56. Кодекс суддівської етики: рішення XI з'їзду суддів України від 22.02.2013. *Вісник Верховного Суду України*. Березень. 2013. № 3. С. 27.

57. Коментар до Кодексу суддівської етики: рішення Ради суддів України від 04.02.2016 № 1. URL: [https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka\(1\).pdf](https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka(1).pdf).

58. Конституція Киргизької Республіки: Закон Киргизької Республіки від 05.05.2021 № 59. URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/1-2/edition/1202952/ru>.

59. Конституція Республіки Таджикистан від 06.11.1994. URL: <http://https://mfa.tj/ru/main/tadzhikistan/konstitutsiya>.

60. Конституція Сполучених Штатів Америки. URL: https://web.archive.org/web/20111106024013/http://www.litopys.lviv.ua/katalog/pdf/US_Constitution.pdf.

61. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.

62. Коровайко О. Розгляд клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Проблемні питання, що виникають у практиці слідчих суддів. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 21–31.

63. Коротун О.М. Організація і функції суддівського самоврядування за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2009. С. 184–191.

64. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 18 с.

65. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. 8 червня. № 21. С. 1.

66. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Голос України*. 2012. 19 травня. № 90–91.

67. Крусян Р.А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2018. 242 с.

68. Кубишкіна А.О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 245 с.

69. Кузьмишин В.М. Адміністрування апеляційних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 20 с.

70. Кухта М.М. Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2019. 189 с.

71. Маляренко А.В. Підстави юридичної відповідальності суддів загальної юрисдикції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2013. 20 с.

72. Маринів В. Деякі проблеми апеляційного перегляду судових рішень про закриття кримінального

провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8 (158). С. 81–91.

73. Мартиненко В. Формування суддівського корпусу в Україні: проблеми та напрями вдосконалення. *Державне будівництво*. 2011. № 1.

74. Марчук Ф., Цитович М. Пропозиції щодо визначення критеріїв нормування навантаження суддів при розгляді кримінальних справ. *Вісник Верховного суду України*. 2011. № 1 (125). С. 32–40.

75. Машталір Х.В. Судова система італійської республіки: політико-правовий аналіз. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2016/9.pdf.

76. Мельник М. Досвід урегулювання дисциплінарної відповідальності суддів у Португалії та шляхи його використання в Україні. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2012. № 1. С. 17–18.

77. Мирзамонзода Х.М. Конституційно-правові основи організації та діяльності судової системи Таджикистану: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Душанбе: Таджикський нац. університет, 2021. 24 с.

78. Михайленко В. Процесуальний алгоритм розгляду слідчим суддею клопотання про дозвіл на проведення негласних (слідчих) розшукових дій (частина друга). Інтернет-ресурс [lexinform](https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/protsesualnyj-algorytm-rozglyadu-slidchym-suddeyu-klopotannya-pro-dozvil-na-provedennya-neglasnyh-slidchyh-rozshukovyh-dij-chastyna-druga). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/protsesualnyj-algorytm-rozglyadu-slidchym-suddeyu-klopotannya-pro-dozvil-na-provedennya-neglasnyh-slidchyh-rozshukovyh-dij-chastyna-druga>.

79. Назаров В., Тракало Р. Судовий контроль у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95.

80. Несінов О. Ефективний судовий контроль за законністю діяльності правоохоронних органів в кримінальному процесі, ілюзія чи реальність? URL: https://protocol.ua/ru/efektivniy_sudoviy_kontrol_za_zakon.

81. Нечипорук С.В. Конституційні засади організації та функціонування судової влади в Україні (питання теорії і практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2011. 17 с.

82. Про судову систему та статус суддів Республіки Казахстан: Конституційний закон РК від 25.12.2000 № 132-ІІ. *Відомості Парламенту Республіки Казахстан*. 2000. № 23.

83. Обрусна С.Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 35 с.

84. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Одеса: Нац. ун-т «Одес. юрид.акад.», 2018. 42 с.

85. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. 304 с.

86. Оголошення про проведення дев'ятого відкритого конкурсу з зайняття посад в апеляційні суди. Офіційний веб-сайт Верховної ради магістратури. URL: <https://www.csm.org.pt/2019/12/16/aviso-de-abertura-para-o-9-o-concurso-curricular-de-acesso-aos-tribunais-da-relacao>.

87. Оголошено конкурс на зайняття вакантних посад суддів апеляційних судів. Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/ogoloshieno-konkurs-na-zajniattia-wakantnich-posad-suddiw-apieliacijnich-sudiw>.

88. Оскарження вироку в суді апеляційної інстанції.

URL:

https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9E%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83_%D0%B2_%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%96_%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.

89. Основні методологічні підходи та результати дослідження щодо визначення коефіцієнтів навантаження на суддів та складності справ спеціалізованих судів та судів апеляційної інстанції: звіт проєкту USAID «Справедливе правосуддя». URL: <http://www.rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-46-dodatok-zvit-m-360d6171cf.pdf>.

90. Основні принципи незалежності судових органів: резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 та 40/146 від 29.11.1985 та 13.12.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text.

91. Офіційний сайт Державної Казначейської служби України. Про стан та терміни перерахування коштів за рішеннями судів.

URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/diyalnist/vikonannya-sudovih-rishen/pro-stan-ta-termini-pererahuvannya-koshtiv-zarishennyami-sudiv>.

92. Офіційний сайт Ради по відбору суддів Киргизької Республіки. URL: <http://otbor.sot.kg/post/p-o-l-o-zh-e-n-i-e-o-poryadke-provedeniya-konkursnogo-otbora-s-kandidatami-na-dolzhnost-sudi-kyrgyzskoj-respubliki> (дата звернення 15.06.2021).

93. Офіційні сайти Київського та Донецького апеляційних судів. URL: https://kia.court.gov.ua/sud4824/info_sud/judges/; https://dna.court.gov.ua/sud4804/info_sud/judges/ (дата звернення 01.08.2021).

94. Охотницька Н.В. Становлення судової системи України (1991–2012 рр.): історико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 212 с.

95. Падох Я.М. Суди й судовий процес старої України: нарис історії. Нью-Йорк, 1990. 128 с.

96. Пеший Д. Судовий контроль як засіб забезпечення законності в досудовому кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 10-1(2). С. 135–138.

97. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України від 07.08.2019 № 584/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 153.

98. Подкопаєв С. Проблеми законодавчого регулювання дисциплінарної відповідальності суддів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 2. С. 83–86.

99. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення: рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 03.11.2016 № 143/зп-16 (у редакції від 13.02.2018 № 20/зп-18).
URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/polozhennia.pdf>.

100. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді: рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02.11.2016 № 141/зп-16. *Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/provedennia_konkursu.pdf.

101. Положення про проходження претендентів на посади суддів Киргизької Республіки. URL: <http://admin-vshp.sot.kg/public/sites/3/2018/08/POLOZHENIE-o-prohozhdenii-obucheniya-pretendentov.pdf>.

102. Польовий О. Суддя, як суб'єкт юридичної відповідальності. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2009. Вип. 38. С. 653–659.

103. Поляков І. Основні етапи розвитку інституту апеляції в адміністративному судочинстві: сутність та значення. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2016. № 6. С. 155–158.

104. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 23.04.2020 у справі № 560/523/19.

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88886054>.

105. Прилуцький С.В. Формування корпусу професійних суддів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2003. 223 с.

106. Прилуцький С. Суддівське самоврядування як конституційно-правова основа єдності судової влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. 2013. С. 75–80.

107. Прилуцький С. Судова влада в Україні: сучасні проблеми легальності. *Судова апеляція*. 2019. № 2. С. 56–77.

108. Про Верховний суд Киргизької республіки та місцеві суди: Закон Киргизької Республіки від 15.11.2021 № 134.

URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/1279/edition/1111207/ru>.

109. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Урядовий кур'єр*. 2006. 30 березня. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

110. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Голос України*. 04.01.2017. № 1.

111. Про Вищу суддівську Раду республіки Узбекистан: Закон Республіки Узбекистан від 06.04.2017 № ЗРУ-427. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/Uzbekistan.pdf>.

112. Про Вищу Судову Раду Республіки Казахстан: Закон Республіки Казахстан від 04.12.2015 № 436-V ЗРК. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000436>.

113. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу

адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Голос України*. 28.11.2017. № 221-222.

114. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. *Голос України*. 30.12.2020. № 242.

115. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Голос України*. 2006. 14 січня. № 7.

116. Про Комісію з питань правової реформи: Указ Президента України від 21.06.2019 № 421/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 51. Ст. 1732. С. 14.

117. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. *Офіційний вісник України*. 1997. № 29. С. 11.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>.

118. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії

Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1973. 6 листопада. № 45. Ст. 401.

119. Про стан забезпечення незалежності суддів України: щорічна доповідь за 2019 рік: рішення Вищої ради правосуддя від 09.04.2020 № 933/0/15-20. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя*.
URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik.pdf.

120. Про статус суддів Киргизької Республіки: Конституційний Закон Киргизької Республіки від 15.11.2021 № 138. URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/112311/edition/1270732/ru>.

121. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Голос України*. 2016. 16 липня. №№ 132–133.

122. Рахимбеков Е. Про подальше розширення судового контролю на досудовій стадії. *Сайт Верховного Суду Республіки Казахстан*.
URL: <https://sud.gov.kz/rus/massmedia/sudya-verhovnogo-suda-erahimbekov-o-dalneyshem-rasshirenii-sudebnogo-kontrolya-na>.

123. Регламент Вищої ради правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 № 52/0/15-17. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя.* URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/reglament_zminy_21.07.2020_0.doc.

124. Регламент Вищої Судової Ради Республіки Казахстан: рішення Вищої Судової Ради Республіки Казахстан від 17.02.2016 № 1-2/1 (станом на 24.08.2018р.). URL: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=110188.

125. Регламент пленарного та розширеного пленарного засідань Актюбінського обласного суду: постанова пленарного засідання обласного суду від 12.04.2019. URL: <https://akt.sud.kz/rus/content/plenarnoe-zasedanie-6>.

126. Рекомендація R (95) 5 Комітету міністрів державам-членам відносно введення у дію та покращення функціонування систем та процедур оскарження по громадянських та торгових справах від 07.02.1995. Збірник міжнародно-правових документів. Мінськ: «Белфранс», 1999.

127. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність,

ефективність та обов'язки, схвалена Комітетом міністрів Ради Європи на 1098 засіданні заступників міністрів 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.

128. Рекомендація Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання, схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2003_17_2003_09_09.pdf.

129. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02.11.2016 № 141/зп-16. URL: https://www.vkks.gov.ua/141_zp_02.11.2016.pdf.

130. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.

131. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії

«Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 17.

132. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-10#Text>.

133. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010. *Офіційний вісник України* від 17.05.2010. 2010 р. № 34. Ст. 12.

134. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/558>.

135. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Урядовий кур'єр*. 2004. 17 листопада. № 219.

136. Руденко А.В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 20 с.

137. Сасевич О. Поняття та правова природа судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративному судочинстві. *Вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. № 1 (Т. 2). С. 237–238.

138. Скомороха Л. Конституційно-моральні критерії прогнозування професійної придатності для роботи на посаді судді. *Право України*. 2014. № 10. С. 175–185.

139. Скомороха Л. Організаційно-правові та процедурні аспекти практики формування суддівського корпусу в Україні. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 1. С. 31–41.

140. Скринька Д.В. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т./ за ред. Л.В. Губерського. Київ: Знання України, 2004. Т.2: М-Я. 812 с.

141. Сліпченко В.І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2007. 237 с.

142. Слободяник Н.С. Розвиток демократичних засад у формуванні суддівського корпусу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2019. 24 с.

143. Слободяник Н.С. Формування суддівського корпусу в Україні: новели та перспективи подальшого вдосконалення. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 17–24.

144. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 4: І-М. 1973. 840 с.

145. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 5: Н-О. 1974. 840 с.

146. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 7. 1976. 723 с.

147. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 10: Т-Ф. 1979. С. 653.

148. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 11: Х-Ь. 1980. С. 615.

149. Стаття 109 Дисциплінарне стягнення стосовно судді.

URL: https://protocol.ua/ua/pro_sudoustriy_i_status_suddiv_stattya_109.

150. Стаття судді КСУ М. Маркуш у щотижневику «Закон і бізнес»: Слуги народу іменем короля. В Іспанії жодна інша гілка влади не причетна до формування суддівського корпусу. URL: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/stattya>.

151. Стратегія розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 рік: рішення Ради суддів України від 11.12.2014 № 71. С. 30. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/8>.

152. Судді: незалежність, ефективність та обов'язки: Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам. Прийнято Комітетом Міністрів Ради Європи 17.11.2010. URL: <https://rm.coe.int/cmrec-2010-12-on-independence-efficiency-responsibil>.

153. Судова влада: офіційний веб-портал судової гілки влади України. Розділ «судова статистика». URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.

154. Судова влада України. Міжнародні стандарти судочинства: веб-сайт. URL: <https://court.gov.ua/inshe/mss>.

155. Судова система Франції. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%>.

156. Сулейменова Г. Правовий статус суддів республіки Казахстан. Хаёт ва Конун. 2003. № 4. С. 57–72.

157. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник /за ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

158. Теремецький В.І. Право на апеляційне оскарження вироку та процесуальний порядок його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 18 с.

159. Терещук М.М. Юридична відповідальність у публічному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 211 с.

160. Тракало Р. Судовий контроль за діяльністю органів досудового розслідування. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 120–124.

161. Трохлюк О.П. Реалізація засади забезпечення доведення винуватості в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017. 20 с.

162. Флкіна А.О. Удосконалення форм судового контролю в адміністративному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 262–266. URL: http://nbuv.gov.ua/2019_2_47.

163. Фулей Т. Добір і підготовка суддів та прокурорів у Португалії. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 101–106.

164. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія /Л.Д. Удалова, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, Т.Г. Ільєва. К.: «Центр учбової літератури», 2015. С. 7.

165. Фурса С.Я. Цивільний процес України: академічний курс. Київ, 2009. 848 с.

166. Хожабергенов М. Роль пленарних засідань обласних судів при відборі кандидатів на вакантні судові посади. Законодавство Республіки Казахстан: веб-сайт. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37661191.

167. Хотенець П. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. № 7. С. 274–282.

168. Хотинська-Нор О. Вплив «малої судової реформи» на розвиток судової системи України: організаційні аспекти. *Судова апеляція*. 2016. № 1. С. 6–15.

169. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. 7 травня. № 16. С. 11.

170. Цихоня Д.Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2015. 21 с.

171. Цихоня Д.Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2015. С. 16.

172. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2004. 22 с.

173. Шандра В.С. Судова реформа 1864. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sudova_reforma_1864.

174. Шевченко А. Дисциплінарна відповідальність суддів як спеціальний вид дисциплінарної (юридичної відповідальності). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Юридичні науки. 2012. Вип. 93. С. 73–75.

175. Шмалько проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 20 липня 2004 року за заявою № 60750/00.

URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_226.

176. Шпотаківська О.В. Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 193 с.

177. Як збираються змінювати судоустрій і судочинство. *Судово-юридична газета*. 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/154892-kak-sobirayutsya>.

178. Якимчук М., Лизогуб Б. Актуальні проблеми професійної підготовки суддів і прокурорів у аспекті європейської інтеграції України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 10–15.

179. Ярема В. Проблеми механізму реалізації трудових прав суддів в умовах судової реформи. *Митна справа*. 2015. № 5(101). Ч. 2. С. 307–313.

180. *Bellet v. France*: рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1992 за заявою № 13343/87. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

181. Código de Procedimiento Penal Colombia: Ley 906 de 2004. *Diario Oficial*. 31.08.2004 № 45. 657 p.

182. Código de Processo Civil: Lei № 41/2013. *Diário da República*. № 121/2013. Série I de 2013-06-26. 238 p.

183. Código de Processo Penal. Decreto-Lei № 78/87. *Diário da República*. № 40/1987. Série I de 1987-02-17. 237 p.

184. Código Procesal Del Trabajo y De La Seguridad Social. 24 de Junio de 1948. Última actualización 14.11.2021. URL: https://leyes.co/codigo_procesal_del_trabajo_y_de_la_seguridad_social.htm (дата звернення 14.11.2021).

185. Constitución Española. *Boletín Oficial de Estado*. 29.12.1978. № 311.

186. Constitución política de Perú de 1993.
URL: http://www.oas.org/juridico/spanish/per_res17.pdf.

187. De Demarcación y de Planta Judicial: Ley 38/1988, de 28 de diciembre. *Boletín Oficial de Estado*. 30.12.1988. P. 36580-36635.

188. Décima sexta alteração ao Estatuto dos Magistrados Judiciais: Lei Nº 21/85, de 30 de julho. *Diário da República*. 2019. Nº 163. Série I de 2019-08-27. P. 3–130.

189. Del Poder Judicial: Ley Orgánica Nº 6/1985 e 1 de julio. *Boletín Oficial de Estado*. 02.07.1985. Nº 157.

190. Delcourt v. Belgium: рішення Європейського суду з прав людини від 17 січня 1970 року за заявою Nº 2689/65.
URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

191. Estatutaria de la Administración de Justicia: Ley 270 de 1996. *Diario Oficial*. Nº 42. 15 de marzo de 1996.

192. Estatuto dos Magistrados Judiciais: Lei Nº 21/85 de 30 de Julho. *Diário da República*. Nº 173. 1985. 1 Suplemento. Série I de 1985-07-30. P. 1–23.

193. García Manibardo v. Spain: рішення Європейського суду з прав людини від 15 лютого 2000 року за заявою Nº 38695/97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

194. Jalba D.-L. Guarantees of the Right to a fair Civil Trial. *Perspectives of Business Law Journal*. 2015. Vol. 4. Issue 1. P. 233.

195. Kudla v. Poland (GC): рішення Європейського суду з прав людини від 26 жовтня 2000 року за заявою № 30210/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

196. Lautenbach G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford: OUP, 2013. P. 174.

197. Law, David S. The Anatomy of a Conservative Court: Judicial Review in Japan. *Texas Law Review*. 2009. Vol. 87. P. 1545.

198. Lei da Organização do Sistema Judiciário: Lei № 62/2013. *Diário da República*. 2013. № 163. Série I de 2013-08-26. P. 5114–5145.

199. Ley de la Carrera Judicial: Ley № 29277. URL: http://www.oas.org/juridico/pdfs/mesicic4_per_ley29277.pdf.

200. Ley orgánica del poder judicial de Peru. URL: <https://www.pj.gob.pe/wps/wcm/connect/a6d71b8044baf16bb>.

201. Lietuvos Respublikos Konstitucija įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2 d. *Lietuvos Aidas*. 1992. № 220.

202. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas № I-480. *Valstybės žinios*. 1994. № 46–851.

203. Melnyk v. Ukraine: рішення Європейського суду з прав людини від 28 березня 2006 року за заявою № 23436/03. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

204. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni Sudlar to‘g‘risida 2021-yil 15-iyun kuni Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilingan 2021-yil 26-iyun kuni Senat tomonidan ma‘qullangan. URL: <https://www.lex.uz/acts/68521>.

205. Por el cual se adopta el Reglamento Interno de la Comisión Nacional de Disciplina Judicial: La Comisión Nacional de Disciplina Judicial: Acuerdo № 003. 25 de enero de 2021. URL: <https://www.ramajudicial.gov.co/documents/13382825/35813058/Reglamento+interno.pdf/7e030566-bb4c-4adf-ab14-c0f66cd4f5ae>.

206. Por la cual se expide el Código Disciplinario Unico: Ley 734 de 2002. *Diario Oficial*. Edición Extraordinaria. 05.02.2002. URL: <https://www.ramajudicial.gov.co/documents/10228/2045451>.

207. Regulamento dos Serviços de Inspeção do Conselho Superior da Magistratura: Deliberação di Conselho Superior da Magistratura Nº 1777/2016. *Diário da República*. Nº 221/2016. Série II de 2016-11-17.

208. Resolucion administrativa Nº 070-2002-CE-PJ. Consejo Ejecutivo del Poder Judicial. 05.06.2002. URL: <https://www.pj.gob.pe/wps/wcm/connect/70f1768048801476b6fcfec33b2c1494/ROF>.

209. State Court Organization: Special report. *Bureau of Justice statistics*. November 2013. URL: <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/sco11.pdf>.

210. State of Maine Juridical Branch. URL: https://www.courts.maine.gov/maine_courts/index.shtml

211. The basic Law of the Hong Kong special administrative region of the people's republic of China. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ljzg_665465/3566_665531/t230.shtml.

212. The Judiciary Act Of 1789. The Foundation of the Federal Judicial System. [College Park, M.D.]: National Archives and Records Administration, 1989.

213. United States Code. Office of the Law Revision Counsel.

URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title28/part1/chapter16&edition=prelim>.

214. Volovik v. Ukraine: рішення Європейського суду з прав людини від 6 грудня 2007 року за заявою № 15123/03.

URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

ДОДАТКИ

Додаток 1
ПРОЄКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
забезпечення права на справедливий суд

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Голос України, 2016 р., № 132—133, ст. 112) такі зміни:

1. У статті 1:

«1. Судова влада в Україні є видом державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку».

Частини 1 та 2 статті 1 вважати, відповідно, частинами 2 та 3.

2. Частину 2 статті 19 викласти в такій редакції:

«2. Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після отримання консультативного висновку Вищої ради правосуддя».

3. Назву статті 27 викласти так: «Стаття 27. Компетенція апеляційного суду».

4. Викласти пункт 3 частини 2 статті 69 у такій редакції:

«3) має чи мав судимість незалежно від її зняття або погашення».

5. Доповнити частину 2 статті 69 пунктами 4 та 5 такого змісту:

«4) має статус підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення;

5) має громадянство іноземної держави або вид на постійне місце проживання чи інший документ, що підтверджує право на

постійне проживання громадянина України на території іноземної держави».

6. доповнити частину 1 статті 71 абзацом 15 такого змісту:

«14) електронний носій (компакт-диск або флеш-накопичувач) зі сканованими копіями документів, визначених Умовами, та інформацією про кандидата. Скановані копії документів не повинні містити персональні дані кандидата на посаду в розумінні Закону України «Про захист персональних даних».

7. Доповнити статтю 106 частиною першою в такій редакції:

«1. Підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарної провини.

Дисциплінарною провинною судді є вчинення умисного діяння під час виконання службових обов'язків або в позаслужбовий час, унаслідок якого суддею порушено положення цього Закону, що призвело до приниження авторитету судової влади, зокрема грубого умисного порушення прав учасників процесу».

Частини 1 та 2 статті 106 вважати частинами 2 та 3 відповідно.

II. Внести до Кримінального процесуального кодексу України (Голос України, 2012 р., № 90-91) такі зміни:

1. Доповнити частину 1 статті 7 пунктом 23 такого змісту:

«23) забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду»;

2. Пункт 17 частини 1 статті 7 викласти в такій редакції:

«17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування»;

3. Статтю 24 викласти в такій редакції:

«Стаття 24. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.

Кожному гарантовано право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора, слідчого під

час досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом».

4. Доповнити статтю 24-1 такого змісту:

«Стаття 24-1. Забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду.

Гарантовано право на апеляційний перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді».

5. Доповнити статтю 309 частиною 3 такого змісту:

«3. У разі винесення слідчим суддею ухвали про задоволення вимог, не зазначених у частині першій статті 303 цього Кодексу, апеляційний суд зобов'язаний відкривати апеляційне провадження за скаргами на такі ухвали слідчих суддів».

З огляду на це частину третю статті 309 вважати частиною четвертою.

6. Доповнити частину 4 статті 395 абзацом такого змісту:

«Заборона на витребування, зазначена в першому абзаці цієї частини, не поширюється на випадки, передбачені п. 3 частини 2 цієї статті».

III. Внести до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (Голос України, 2017 р., № 1) такі зміни:

1. Внести зміни до пункту 1 частини 3 статті 42, замінивши слова «попереднє вивчення матеріалів» на «попередня перевірка дисциплінарної скарги».

IV. Внести до Господарського процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 6. Ст. 56) такі зміни:

1. Доповнити статтю 269 частиною шостою такого змісту:

«6. Суд апеляційної інстанції не перевіряє фактів, установлених судом першої інстанції, якщо такі факти в суді першої інстанції були визнані та підтверджені сторонами справи».

V. Внести до Цивільного процесуального кодексу України (Офіційний Вісник України, 2004 р., № 16. Ст. 1088) такі зміни:

1. У частині першій та четвертій статті 262 замінити слово «постановляє» на слова «може постановити».

2. Доповнити статтю 367 частиною сьомою такого змісту:

«7. Суд апеляційної інстанції не перевіряє фактів, установлених судом першої інстанції, якщо такі факти в суді першої інстанції були визнані та підтверджені сторонами справи».

VI. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 квітня 2022 року.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПISKA*

до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права на справедливий суд»

1 Мета

Метою законопроєкту є вдосконалення національної системи судоустрою, удосконалення підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а також окремих аспектів повноважень апеляційних судів у процесуальних кодексах.

* До законопроєкту про внесення змін до законів додано зіставну таблицю, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін. Зіставну таблицю додано також і до цілісного законопроєкту, прикінцеві положення якого містять приписи щодо внесення змін до інших законів.

2 Обґрунтування потреби у прийнятті акта

Системним аналізом чинного законодавства щодо функціонування апеляційних судів встановлено наявність прогалин правового регулювання в аспектах нормативного визначення судової влади, визначення підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а також уточнень та вдосконалення окремих процедур, що стосуються нормативної регламентації функціонування судової влади, та окремих аспектів нормативного регулювання функцій суду в процесуальних кодексах України.

3 Основні положення проєкту акта

Законопроєктом внесено зміни до Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», а також до Кримінального процесуального кодексу, до Цивільного процесуального кодексу та Господарського процесуального кодексу, які пропонують:

- увести нормативне визначення терміну «судова влада» як виду державної влади, що здійснюється судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку;
- окреслити процедуру створення суду;
- розширити коло обмежень, що є перепонами для призначення на певну посаду кандидата на посаду судді;
- уточнити аспекти апеляційного оскарження окремих процесуальних рішень на стадії досудового розслідування;
- уніфікувати підходи Цивільного та Господарського процесуальних кодексів України до особливостей апеляційного перегляду судових справ.

4 Правові аспекти

- Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- Закон України «Про Вищу раду правосуддя»;

- Кримінальний процесуальний кодекс України;
- Господарський процесуальний кодекс України;
- Цивільний процесуальний кодекс України.

5 Фінансово-економічне обґрунтування

Законопроект не потребує додаткових видатків із бюджетів будь-яких рівнів.

ЗІСТАВНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права на справедливий суд"

Чинна редакція	Запропонована редакція
1	2
Закон України "Про судоустрій і статус суддів"	
<p>Стаття 1. Судова влада</p> <p>1. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом.</p> <p>2. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур.</p> <p><i>Відсутній</i></p>	<p>Стаття 1. Судова влада</p> <p>1. Судова влада в Україні є видом державної влади, що реалізується судами та іншими державними органами відповідно до компетенції, основною метою діяльності яких є здійснення правосуддя в установленому законом порядку.</p> <p>2. Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом.</p> <p>3. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур.</p>
<p>Стаття 19. Порядок утворення, реорганізації, ліквідації суду, визначення кількості суддів у суді</p> <p>1. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується</p>	<p>Стаття 19. Порядок утворення, реорганізації, ліквідації суду, визначення кількості суддів у суді</p> <p>1. Суд утворюють, реорганізовують і ліквідовують</p>

1	2
<p>законом.</p> <p>2. Проект закону про утворення, реорганізацію чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.</p> <p>3. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.</p> <p>4. Підставами для утворення, реорганізації чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою.</p> <p>5. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів.</p> <p>6. Кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України, судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.</p> <p>7. До складу Верховного Суду входять судді, кількість</p>	<p>відповідно до закону.</p> <p>2. Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради Президент України після отримання консультативного висновку Вищої ради правосуддя.</p> <p>3. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначають із урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.</p> <p>4. Підставами для утворення, реорганізації чи ліквідації суду є зміна визначеної цим Законом системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою.</p> <p>5. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів.</p> <p>6. Кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України, судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.</p> <p>7. До складу Верховного Суду належать судді, кількість</p>

1	2
<p>яких визначає Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Пленуму Верховного Суду.</p> <p>Максимальна кількість суддів Верховного Суду не може перевищувати двохсот суддів.</p> <p>8. Суд є юридичною особою, якщо інше не визначено законом.</p> <p>9. Порядок здійснення відповідних заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією чи ліквідацією суду, визначається законом про утворення, реорганізацію чи ліквідацію такого суду.</p>	<p>яких визначає Вища рада правосуддя з урахуванням консультативного висновку Пленуму Верховного Суду.</p> <p>Максимальна кількість суддів Верховного Суду не може перевищувати двохсот.</p> <p>8. Суд є юридичною особою, якщо інше не визначено законом.</p> <p>9. Порядок здійснення відповідних заходів, що стосуються утворення, реорганізації чи ліквідації суду, визначає закон про утворення, реорганізацію чи ліквідацію такого суду.</p>
<p>Стаття 27. Повноваження апеляційного суду.</p>	<p>Стаття 27. Компетенція апеляційного суду.</p>
<p>Стаття 69. Вимоги до кандидатів на посаду судді.</p> <p>1. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.</p> <p>2. Не може бути призначений суддею громадянин, який:</p> <p>1) визнаний судом обмежено дієздатним або</p>	<p>Стаття 69. Вимоги до кандидатів на посаду судді.</p> <p>1. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови.</p> <p>2. Не може бути призначений суддею громадянин, який:</p> <p>1) визнаний судом обмежено дієздатним або</p>

1	2
<p>недієздатним;</p> <p>2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя;</p> <p>3) має незняту чи непогашену судимість.</p> <p>відсутній</p> <p>відсутній</p> <p>3. Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду.</p> <p>4. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній</p>	<p>недієздатним;</p> <p>2) має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя;</p> <p>3) має чи мав судимість незалежно від її зняття або погашення;</p> <p>4) має статус підозрюваного або обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення;</p> <p>5) має громадянство іншої держави або вид на постійне місце проживання чи інший документ, що підтверджує право на постійне проживання громадянина України на території іншої держави.</p> <p>3. Не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовано заборону обіймати відповідну посаду.</p> <p>4. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність обійманій посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження</p>

1	2
<p>посаді, порушення вимог щодо несумісності, порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна або у зв'язку із набранням законної сили обвинувальним вироком щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.</p> <p>5. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання.</p> <p>6. Для цілей цього Закону вважається:</p> <p>1) вищою юридичною освітою – вища юридична освіта ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобута в Україні, а також вища юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;</p> <p>2) стажем професійної діяльності у сфері права – стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти;</p> <p>3) науковим ступенем – науковий ступінь у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті,</p>	<p>майна або через набрання законної сили обвинувального вироку щодо такої особи, крім випадків визнання в судовому порядку протиправним рішення про звільнення з цих підстав або скасування обвинувального вироку суду.</p> <p>5. Не може претендувати на посаду судді також особа, яку було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання.</p> <p>6. Для цілей цього Закону вважають:</p> <p>1) вищою юридичною освітою – вища юридична освіта ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобута в Україні, а також вища юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку;</p> <p>2) стажем професійної діяльності у сфері права – стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти;</p> <p>3) науковим ступенем – науковий ступінь у сфері права, здобутий у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі</p>

1	2
<p>академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави. Науковий ступінь, здобутий у вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави, повинен бути визнаний в Україні в установленому законодавством порядку;</p> <p>4) стажем наукової роботи – стаж професійної діяльності у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави.</p>	<p>іноземної держави. Науковий ступінь, здобутий у вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави, повинен бути визнаний в Україні в установленому законодавством порядку;</p> <p>4) стажем наукової роботи – стаж професійної діяльності у сфері права на посадах наукових (науково-педагогічних) працівників у вищому навчальному закладі (університеті, академії чи інституті, крім вищих військових навчальних закладів) чи науковій установі України або аналогічному вищому навчальному закладі чи науковій установі іноземної держави.</p>
<p>Стаття 71. Заява кандидата на посаду судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.</p> <p>1. Для участі в доборі кандидат на посаду судді подає:</p> <p>1) письмову заяву про участь у доборі кандидатів на посаду судді;</p> <p>2) копію паспорта громадянина України;</p> <p>3) анкету кандидата на посаду судді, що містить інформацію про нього;</p>	<p>Стаття 71. Заява кандидата на посаду судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.</p> <p>1. Для участі в доборі кандидат на посаду судді подає:</p> <p>1) письмову заяву про участь у доборі кандидатів на посаду судді;</p> <p>2) копію паспорта громадянина України;</p> <p>3) анкету кандидата на посаду судді, що містить інформацію про нього;</p>

1	2
<p>4) мотиваційний лист, у якому викладаються мотиви бути суддею;</p> <p>5) декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності кандидата на посаду судді;</p> <p>6) копію диплома про вищу юридичну освіту (з додатками), здобуту в Україні, копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують їх визнання в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);</p> <p>7) копію трудової книжки, послужного списку (за наявності) або інших документів щодо трудової діяльності кандидата на посаду судді;</p> <p>8) документи з медичних установ установленої форми про проходження психіатричних та наркологічних оглядів та перебування на обліку у психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я;</p> <p>9) письмову згоду на збирання, зберігання, обробку та використання інформації про кандидата з метою оцінки його готовності до роботи на посаді судді;</p> <p>10) згоду на проведення щодо нього спеціальної перевірки відповідно до закону;</p>	<p>4) мотиваційний лист, у якому викладають мотиви бути суддею;</p> <p>5) декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності кандидата на посаду судді;</p> <p>6) копію диплома про вищу юридичну освіту (із додатками), здобуту в Україні, копії документів про вищу юридичну освіту, здобуту за кордоном, разом із копіями документів, що підтверджують визнання їх в Україні, а також копії документів про науковий ступінь, вчене звання (за наявності);</p> <p>7) копію трудової книжки, послужного списку (за наявності) або інших документів щодо трудової діяльності кандидата на посаду судді;</p> <p>8) документи з медичних установ установленої форми про проходження психіатричних та наркологічних оглядів та перебування на обліку в психоневрологічних або наркологічних закладах охорони здоров'я;</p> <p>9) письмову згоду на збирання, зберігання, оброблення та використання інформації про кандидата з метою оцінювання його готовності до роботи на посаді судді;</p> <p>10) згоду на проведення щодо нього спеціальної перевірки відповідно до закону;</p>

1	2
<p>11) копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка охоплює період року, що передує року подання документів, та посилання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;</p> <p>12) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);</p> <p>13) документи, що підтверджують відповідність кандидата на посаду судді вимогам статті 69 цього Закону.</p> <p>відсутній</p> <p>2. Форма і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді затверджуються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та розміщуються на її офіційному вебсайті.</p>	<p>11) копію декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка охоплює період року, що передує року подання документів, та покликання на відповідну сторінку Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;</p> <p>12) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);</p> <p>13) документи, що підтверджують відповідність кандидата на посаду судді вимогам статті 69 цього Закону;</p> <p>14) електронний носій (компакт-диск або флешнакопичувач) зі сканованими копіями документів, визначених Умовами, та інформацією про кандидата. Скановані копії документів не повинні містити персональні дані кандидата на посаду в розумінні Закону України «Про захист персональних даних».</p> <p>2. Форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді затверджує Вища кваліфікаційна комісія суддів України та розміщує на своєму офіційному вебсайті.</p> <p>3. Вимагати від кандидата надати документи,</p>

1	2
<p>3. Вимагати від кандидата надання документів, не визначених цією статтею, забороняється.</p> <p>4. Приймання документів завершується в день, визначений в оголошенні як кінцевий термін їх подання. Заяви, що надійшли після зазначеного строку, не розглядаються.</p> <p>5. До добору кандидатів на посаду судді допускаються особи, які подали всі необхідні документи, визначені частиною першою цієї статті, та відповідають установленим цим Законом вимогам до кандидата на посаду судді на день подання заяви про участь у доборі.</p> <p>6. Особи, які не подали всіх необхідних документів та/або подали документи, що не відповідають вимогам, до добору не допускаються. У разі недопуску особи до добору кандидатів на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює вмотивоване рішення.</p>	<p>невизначені цією статтею, заборонено.</p> <p>4. Приймання документів завершується в день, визначений в оголошенні як кінцевий термін подання їх. Заяви, що надійшли після зазначеного строку, не розглядають.</p> <p>5. До добору кандидатів на посаду судді допускають осіб, які подали всі необхідні документи, визначені частиною першою цієї статті, та відповідають вимогам, установленим цим Законом, до кандидата на посаду судді на день подання заяви про участь у доборі.</p> <p>6. Осіб, які не подали всіх необхідних документів та/або подали документи, що не відповідають вимогам, до добору не допускають. У разі недопуску особи до добору кандидатів на посаду судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює вмотивоване рішення.</p>
<p>Стаття 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді.</p> <p>Відсутній</p>	<p>Стаття 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді.</p> <p>1. Підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку.</p> <p>Дисциплінарним проступком судді є вчинення</p>

1	2
<p>1. Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:</p> <p>1) умисне або внаслідок недбалості:</p> <p>а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду;</p> <p>б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;</p> <p>в) порушення засад гласності і відкритості судового процесу;</p>	<p><i>умисного діяння під час виконання службових обов'язків або в позаслужбовий час, унаслідок якого суддею порушено положення цього Закону, що призвело до сплюндрування авторитету судової влади, зокрема умисного грубого порушення прав учасників процесу.</i></p> <p>2. Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з таких підстав:</p> <p>1) умисне або внаслідок недбалості:</p> <p>а) незаконна відмова в доступі до правосуддя (зокрема незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що внаслідок реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції чи складу суду;</p> <p>б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;</p> <p>в) порушення засад гласності й відкритості судового процесу;</p> <p>г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу;</p>

1	2
<p>г) порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;</p> <p>г) незабезпечення обвинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;</p> <p>д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);</p> <p>2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень;</p> <p>3) допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;</p>	<p>процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів та в доведенні перед судом переконливості їх;</p> <p>г) незабезпечення звинуваченому права на захист, перешкоджання реалізації прав інших учасників судового процесу;</p> <p>д) порушення правил щодо відводу (самовідводу);</p> <p>2) безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням умотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для внесення її до Єдиного державного реєстру судових рішень;</p> <p>3) допущення суддею поведінки, що ганьбить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу;</p>

1	2
<p>4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;</p> <p>5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;</p> <p>6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;</p> <p>7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів</p>	<p>4) умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків;</p> <p>5) розголошення суддею таємниці, що охороняється законом, у тому числі таємниці нарадчої кімнати, або інформації, що стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;</p> <p>6) неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством спосіб, упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок;</p> <p>7) неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Ради суддів України про реальний чи потенційний конфлікт інтересів судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів</p>

1	2
<p>врегулюється в порядку, визначеному процесуальним законом);</p> <p>8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;</p> <p>9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;</p> <p>10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;</p> <p>11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;</p> <p>12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя</p>	<p>врегулюється в порядку, визначеному процесуальним законом);</p> <p>8) втручання у процес здійснення правосуддя іншими суддями;</p> <p>9) неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції;</p> <p>10) зазначення в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, завідомо неправдивих відомостей або умисне незазначення відомостей, визначених законодавством;</p> <p>11) використання статусу судді з метою незаконного отримання ним або третіми особами матеріальних благ або іншої вигоди, якщо таке правопорушення не містить складу злочину або кримінального проступку;</p> <p>12) допущення суддею недоброчесної поведінки, у тому числі здійснення суддею або членами його сім'ї витрат, що перевищують доходи такого судді та доходи членів його сім'ї; встановлення невідповідності рівня життя</p>

1	2
<p>судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;</p> <p>13) ненадання інформації або надання завідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, у тому числі недодержання встановлених законом строків надання інформації;</p> <p>14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;</p> <p>15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;</p> <p>16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим Законом;</p>	<p>судді задекларованим доходам; непідтвердження суддею законності джерела походження майна;</p> <p>13) ненадання інформації або надання свідомо недостовірної інформації на законну вимогу члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та/або члена Вищої ради правосуддя, також недодержання встановлених законом термінів надання інформації;</p> <p>14) непроходження курсу підвищення кваліфікації в Національній школі суддів України відповідно до направлення, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, або непроходження подальшого кваліфікаційного оцінювання для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, або непідтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді за результатами цього кваліфікаційного оцінювання;</p> <p>15) визнання судді винним у вчиненні корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, у випадках, установлених законом;</p> <p>16) неподання або несвоєчасне подання декларації родинних зв'язків суддею в порядку, визначеному цим</p>

1	2
<p>17) подання у декларації родинних зв'язків судді завідомо недостовірних (у тому числі неповних) відомостей;</p> <p>18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;</p> <p>19) декларування завідомо недостовірних (у тому числі неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.</p> <p>2. Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.</p>	<p>Законом;</p> <p>17) подання в декларації родинних зв'язків судді умисне недостовірних (також неповних) відомостей;</p> <p>18) неподання або несвоєчасне подання декларації доброчесності суддею в порядку, визначеному цим Законом;</p> <p>19) декларування свідомо недостовірних (також неповних) тверджень у декларації доброчесності судді.</p> <p>3. Скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.</p>
Кримінальний процесуальний кодекс України	
<p>Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження.</p> <p>1. Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться:</p> <p>1) верховенство права;</p>	<p>Стаття 7. Загальні засади кримінального провадження.</p> <p>1. Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, належать:</p> <p>1) верховенство права;</p>

1	2
<p>2) законність;</p> <p>3) рівність перед законом і судом;</p> <p>4) повага до людської гідності;</p> <p>5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;</p> <p>6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;</p> <p>7) таємниця спілкування;</p> <p>8) невтручання у приватне життя;</p> <p>9) недоторканність права власності;</p> <p>10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;</p> <p>11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;</p> <p>12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;</p> <p>13) забезпечення права на захист;</p> <p>14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;</p> <p>15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;</p> <p>16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;</p>	<p>2) законність;</p> <p>3) рівність перед законом і судом;</p> <p>4) повага до людської гідності;</p> <p>5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;</p> <p>6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;</p> <p>7) таємниця спілкування;</p> <p>8) невтручання у приватне життя;</p> <p>9) недоторканність права власності;</p> <p>10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;</p> <p>11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;</p> <p>12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за те саме правопорушення;</p> <p>13) забезпечення права на захист;</p> <p>14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;</p> <p>15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом переконливості їх;</p> <p>16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;</p>

1	2
<p>17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;</p> <p>18) публічність;</p> <p>19) диспозитивність;</p> <p>20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;</p> <p>21) розумність строків;</p> <p>22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.</p> <p>відсутній</p> <p>2. Зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом.</p> <p>Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування,</p>	<p>17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування;</p> <p>18) публічність;</p> <p>19) диспозитивність;</p> <p>20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;</p> <p>21) розумність строків;</p> <p>22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження;</p> <p>23) забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду.</p> <p>2. Зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, установлених законом.</p> <p>Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення</p>

1	2
<p>невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia).</p>	<p>кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia).</p>
<p>Стаття 24. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.</p> <p>1. Кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>2. Гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.</p>	<p>Стаття 24. Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.</p> <p><i>Кожному гарантоване право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності слідчого судді, прокурора, слідчого під час досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом.</i></p>
<p>відсутня</p>	<p>Стаття 24-1. Забезпечення права на апеляційний перегляд судового рішення, ухваленого під час судового розгляду.</p> <p><i>Гарантоване право на апеляційний перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді</i></p>

1	2
<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) відмову у наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 5⁻¹) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу; 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні; 8) направлення особи до медичного закладу для 	<p>Стаття 309. Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.</p> <p>1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) відмову в наданні дозволу на затримання; 2) застосування запобіжного заходу у формі тримання під вартою або відмову в його застосуванні; 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні; 4) застосування запобіжного заходу у формі домашнього арешту або відмову в його застосуванні; 5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні; 5⁻¹) застосування запобіжного заходу у формі застави або відмову в застосуванні такого заходу; 6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні; 7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

1	2
<p>проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;</p> <p>9) арешт майна або відмову у ньому;</p> <p>10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;</p> <p>11) відсторонення від посади або відмову у ньому;</p> <p>11⁻¹) продовження відсторонення від посади;</p> <p>12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.</p> <p>2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 9⁻¹ частини першої статті 284 цього Кодексу,</p>	<p>8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову в такому направленні;</p> <p>9) арешт майна або відмову в ньому;</p> <p>10) тимчасовий доступ (який дозволяє вилучення) до речей і документів, що посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або іншого майна, за відсутності якого фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавлені можливості здійснювати свою діяльність;</p> <p>11) відсторонення від посади або відмову в ньому;</p> <p>11⁻¹) продовження відсторонення від посади;</p> <p>12) відмову в здійсненні спеціального досудового розслідування;</p> <p>13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.</p> <p>2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на</p>

1	2
<p>про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.</p> <p>відсутня</p> <p>3. Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.</p>	<p>підставі пункту 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру чи відмову в задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження за нею.</p> <p>3. У разі винесення слідчим суддею ухвали про задоволення вимог, не вказаних у частині першій статті 303 цього Кодексу, апеляційний суд зобов'язаний відкривати апеляційне провадження за скаргами на такі ухвали слідчих суддів.</p> <p>4. Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді.</p>
<p>Стаття 395. Порядок і строки апеляційного оскарження.</p> <p>1. Апеляційна скарга подається:</p> <p>1) на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, - через суд, який ухвалив судові рішення;</p> <p>2) на ухвали слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді</p>	<p>Стаття 395. Порядок і строки апеляційного оскарження.</p> <p>1. Апеляційну скаргу подають:</p> <p>1) на судові рішення, ухвалені судом першої інстанції, через суд, який ухвалив судові рішення;</p> <p>2) на ухвали слідчого судді чи ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у формі тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у</p>

1	2
<p>тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, - безпосередньо до суду апеляційної інстанції.</p> <p>2. Апеляційна скарга, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подана:</p> <p>1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру - протягом тридцяти днів з дня їх проголошення;</p> <p>1⁻¹) на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, - протягом п'яти днів з дня її оголошення;</p> <p>2) на інші ухвали суду першої інстанції - протягом семи днів з дня її оголошення;</p> <p>3) на ухвалу слідчого судді - протягом п'яти днів з дня її оголошення.</p> <p>3. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі</p>	<p>формі тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, установлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, безпосередньо до суду апеляційної інстанції.</p> <p>2. Апеляційну скаргу, якщо інше не передбачено цим Кодексом, може бути подано:</p> <p>1) на вирок або ухвалу про застосування чи відмову в застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру протягом тридцяти днів із дня оголошення їх;</p> <p>1⁻¹) на ухвалу суду про обрання запобіжного заходу у формі тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у формі тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, установлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, протягом п'яти днів із дня оголошення її;</p> <p>2) на інші ухвали суду першої інстанції протягом семи днів із дня оголошення її;</p> <p>3) на ухвалу слідчого судді протягом п'яти днів із дня оголошення її.</p> <p>3. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подання</p>

1	2
<p>апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення її копії судового рішення.</p> <p>Якщо ухвалу суду або слідчого судді було постановлено без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, в порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.</p> <p>4. Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їх клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.</p> <p>відсутній</p>	<p>апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення її копії судового рішення.</p> <p>Якщо ухвалу суду або слідчого судді було прийнято без виклику особи, яка її оскаржує, або якщо вирок було ухвалено без виклику особи, яка його оскаржує, у порядку, передбаченому статтею 382 цього Кодексу, то строк апеляційного оскарження для такої особи обчислюється з дня отримання нею копії судового рішення.</p> <p>4. Протягом строку апеляційного оскарження матеріали кримінального провадження ніким не можуть бути витребувані із суду. У цей строк суд зобов'язаний надати учасникам судового провадження за їхнім клопотанням можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження.</p> <p>Заборона на витребування, зазначена в першому абзаці цієї частини, не поширюється на випадки, передбачені п. 3 частини 2 цієї статті.</p>
Закон України про Вищу раду правосуддя	
<p>Стаття 42. Дисциплінарне провадження.</p> <p>2. Дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя.</p> <p>Дисциплінарне провадження розпочинається після</p>	<p>Стаття 42. Дисциплінарне провадження.</p> <p>2. Дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя.</p> <p>Дисциплінарне провадження розпочинається після</p>

1	2
<p>отримання скарги щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарної скарги), поданої відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом.</p> <p>3. Дисциплінарне провадження включає:</p> <p>1) попереднє вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову у її відкритті;</p> <p>2) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.</p>	<p>отримання скарги щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарної скарги), поданої відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом.</p> <p>3. Дисциплінарне провадження охоплює:</p> <p>1) попередню перевірку дисциплінарної скарги, що має ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову в її відкритті;</p> <p>2) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності.</p>
Господарський процесуальний кодекс України	
<p>Стаття 269. Межі перегляду справи в суді апеляційної інстанції.</p> <p>1. Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.</p> <p>2. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що</p>	<p>Стаття 269. Межі перегляду справи в суді апеляційної інстанції.</p> <p>1. Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.</p> <p>2. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що</p>

1	2
<p>стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.</p> <p>3. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.</p> <p>4. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.</p> <p>5. У суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.</p> <p>відсутній</p>	<p>стосуються фактів, на які учасники справи покликаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.</p> <p>3. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймає суд лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості подання їх до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.</p> <p>4. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.</p> <p>5. У суді апеляційної інстанції не приймають і не розглядають позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.</p> <p>6. Суд апеляційної інстанції не перевіряє фактів, установлених судом першої інстанції, якщо такі факти в суді першої інстанції були визнані та підтверджені сторонами справи.</p>
<p>Цивільний процесуальний кодекс України</p>	

1	2
<p>Стаття 262. Окрема ухвала суду.</p> <p>1. Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.</p> <p>2. Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.</p> <p>3. Суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального</p>	<p>Стаття 262. Окрема ухвала суду.</p> <p>1. Суд, виявивши під час вирішення спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, може прийняти окрему ухвалу незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу.</p> <p>2. Суд може прийняти окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (зокрема, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.</p> <p>3. Суд може прийняти окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність у діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення.</p>

1	2
<p>правопорушення.</p> <p>4. Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування.</p> <p>5. В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому саме полягає порушення.</p> <p>6. Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.</p> <p>7. З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для</p>	<p>4. Суд може прийняти окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача в разі виявлення під час розгляду справи свідомо неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направити її прокурору чи органу досудового розслідування.</p> <p>5. В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (також його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому саме полягає порушення.</p> <p>6. Окрему ухвалу надсилають відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення або запобігти повторенню їх. Окрему ухвалу щодо прокурора або адвоката надсилають до органу, повноваженнями якого (з-поміж іншого) є притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.</p> <p>7. Із метою забезпечення виконання вказівок, що містить окрема ухвала, суд встановлює в ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для виконання їх.</p> <p>8. Окрему ухвалу може бути прийнято судом першої</p>

1	2
<p>надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.</p> <p>8. Окрему ухвалу може бути постановлено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанції.</p> <p>9. Окрема ухвала може бути оскаржена особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.</p> <p>10. Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду.</p> <p>11. Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути</p>	<p>інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанції.</p> <p>9. Окрему ухвалу може бути оскаржено особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.</p> <p>10. Суд вищої інстанції може прийняти окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передання справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду.</p> <p>11. Окрему ухвалу стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилають прокуророві або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено.</p>

1	2
продовжено.	
<p>Стаття 367. Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції.</p> <p>1. Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.</p> <p>2. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.</p> <p>3. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.</p> <p>4. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.</p>	<p>Стаття 367. Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції.</p> <p>1. Суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.</p> <p>2. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи покликаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї.</p> <p>3. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймає суд лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.</p> <p>4. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.</p>

1	2
<p>5. Якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилася очевидна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження, суд апеляційної інстанції переглядає справу в повному обсязі.</p> <p>6. В суді апеляційної інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.</p> <p>Відсутній</p>	<p>5. Якщо поза увагою доводів апеляційної скарги залишилася очевидна незаконність або необґрунтованість рішення суду першої інстанції у справах окремого провадження, суд апеляційної інстанції переглядає справу в повному обсязі.</p> <p>6. У суді апеляційної інстанції не приймають і не розглядають позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.</p> <p>7. Суд апеляційної інстанції не перевіряє фактів, установлених судом першої інстанції, якщо такі факти в суді першої інстанції були визнані та підтверджені сторонами справи.</p>

Наукове видання

Гапонов Андрій В'ячеславович

Адміністративно-правові засади організації та функціонування апеляційних судів у контексті реформування системи правосуддя України

Монографія